

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

TANÜGYI FOLYÓIRAT
FELELŐS SZERKESZTŐ

VICSAY LAJOS

állami polgári iskolai tanár

TARTALOM

Augusztus

Bagdy István: A tanév elején. (Vers.) — V. L.: A nevelés értéke. — Q.: Az iskola lelke. — Az Országzászló előtt. Vályi Nagy Géza: Országzászló előtt. — Varga Ottó: Buda visszafoglalása. Budavár visszafoglalása a töröktől. — V. L.: Pest és Buda visszavivása 1686-ban. — Feleki Sándor: Magyar zászló. (Vers.) — Ünnepi beszédek. Budavár visszafoglalásának ünnepére. — Jártas Róza: Buda tornyai alatt. (Vers.) — Tanítások. A szép olvasás. Horváth Ernő: Számolás. Székely Károly: Költeménytárgyalás. V. L.: Községünk keletkezése. Természeti és gazdasági ismeretek. Történelem. — Szavalókar. Tizenhárom. — Mesedélutánok rendezése. — Ismeretterjesztő előadás. I. Közgazdasági alapfogalmak. — A gázharc módjai. — Smith K.: Gyakorlati fogások és eljárások. — Szerkesztői üzenetek.

1936

KIADÓHIVATAL:

Szeged,

Kálvária ucca 5.

Szerkesztőség : Madách ucca 17.

Előfizetési ára egész évre 6 pengő

Ezt olvassa el! Minden tanítót érdekel!

Iskolai könyvtárból nem hiányozhat!

Megjelent a GYAKORLATI PEDAGÓGIA
kiadásában

A TANÍTÓK TANÁCSADÓJA

amely

EZER nevelési kérdésre megfelel,
EZER tanácsot ad a magyar tanítónak,
EZER ügyében segíti meg,
EZER felvilágosítást ad,
EZER dologban tájékoztatja,
EZER utbaigazítással

mindazokat, akik hozzáfordulnak s átolvassák!

Ezer olyan tudnivalót közöl, amit ma mindenkinek tudni kell! Ez a minden tanítónak nélkülözhetetlen tanácsadó eligazít minden nevelési-, illetményügyi-, iskolai-, iskolán kívüli- a mindennapi életben szükséges kérdésben s útmutatást ad minden kérdésre, amire a magyar tanító kérdez!

Ez a több mint 320 oldalon megjelent, eddig egyedülálló mű csak a GYAKORLATI PEDAGÓGIA előfizetői számára kapható 1 pengő 80 fillérért.

Minden előfizetőnk

és aki 1936—37. tanévre előfizet, vagy az előfizetést befizette a GYAKORLATI PEDAGÓGIÁRA, az alant felsorolt könyveket mélyen leszállított árban kapja:

BESZÉD- ÉS ÉRTELEMGYAKORLATI MINTATANÍTÁSOK tekintettel az értelmi és akarati nevelésre. (60 mintatanítás)	P 1.50
EGÉSZSÉGTANI MINTATANÍTÁSOK (50 mintatanítás)	P 1.20
MAGYAR MEDENCE	P 1.—
NÉPMŰVELŐDÉSI ELŐADASSOROZAT I., II., III. (170 előadásra.) A három kötet csak	P 3.20
ELŐSZÖR IGAZSÁG, AZUTÁN BÉKE	P 1.50
MAGYARSÁG TÖRTÉNETE I. rész: Ósidóktól a mohácsi vészig	P 5.—
MAGYARSÁG TÖRTÉNETE II. rész: Mohácsi véstől napjainkig	P 5.—

1936. augusztus 20.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

T A N Ü G Y I F O L Y Ó I R A T

Kiadóhivatal: Szeged, Kálvária-u. 5. Szerkesztőség: Madách-u. 17

A tanév elején

Halld a szómat magyar gyermek.
S ha a hazát szereted,
A tanévnek új kezdetén
Esküre tartsd a kezed.

Esküdd oda a hazának
Magyar lelked, testedet,
Ígérd oda szent munkára
Hajnalodat, estedet.

Állítsd oda 'a munkára
Szived, erőd, eszedet,
Bús időkben nagy célokért
Dolgozz, mennyit csak lehet!

Szent a munka, hogyha tisztos,
De szentebb ma itt nekünk,
Mert ettől függ: megmarad-e,
Nagy lesz-e még nemzetünk?

Ettől függ, hogy eltépjük-e
Azt a hitvány, rongy papírt.
Melyre nekünk annyi sok kint
Gyilkos kezek átka írt!

Ettől függ, hogy jövő sorsunk
Bánatos lesz, bús, — vidám,
S leng-e büszkén magyar zászló
Kárpátokon, Adrián?

Rajta tehát ifju magyar,
Nagy gondolat lelkesít;
Dolgozva bízz, s bízva dolgozz:
Az Isten is megsegít!

Bagdy István.

A nevelés értéke

Hogy a nevelésnek nagy értéke van, azt szélteben hangoztatja ma már igazán mindenki, bár talán a nevelésnek rendkívüli fontosságától és értékességétől nincsen is egyaránt mindenki áthatva. Pedig igen könnyen megállapítható, hogy minden kultúréletben legelsőrangú értéke van a nevelésnek. Ugyannyira, hogy a nevelés értékeléséből jogosan következtethetünk valamely nemzet kultúrájára, mert a nevelés a kultúrának egyik legfontosabb — talán éppen a legfontosabb kérdése —, amely legközvetlenebb kapcsolatot tart fenn magával az emberi lét céljának kérdésével és e kérdések tényleges megoldásával.

Miről is van szó tulajdonképpen a nevelésben? Arról, hogy milyennek akarjuk a jövő nemzedéket és hogy tényleg milyenné tesszük azt? A szó legszorosabb értelmében: az egész emberiség reménységével a jövő nemzedéken csügg... Minden jel arra mutat, hogy a helyesen értelmezett életnek célja az egyéni létén túl terjed. Az emberi élet s annak minden feltétele olyan, hogy egyénenként csak magunknak és magunkért nem élhetünk. Tényleg, valamennyien nemcsak magunkért, hanem másokért is élünk. Ugy látszik, mintha csak a másokért leélt életnek volna értelme és értéke. A tények és ideálok azt tanítják, hogy csakis a mások javára leélt életnek lehet magasztos értelme s az emberi élethez méltó értéke.

Azt is jól tudjuk, hogy az emberi élet s annak minden feltétele olyan, hogy csak a máért nem is élhetünk. Tényleg, valamennyien nemcsak a máért, hanem a holnapért is — és pedig legfőként a holnapért — élünk. Az életet gyakran hasonlítják utazáshoz. Ez a hasonlat nagyon találó, — de ez már szinte nem is találó: ez az igazság szemléltetése. Ez az igazság pedig szöszterint veendő: napról-napra tovább megyünk, tovább haladunk a cél felé. De az egyénekből álló nemzetnek életére is kell gondolnunk az egyéni élet arasznyi útján túl is. A sirba szálló generációt fiatal, életvidám nemzedék váltja fel. Örököseink már életünkben megjelennek. A mi földi utódaink, a mi örököseink, akiknek már pusztá megjelenése is azt követeli tőlünk — és pedig minden jövő nemzedék nevében joggal is követelheti, — hogy jól gondoskodjunk róluk, minél dusabb örökséget hagyjunk rájuk. Minden javunkra utódaink tarthatnak jogos igényt. Minden anyagi, szellemi és erkölcsi javaink h a z a v á r j á k utódainkat.

Mindazon javak közül, amelyeket emberek csak birtokolhatnak, mindazon javak közül, amelyek csak értékkel bírhatnak az emberre, legértékesebbek az erkölcsi javak; a szellemi és anyagi javaknak is csak az erkölcsi javak kölcsönözhetnek értéket, mert úgy a szellemi, mint pedig az anyagi javaknak csakis akkor tulajdoníthatunk igazi, valódi értéket, ha azok erkölcsi célt szolgálnak. Természetes tehát, hogy éppen ezekre az erkölcsi javakra van legnagyobb szüksége az utánunk jövő generációnak,

ezekre a javakra tart is legerősebb és legjogosabb igényt!

Az összes javak a fejlődést, a tökéletesedést szolgálják s mi ezeket az összes javakat abban a reményben, abban a legmélyebb valónkból előtörő vágyból származtatjuk át az utánunk következő nemzedékre, hogy azok mintegy erőnkön felül levő, de azért az összes dolgok és történések egybehangzó tanúsága szerint is valóságos célt: a fejlődést, a tökéletesedést szolgálják s hogy általuk a javak helyes felhasználásával, utódaink tulszárnyaljanak bennünket. De minden felődés és minden tökéletesedés csak tartalom nélküli üres szó marad, legjobb esetben is csak lélek nélküli mechanizmus lesz erkölcsi tökéletesedés nélkül, mert voltaképpen minden más, akár anyagi, akár szellemi fejlődésnek is, tartalmat, lelket, értelmet és célt csakis az erkölcsi fejlődés, a szó igaz értelmében vett tökéletesedés adhat.

Földi életünkben mindnyájunknak el nem hárítható kötelességeink vannak az utánunk következő nemzedékkel szemben. Ezek a kötelességek természetesen valamennyien erkölcsiek és olyanok, amelyeknek teljesítése a magunk javára is szolgál, elmulasztásuk pedig reánk is károsak. Az erkölcsi kötelességeket a vallás állapítja meg, így ezek teljesítése tölti meg tartalommal életünket, magunk is csak általuk emelkedhetünk a tökéletesedés útjára, míg elmulasztásuk már e földi életben is feneketlen mélységekbe taszít. Tulajdonképpen minden kötelességteljesítés egyuttal a jövő generációnak is javára szolgál, mert emeli vallásosságát, erkölcsiségét, ami pedig minden emberi életnek, — beleértve úgy a mai, mint a mult és jövő nemzedéknek beláthatatlan sorozatát is —, de az egész mindenségnek is, legmélyebb végső értelme és legmagasabb célja.

Életünk legnagyobb kérdéseire — miért vagyunk, miért élünk, honnan jöttünk, hová megyünk? — egyedül a vallásos erkölcs adhat választ. Létünk és életünk tehát csakis ennek világában fejlődhet. Enélkül nem is volna emberinek nevezhető élet ezen a világon; nélküle lehetetlen volna emberhez méltó életet élni.

A keresztény világ erkölcsé szerint — amelyet vallunk — az Isten Fia, Krisztus volt az emberiség legnagyobb jóltevője, mért megtanította a világot, a világ emberét az erkölcsi életfelfogásra. Ő tanított meg bennünket emelt fővel járni, s neki köszönhetjük azt, hogy nem vak szemekkel botorkálunk a földi téreken. Az Ő példáját követők voltak az igazi nagy „nevelők,” mert soha semmi nem riasztotta el őket attól, hogy állandóan nemesen, magasztos erkölcsi ideáljuknak megfelelően cselekedjenek. Mindnyájunknak szép és nemes rendeltetése lehet e földön; valamennyien heroszok lehetünk, bárha egyébként a köznapi élet közönséges emberei vagyunk is, ha meghallgatjuk, megértjük és követjük azt az igazságot, amelynek hangjától amugy sem rejtőzhetünk el sehová sem, hogy mi mindnyájan, minden kivétel nélkül arra vagyunk itt e földön, hogy tétovázás nélkül mindenkor a tőlünk telhető legjobban kövessük mindnyájunk életeszményét:

a földreszállott Isten fiát. Értsük meg jól: életünknek semmiesetre sem lehet célja az, hogy azt jól-rosszul leéljük, úgy, ahogy átvegetáljuk. Egyéni létünk állandó kapcsolatot tart fenn az örökkévalósággal, ezért kétségszű, hogy kötelességünk, hogy minden erőnkkel az örökkévalóság számára munkálkodjunk; azaz úgy cselekedjünk, hogy cselekedeteinkért nemcsak a múlt és a jövő nemzedékek összessége von kérdőre, hanem számot kell adnunk azokról az Örök Birónak is. Ez éppen olyan természetes törekvés, mint a nagy természetben jelentkező minden más törekvés. Még csak természetfeletti bölcsesség sem kell hozzá, mert hiszen mindnyájan megérezzük és megértjük, még a legdurvább és legelhanyagoltabb lelkületű embernek is meg kell éreznie és értenie, hogy életünknek egyedüli célja semmiesetre sem lehet pusztán fizikai egyéni létünknek ápolása s a fizikai örömmel telített c s á b k é p n e k hajszolása. Minden jobb érzésünk, minden természetes ösztönünk és minden okoskodásunk tiltakozik az ellen, hogy földi létünk célját abban a hiábavaló, hasztalan élvezethajszolásban keressük, amely ahelyett, hogy közelebb vinne bennünket a boldogsághoz, csak jobban eltávolít attól.

Földi életünk legfőbb célja tehát egyedül az erkölcsiség állandó szolgálata lehet. Ha e szolgálatot hiven teljesítettük, akkor derekasán munkálkodtunk a magunk és a jövő nemzedék érdekében is. Ennek a feladatnak vállalása egyaránt parancs mindnyájunk számára, akik a világon élünk. A különbség csak az, hogy amíg másoknak ez kötelesség csupán, nekünk, nevelőknek élethivatás! A miénk tehát e földön a legszebb hivatás, s büszkéek lehetünk rája, de sohasem szabad megfeledkeznünk éppen ezért arról, hogy élethivatásunkkal milyen felelősséget vállaltunk magunkra!

(V. L.)

Az iskola lelke

A köznevelés számos tényezője között a népiskola az, mely leghatásosabban terjeszti a nemzeti műveltséget. Minden népiskola élén az igazgató áll. Az ő kezében találkozik minden népiskolai feladat. A köznevelés minden más tényezője pedig vagy abba torkollik, vagy abból ágazik szét. Ebből következik, hogy a népiskola a köznevelés középpontja és az igazgató lesz annak lelke, tevékenysége pedig a köznevelés kulcsa.

Az igazgató az összekötő kapocs a hatóságok és a tanítóság között, ő érintkezik egyfelől a gondnoksággal, tanfelügyelővel, tanterületi főigazgatóval, vagy az ezeknek megfelelő egyházi hatóságokkal, másfelől munkatársaival, a tanítókkal.

Az igazgató összekötőkapocs a község, az állam, a társadalom (szülők) és az iskola tanítói között is. Érintkezik közigazgatási, egyházi, kormányzati hatóságokkal, a szülőkkel és ezek gyermekeivel.

Az igazgató azonban elsősorban az iskola felelős képviselője. Az ő személyisége és teljes odaadása, kötelességteljesítése és haladó szelleme adja meg az iskola jellegét.

Az igazgató munkakörének körvonalazásából látjuk, hogy az igazgatás pedagógiájának feladatai már az első elemzésre is igen szétágazók. Szólanunk kellene az igazgató viszonyáról az államhoz, a felettes hatóságaihoz, a társadalomhoz, az igazgató és a tanítók kölcsönös viszonyáról, az igazgató és a tanulók viszonyából fakadó nevelési feladatokról; az iskola felszereléséről, a tanulók testi jólétéről, értelmi haladásáról és erkölcsi fejlődéséről. Ez azonban mindegyik külön értekezés tárgya lehetne, azért most csak a szűkebb értelemben vett igazgatást elemezzük. Ezt két szempontból vizsgáljuk: a) az igazgatói hivatal természete és jelentősége, b) az igazgató arravalósága szempontjából.

a) A népoktatás valamennyi munkása között az igazgató tehet legtöbbet a kultúráért. Munkája külterjes és mégis közvetlen. Eljuthat könnyen minden tanítóhoz és tanulóhoz, hiszen az iskola összes osztályai legtöbb esetben egy épületben vannak. S habár az igazgató hatása a gyermekekre talán nem olyan közvetlen, mint az egyes tanítóké és nem is olyan kiterjedett, mint a tanfelügyelőé, mégis a legfontosabb, mert csak az ő lelkében alakulhat ki egy-egy iskola igazi képe. Az igazgató munkakörének csak ilyen terjedelme mellett nyerhet olyan áttekintést, melyre az egyes tanító szűkebbkörű munkájában nem tehet szert, csak így pillanthat olyan mélyen a tanító részletmunkájába, amire a tanfelügyelő képtelen. Benne két természet és két gondolkozásmód egyesül: a tanítói és a felügyelői. Az igazgató feladata tehát a felügyelet külterjes munkájából leszűrt eredmények összeegyeztetése, a tanítás belterjes munkájának eredményeivel. Az igazgatás másik nagy jelentősége abban rejlik, hogy az igazgató naponként elmélyedhet többszáz gyermek lelkében s közben tanulmányozhatja a tanítói személyiség gazdag és változatos megnyilatkozását. Hivatalában pedig gyakorolja magát a hűséges és udvarias hangban feletteseivel szemben, anélkül, hogy hizelgésre vetemednék. Továbbá demokratikus szellemben és természetes egyszerűséggel tárgyal mindenkivel, aki hivatalában megfordul. Ezek a kölcsönhatások folytonosan gazdagítják az igazgató lelkét.

b) Az igazgatás előbb vázolt természetéből következik, hogy nem mindenki való igazgatónak. Széchenyi meggyőző erővel figyelmeztet mindenkit az önismeret nagy jelentőségére. Az igazgatói állásra bizony sokan áhítoznak, anélkül, hogy megvizsgálnák, vajjon arravalók-e? Ha pedig nem arravalók s bitorolják az igazgatói állást, nem is töltik be annak igazi hivatását, bénítják a köznevelés tevékenységét és gyengítik a nemzeti kultúrát, de megérik maguk is, hogy nen töltik be hivatásukat és boldogtalanok és elégedetlenek lesznek.

Az igazgató mindenekelőtt jó tanító legyen. Baldwin

azt mondja: a tanító legyen tehetséges, művelt, szerény és szak-képzett. Ezeken kívül az igazgatótól bizonyos vezetői arravalóságot is kívánunk. Talán megközelítjük az igazgató eszményét, ha megkívánjuk, hogy: jártassága legyen az összes ismeretekben; ügyesen tanítson; vezetői arravalósággal rendelkezze; kialakult, erős és tevékeny személyiség legyen. Akiben nincsenek meg ezek a tulajdonságok, ne legyen igazgató a saját nyugalma és a nemzet haladása érdekében. Megtalálja bizonyára más, neki jobban megfelelő uton azt az anyagi és erkölcsi előmenetelt, melyet az igazgatói állás biztosít.

Az igazgató fogalmában nem az „előljáró” a leglényegesebb jegy. Az igazgató nem is előljáró, hanem inkább „*primus inter pares*.” Általában az igazgató mindenkor önuralommal, tapintatosan, békésen, barátsággal, pártoskodás és irigység nélkül, lelkiismeretesen, de nem pedánsan, mint egész ember, érintkezik társaival s erős akarattal igyekezzék meggyőzni mindenkit az egységes munka jelentőségéről. Ne parancsoljon sohasem. Bizalommal, de biztos szemmel kísérje mindenkinek a tevékenységét.

Ha az igazgatónak új iskolát kell szerveznie, a tanítókra és tanulókra vonatkozó intézkedéseit még a munka megkezdése előtt néhány, alapos gondolkodáson felépült pontban foglalja össze. Ezek a keretek megadják az iskola egyéni jellegét, melyen az igazgató csak meggyőződésének alakulása szerint változtat. A keretek kitöltésére az iskola életfolyamatai alatt szerzett tapasztalatok és a társaival folytatott beszélgetések és tanácskozások szolgáltatnak anyagot.

Ha az igazgató kész iskolát vesz át, mérsékelje tevékenységi vágyát s ne döntsön fel minden meglévőt, mert a tanítók általában konzervatívak és irtóznak minden változástól, különösen ha az, egy előttük tiszteletben álló igazgató alkotásainak lerombolásával jár. Ilyenkor az igazgató tanulmányozza az iskola rendjét s ne azt keresse, hogy megfelel-e minden az ő eszményének, hanem csak arról győződjék meg, hogy jó-e? Lassanként azután átalakíthatja az iskolát teljesen az ő szellemében.

A hivatalos munkák végzésében különösen három dolog biztosítja a sikert: a jó érzék, a pontosság és a gyorsaság. A jó érzék hiánya meggondolatlanságokra vezet és sok keserűséget okoz. A pontatlan munkát újból kell csinálni, ami időpazarlás, akárcsak a lassu munka. Az igazgatónak pedig nincsen pazarolni való ideje.

Az igazgató munkássága ne a kicsinyes és aprólékos dolgok intézésében merüljön ki. Sohase fecsérelje idejét olyan munkára, melyet akárki más, például a tanító, iskolai altiszt, egy gyermek épp olyan jól elvégezhet, mint ő maga, de viszont sohase bizzon olyan munkát másra, amelyet ő maga jobban elvégezhet, mint akárki más. Ebben rejlik az iskolakormányzásnak minden titka s ez ellen vétenek a gyakorlatban legtöbben. Az igazgatókból sok-

szor teljesen hiányzik az értékelés érzéke. Maguk járnak osztályról osztályra kicsinységeket kihirdetni és órákig foglalkoznak jelentések és rubrikák kitöltésével, ahelyett, hogy az iskolai munkát irányítanák. Milyen áldásos volna, ha inkább ilyen s ehhez hasonló kérdésekkel foglalkoznának: hogyan lehetne valamelyik osztály földrajzi anyagát a helyi viszonyok jobb felhasználásával tanítani? stb., stb. Nem hibás felfogás-e az, hogy az igazgatók egész idejüket az iskolában (irodában) töltik s voltaképpen semmi értékes munkát nem végeznek.

Hogy az arravaló igazgató a mai „adminisztrációs” világban ne tévedjen szintén az aprólékosságokba, legjobb, ha bizonyos rendszert állapít meg, mely szerint azután a mechanikus munkát elvégzi. Az így nyert időt azután töltse az osztályokban, még pedig ne csak hallgatással, hanem tevékeny munkával.

Ujabbán az a szokás a nagyobb iskolákban, hogy az igazgató nem tanít. Ennek az a szomorú következménye, hogy lassanként elveszti technikai ügyességét, sőt sok esetben a tanítói munka iránti rokonszenvet és megértést is. Amily mértékben csökken a tanítói arravalósága, olyan mértékben fejlődik bíráló kedve, mely végül lehetetlenségek követeléséhez vezet. Mindettől megkímélné magát s a tanítót, ha maga is tovább tanítana. Pedagógiai szempontból nemcsak az igazgatónak és iskolafelügyelőnek, hanem a tanfelügyelőnek is kellene legalább néha tanítania. Akkor bizonyára több lenne a szeretetteljes megértés és kevesebb a rideg és kíméletlen kritika.

Az igazgató azonban rendszeres tanítás mellett (mely népeesebb iskolában is lehetne heti 8—10 óra) tartson minél gyakrabban tanítást az egyes tanítók osztályaiban is. Ez alkalmat nyújt neki a tanítás eredményének ellenőrzésére és a tanító továbbképzésére.

Ezen alkalmakkor megismerkedik a kiváló és hanyag tanulókkal, akik, talán a megszokás folytán, a tanítónak már fel sem tűnnek. Ilyenkor adhat mintatanítást: különös nehézségek leküzdésére, új tanítási módszerek alkalmazására, egyéni törekvéseinek szemléltetésére. A fiatal tanítónak, aki sok tárgyban még csak tapogatózik, az ilyen jóakarátú mintatanítások s az azokat követő megbeszélések sokkal többet érnek, mint a kritika.

Az igazgató vendégtanításaival elmenekül az adminisztrálás hüvös köréből a tanítói munka verőfényes mezejére, fejlesztí tanítói művészetét és megbecsüli társai munkáját. Legértékesebb gyümölcse azonban az iskola összes tanítója és az igazgató között fejlődő személyes érintkezés, lelki kapcsolat, benső barátság.

Az igazgató minden törekvése az iskola gyermekeinek és tanítóinak testi, értelmi és erkölcsi javítására és fejlesztésére irányuljon. E munkája közben azonban ne feledkezzen meg önmagáról sem, ne erényeinek csillogtatásában, hanem hibáinak folytonos javításában lássa feladatát. Ne állapodjék meg, bármily

magas szellemi vagy erkölcsi színvonalra emelkedett is, hanem folytonos tanulással és folytonos tapasztalással és önneveléssel tökéletesítse magát. Különösen a nevelés eszközeinek alkalmazásában és tudásban haladjon előre megállás nélkül.

A nevelésnek van elmélete, hiszen van neveléstudomány is. Valaki egyszer azt ajánlotta, hogy a tudós égesse el könyveit minden tíz esztendőben. Az igazgatónak is éber figyelemmel kell kísérnie a neveléstudomány haladását, amit csak neveléstudományi könyvek és szaklapok rendszeres olvasásával tehet. De a nevelés művészet is, a művészet örök dajkája pedig az inspiráció. Keressen inspirációt az igazgató a falu népeletében s annak alkotásaiban, a vidám gyermekeseregben, tanítói társaságában, más igazgatók, más iskolák látogatásában, tanítógyűléseken és tanítói szemináriumokon, legfőképpen pedig saját magányos sétái alkalmával lelkének mélyében.

A neveléstudományi ismeretek és az intuíció áldásos pillanataiban azonban csak a gazdag és tartalmas lélek tárházába gyűjtött anyagból alkothatnak valóban nagyot. Az igazgató művelje a kultúra minden területét, ne elégedjen meg az iskolai tantárgyak hétköznapi anyagával, hatoljon mélyebbre, ízlelje meg a megismerés édesebb gyümölcseit is, lépjen be a tudományok tudományának, a bölcséletnek édenkertjébe, merítsen a hit ősforrásaiból, sűtkérezzék a művészetek melegében, de legyen igaz ember és építse fel lelkében hivatásának megtántoríthatatlan alapját, melyen hitvallása, életfelfogása felépül és amely életének és munkásságának szilárd talpköve, minden gondolatának középpontja.

A nemzetnevelés eszméjében keresse az életcél, munkájához az erőt, pályájának szélesedését, küzdelmeinek egyensúlyát s a végső tökéletesedést.

(Q.)

Az Országzászló előtt

A 640—05—85/1929. sz. alatt kiadott vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet értelmében az ország összes iskoláiban a tanévet megnyitó ünnepélyen az iskola igazgatójának vagy egyik tanárának, illetőleg tanítójának hazafias beszéd kíséretében fel kell hívnia az ifjúság figyelmét a nemzeti zászlónak a nemzet életében való jelentőségére és ugyanekkor az egész ifjúság tisztelgő menetben elvonul a nemzeti zászló előtt. A vallás- és közoktatásügyi miniszter azóta több kérelem alapján azt is megengedte, hogy az iskolák a tanévet megnyitó ünnepélynek azt a részét, amely hivatali elődjének fenti rendelete értelmében a zászlókultusz céljait szolgálja, azokban a városokban és községekben, amelyekben országzászló van, a helyben működő országzászló bizottsággal egyetértően, kedvező időjárás esetén az Országzászló előtt tarthassák meg. 60.699—1935. VI. ü. o. sz. rendeletével ezért felhívta a városokban és nagyobb községekben működő iskolák

igazgatóit, hogy az ünnepély pedagógiai értékének emelése, másrészt torlódások elkerülése céljából állapodjanak meg abban, hogy előbb a népoktatási intézetek ifjúsága, majd ezek elvonulása után együttesen a közép- és középfokú iskolák ifjúsága tisztelegjen az országzászló előtt, ahol a tanár, illetőleg a tanító beszéde után egy tanulónak alkalmi szavalata és az ifjúság hazafias éneke zárja be az ünnepélyt, mely után a tisztelgő elvonulás következik.

Ezen rendelet értelmében akarjuk megkönnyíteni kartársaink munkáját, amikor erre az alkalomra beszédet közlünk.

KEDVES MAGYAR GYERMEKEK!

Amikor az új tanítási évet megkezdettük, első utunk az Isten házába vezetett, hogy kérjük a jó Isten segítségét ahhoz a munkához, amelyet saját boldogulásunkra, felebarátaink javára, hazánk hasznára és az Isten dicsőségére végzünk. A második utunk azután ide vezetett, az ereklyés Országzászlóhoz, hogy mielőtt munkához fognánk, hitet tegyünk forró hazaszeretetünkről s megfogadjuk azt, hogy ma jobban, mint valaha, egész akaratunkkal, teljes erőnkkel, minden törekvésünkkel szegény, megcsonkított hazánk javát fogjuk szolgálni.

A zászló ma félárbócon áll. Mit jelent ez, gyermekek? A tengerészeknél szokás, hogy, ha a tengeren lévő hajó valamit gyászol, nem fekete zászlót huznak annak árbócára, hanem a nemzeti lobogót csupán a rud félmagasságába, félárbócra eresztik. Tizenhat éve mi is gyászolunk. Amióta igazságtalan bíránk szétdarabolták ezeréves drága hazánk testét, a mi lobogónk is félárbócon leng. Nem gyászolunk mi sem, nem tüzzük ki a reménytelenség, a halál fekete zászlóját, hanem évszázadok folyamán megszentelt lobogónkat leeresztve siratjuk elvesztett országrészeinket, elszakított testvéreinket.

Ezek a félárbócra eresztett lobogóju országzászlók hirdetik szerte a hazában, hogy nem pusztult el a magyar, él és élni akar! Fájdalma van, mert szétdarabolták hazája testét, de van még benne élet, erős még benne az akarat, hogy újra eggyé és hatalmassá tegye azt az országot, amit a honfoglaló Árpád adott nekünk! Nem gyászolunk, de emlékezünk! Ezek a zászlók juttatják eszünkbe azt, hogy milyen kicsi ma hazánk, mennyire szegény, hogy meggyalázták, megcsonkították. De ezek a zászlók juttatják eszünkbe azt is, mit kell tennünk, hogy újra felrepüljenek az árbóc csúcsára és onnan hirdessék szerte a világnak, hogy újra egy, újra nagy, mint volt évezreden át, s újra a Kárpátok koszoruja alkotja szent határát!

Mit jelent a zászló, gyermekek? Egyszerű három szín, egy darab selymet, semmi más? Ó, nem! Az a három szín többet jelent nekünk pirosnál, fehérnél és zöld színnél, többet a selyemnél is. A zászló a nemzet megszentelt jelvénye, amely velünk él és velünk bukik! A régi harcokban ott vitték a zászlót

a sereg élén s büszkeség volt azt tartani. A győzelem a zászló dicsőségét jelentette, a vereség annak bukását. Az elfoglalt várba a győzők zászlójukat tűzték ki annak jeléül, hogy azé a vár, akinek lobogója leng ormain. A zászlóra irták fel azt a mondatot, vagy szót, amit a harcosok maguk elé tűztek célként. Így Rákóczi Ferenc zászlójának felirata ez volt: Istennel a hazáért és szabadságért! (Cum Deo pro Patria et libertate!) S a zászló selymén ott volt a Szűz Anya képe, akinek első királyunk, Szent István felajánlotta Magyarországot! És amikor a sereg elbukott, ott a nagymajtényi síkon, földre hajoltak a szent lobogók s úgy jelezték az ügy elbukását, amelyért küzdöttek.

Ha megnézik a muzeumok tépett, rongyos lobogóit, éreznetek kell, hogy azok a régi, sok csatát, sok dicsőséget látott lobogók többet jelentenek nekünk régi lán-lomnál. Őseink vitték azt csaták tűzében s hordozták meg diadalmasan az ellenség ellen! Mert a zászló a nemzeti becsület jelképe.

Mit jelentenek a magyar zászló színei? A piros, amely legfölül van, azt jelenti, hogy a magyar mindig kész volt vérét áldozni hazájáért, szabadságáért, igazáért! Ó, mennyi vér hullott ki már a magyar földre, kedves gyermekeim! Talán nincsen egy porszeme ennek a földnek, amelyet meg nem szentelt volna már magyar vér mindörökké magyarnak! És a fehér, ott a piros alatt? Az a becsület színe. Fehér, tiszta, makulátlan, mint a becsület. Volt-e valaha becsületesebb népe a világnak, nálunk, magyaroknál, akik olyan hűen, olyan önfeláldozón tudtunk vérezni, küzdeni csak azért, — sokszor saját fajtestvéreink ellen is —, hogy Európa népei nyugodtan élvezhessék a béke áldásait. Egy évezred a tanunk, hogy a magunkra vállalt földadatot mindig és mindenkor teljesítettük. Másokért, Európa népeiért buktunk el Mohinál, amikor az Európára törő tatárhordát magunkra zuditottuk, de Európáért buktunk el Mohácsnál is, amikor a török igát vettük vállainkra, s hordoztuk másfél századig, hogy saját testünkkel védelmezzük meg Nyugat népeit. Ezt jelenti a fehér szín a zászlón, kedves gyermekek: a nemzeti becsület tisztaságát, szeplőtlenségét.

És mit jelent a zöld, ott a fehér alatt? A reménységet! Melyik népnek volt nagyobb szüksége a folytonos reménységre, mint nekünk, akik mindig vértanúi voltunk a világnak? Akik másokért megfeszítettünk, akik a másoknak szánt gyilkot fogadtuk testünkbe annyszer! Mi lett volna belőlünk, Istenem, ha nem élt volna bennünk rendületlenül a hit, a reménység, hogy nekünk itt e földön, apáink örökségén élni kell, nekünk nem szabad, nem lehet elbuknunk, mert akkor nemcsak egy nép súlyy el nyomtalanul és örökre, hanem megbomlik az egész európai rend is, amelynek mi voltunk és leszünk egyensúlyozói! Hányszor elbuktunk már ezeréves történelmünk alatt, de mindannyiszor feltámadtunk újra, mert fel akartunk, mert a ben-

nünk levő rendületlen reménység mindig talpra állított bennünket! Ezt a reménységet, a szenvedésben, nyomorúságban, gyötrelemben is élő és nem lankadó bizodalmat jelenti a reménység zöldje lobogónkon!

A nemzeti zászló örök jelképe hazánknak, alatta egyesülünk, hogy mint a haza fiai egyesülve a hazaszeretetben, közös erővel dolgozzunk, küzdjünk s ha kell, meghaljunk érte, mint Dugovics Titusz ott, Nándorfehérvár ormán, amikor — nem tudva megbirkózni a törökkel, magával rántotta azt is félholdas zászlójával a mélységbe, csakhogy a magyar nemzet szent jelvénye, a háromszínű zászló lobogjon a büszke vár bástyáján!

A költő is azt mondja:

„Háromszínű magyar zászló
Dicső jel!
Védelmezzük megfeszített
Erővel.
Kiemeltük a porból szent
Szárnyadat,
Repülj előttünk a magas
Ég alatt!

Háromszínű magyar zászló
Vezérelj,
Egyikünk sem fősvénykedik
Vérével!
Ellenséged előbb meg nem
Taposhat,
Míg vérünkkel be nem festett
Pirosra!

Ez jusson eszetekbe, kedves gyermekeim, valahányszor a nemzeti zászló előtt elvisz az utatok. Ne csak a színeit lássátok selymén, de az érte és alatta kiontott tengernyi vért, a nemzeti makulátlan becsületet és a minden pusztulásból kivezető, feltámasztó reménységet!

De ha az országzászló előtt mentek el, más is kell, hogy eszetekbe jusson! Amikor az országzászló előtt elhaladva megemelitek kalapotokat, jusson eszetekbe mindannyiszor az is, hogy miért leng félárbócon most a magyar lobogó? Jusson eszetekben, hogy annyi sok százezer és millió magyar testvérünk gyötrődik ma idegen rabságban, akik mind azt várják, valamennyien, hogy ez a félárbóca eresztett lobogó egyszer felkusszon az árbóc csucsára, ahol volt, s ahol a helye van! Jusson eszetekbe, hogy — igaz, most gyenge, kis országocska letünk, — de hányszor voltunk mi már temető ezeréves történelmünk alatt! Ám a temetőből még mindannyiszor gyönyörű virágoskert fakadt, mert mindig volt bennünk annyi erő és akarat, hogy elmondhattuk a költővel:

— Megfogyva bár, de törve nem! El nemzet e hazán!

Juttassa eszetekbe ez a zászló azt, hogy most is temető vagyunk, de nem örökre! Növelje erőssé hiteteket ez a zászló s higgyétek erős lélekkel, hogy újra nagyok és szabadok leszünk! Mert azok akarunk lenni! Mit gondoltok, gyermekek, eljön-e az az idő, amikor mi újra nagy Magyarország leszünk, ha sohasem gondolunk erre? Ha sohasem akarunk naggyá, hatalmassá, a népek között újra elsőkké lenni? Erős lélek nélkül gyenge minden ember, az önbizalmát elvesztett nemzettel pedig nem lehet

nagy célokat elérni! Nekünk nagy célt tűzött elénk az Isten! Meg kell mutatnunk, hogy méltók leszünk ősinkre nemcsak szóval, hanem cselekedetekkel is! Mi sem akarunk gyávábbak, hitványabbak lenni náluk, s van még bennünk annyi hit, annyi elszánás és akarat, amennyi elég lesz ahhoz, hogy ezt a hazát újra elfoglaljuk! A lélek erősebb az erőszaknál! Legyetek erősek, mert az erősekké a győzelem, csak aki akar — tud feltámadni, győzedelmeskedni minden hamisságon.

Ezt az erős akaratot nem is olyan nehéz felkelteni és ápolni lelkünkben. Hiszen minden embernek szívébe, lelkébe oltotta a jó Isten a hazaszeretetet. Csak próbáljátok meg, mondjátok azt, hogy nekem nem hazám ez a szegény, meggyalázott ország! Tagadjátok meg, ha tudjátok, vagy az édesanyátokat meg tudjátok tagadni? Nincsen olyan ember a világon, még ha a leggonoszabb is, aki erre képes volna?! Akkor hát szeressétek ezt a hazát, ma százszorosan jobban kell szeretni, mint máskor s mint a gyermek ragaszkodik édesanyjához akkor is, ha az szegény, beteg, elgyötört, sőt, még jobban ragaszkodik hozzá, úgy minekünk is most kell szeretnünk igazán hazánkat, amikor árva és megtaposott, amikor a legnagyobb szüksége van reánk!

Ez jusson eszetekbe, gyermekeim, valahányszor erre visz el utatok az országzászló előtt, s tegyetek magatokban újra és újra nagy és szent fogadalmat, hogy addig nem nyugosztok, míg ez a megalázott lobogó vissza nem kerül méltó helyére, az árbóc csucsára, ahol volt — és ha mindnyájan egy szívvvel — egy akarral akarjuk — lesz is!

Magyar Gyermekek! Itt a félárbórcra huzott lobogó,

„Emeljük magasra,

Hogy vérünkkel ráírt lángoló betűit

Barát és ellenség mind elolvashassa!

— Voltam hirdetője elmúlt ragyogásnak...

Vagyok siratója bús, fekete gyásznak...

Magyarok Istene, engedd, hogy lehessen

Vidám hirdetője a — feltámadásnak!”

Akarjátok ezt, gyermekek! Mondjuk el a Magyar Hiszekegyet!

Országzászló előtt

Égbenyúló, büszke árbóc, mint a szálfa áll,

Azt hirdeti: hogy nem győzhet rajtunk a halál!

Háromszinű lobogója félárbócon még,

De a magyar sasszemekben a hit lángja ég...

Nézd e jelt, nézd!

Néma arccal, büszke daccal tekints rája,

Ne feledd, hogy mi lett honod ősi tája!

Lesz e zászló

Még sugárzó,

Mint ég mosolya —

Ne csüggedj soha!...

Ne csüggedj... ne csüggedj... ne csüggedj, soha!
Lám ott lenn a kőre láncolt, szent Turul madár,
Szárnyszegetten is repülne, égnek törne már! —
Hallga! csak a lobogóval — mit susog a szél:
Igazságnak napja virrad: a vetés kikél!

Nézd e jelt, nézd!

Néma arccal, büszke daccal tekints rája!

Ne feledd, hogy mi lett honod ősi tája!

Lesz e zászló

Még sugárzó,

Mint ég mosolya —

Ne csüggedj soha!...

Ne csüggedj... ne csüggedj... ne csüggedj, soha!

Vályi Nagy Géza.

Buda visszafoglalása

— Tárgyalásra alkalmas olvasmányok. —

Budavár visszafoglalása a töröktől

(1. *Budavár ostroma és a török felmentő sereg sorsa.*)

Ezerhatszáznyolcvanhárom óta rosszra fordult a török dolga. Évről-évre nagy vereségeket szenvedtek s elérkezett az idő a törökök végleges kiűzésére.

Ehhez a döntő lépés Buda visszafoglalása volt.

1686 június derekán ért a szinte nyolcvanezer főnyi keresztény hadsereg Buda alá; volt köztük vagy huszonötezer magyar vitéz is. A sereg fővezérei, Lothringeni Károly és Miksa bajor fejedelem észak felől és délről fogták körül a várat és hatvan nagyobb ágyúval és negyven mozsárral törették falait. Benn a várban Abdi basa, védekezett tizenkétezer gyalogossal és háromezer lovassal.

A gyöngefalu külső és alsó városrészek már a hónap végefelé az ostromlók kezébe estek. Erősen állott azonban a hegy tetején a vár. Éjjel-nappal bömböltek az ágyuk, csattogtak a gránátok, röpködtek a tüzes golyók a várba be, a várból ki.

Igy telt el két hónap; fogyott a vitéz benn is, künn is. Maga a város már inkább romhalmaz volt, mint város; de azért Abdi minden megadásra való felszólítást visszautasított. Tudta, hogy közeleg felmentő sereggel a nagyvezér, aminthogy az valami ötvenezer vitézzel dél felől meg is érkezett. Az ostromlók készen várták; szentül hitték, hogy a Kelenföldön nagy, döntő csatát fognak vívni vele. Hanem a nagyvezér nem mert beléjük kötni és inkább azon mesterkedett, hogy a várba mint vihetne segítséget. Felhívására ezer meg ezer janicsár jelentkezett, hogy megkísérlik a várba jutást. Három ízben is megtették ezt a kísérletet, de az

ostromlók hadtestei közbefogták a vakmerőket és mégsem juthatt közülük több a várba háromszáz félhalott embernél. Hiába volt minden, a várat sorsára kellett hagyni!

(2. *A puszkaporos raktár robbantása és a Mária-szobor.*)

Hanem Abdi basa még ezután sem adta meg magát, pedig napról-napra kétségbeejtőbb dolgok történtek. Egyik nap egy tűzes golyó a puszkaporraktárba csapott és a levegőbe röpitette. A robbanás másfélezer embert ölt meg; a nagy rázkódástól a Duna kicsapott medréből, a falak, tornyok meginogtak, összeomlottak, egyik bástyán hatvan lépés hosszúságu rés nyílt. És történt azonfelül még valami. A török főtemplomban, a Boldogságos Szűznek régi templomában egyszerre — mintegy csoda módon — a szent Szűznek kőből faragott szobra lett láthatóvá. Réges-régen, még Dobzse László idejében állították a templom egyik falfülkéjébe azt a Mária-szobrot. A törökök Buda elfoglalásakor a fülkét hamarosan elfalazták, azután elfeledték. Senki sem tudott róla. A nagy robbanásra most leomlott a vékony fal és másfél század éjszakája után ismét napvilágra került a régi Mária-szobor. A törökök megijedtek a látományra, sejtették jelentését, de nem bántották; a Boldogasszony-szobor ma is ott áll a megújított Mátyás-templom fülkéjében.

(3. *Az utolsó roham. Budavár elesik.*)

A Mária-szobor csakugyan új időket jelentett. Szeptember másodikán, délután négy óra tájban hat ágyú dörgése adta meg a jelt az utolsó rohamra. Minden eddiginél hevesebben indult meg a harc; a törököknél a kétségbeesés, a keresztényeknél a diadal reménye minden erőt megfeszített. Egy órai viaskodás után keresztény csapatok jutottak be a várba, élükön Petneházy Dávid az ő hős hajduival. Hanem azért kivált a királyi paloták táján még órákig, a sötét éjszakáig folyt a kétségbeesett küzdelem. Elesett Abdi basa, elestek vitézei, az égő házak világánál iszonyu volt a mészárlás az utcákon, a házakban. A másnapi reggel füstölgő romokat, véres holtakkal borított utcákat és ujjongó diadalmas keresztény hadakat talált Budavárában. Kimondhatatlanul nagy volt e diadal. Másfélszáz esztendővel azelőtt ennek a városnak elvesztével bomlott szét darabokra az ország és pusztulva pusztult; most, visszafoglalása után az a reménység gyökeredzett meg a szivekben, hogy új életre kel a szerencsétlen ország.

Varga Ottó.

Magyarázat: 1541-ben foglalta el a török Budavárát s ettől az időtől kezdve 1686-ig, körülbelül százötven évig rabszolgasorsban élt a magyarság a törököktől megszállott területen. A sors kereke mekkorát fordult! Ma újra megszállott területeken színlődnek magyar testvéreink. De ahogy akkor volt feltámadás százötven esztendő múlva is, ma is el fog következni az ország felszabadulása!

Pest és Buda visszavívása 1686-ban

(Károlyi Árpád: Pest és Buda visszavívása 1686-ban.)

A roham rövid, de véres volt.

A rőzselépecsőkről az esztergomi bástya gerendaboltjára hágtott középső rohamoszlopnak csak egy-két lépést kellett tennie, hogy a bástyán vert török cölöpsort elérhesse. A gránátosok bevetették gránátjaikat, nyomukba jöttek a fűrge hajduk magyar tisztjeik, így a többi közt eörményesi Fiáth János vezetése alatt s egy csomó bátor önkéntes, hogy a félig ledöntött cölöpkerítésen egy merész ugrással bent teremjenek; de a janicsárok irtózatossortúze megállította a vakmerőket. Egy pillanat alatt ide futott össze a törökség színe-java s mire a lövés füstje eloszlott, megvilant az 5—6. sor cölöp tetején az egymást biztató janicsárok suhogó szablyája. Oly emberfeletti elszántsággal védte e kényes pontot a törökség, hogy a gránátosok, a hajduk és az önkéntesek nagyobb része elhullott csapásaik alatt s a rohamoszlop hősz vezére, báró d'Asti Mihály alezredes is két golyótól s több lándzsadöféstől találva, összerogyott. Azon mértékben, amint a rohamoszlop hátulsó része előnyomult, futott össze a török is a veszedelmes vonal mögé, hol maga a vén, ezüstszakállu parancsnok, a hősz Abdurramán, szóval és példával biztatta elszántan küzdő katonáit. De új nép lépett a kidőlt helyére és fölhangzott vértesei, dragonyosai élén a derék Pálffy Ferenc, fölküzdötték magukat a bakává lett magyar huszárok, följutott az árok töltött részén a baloldali rohamoszlop is és a küzdelem újult erővel vette kezdetét. Már Pálffy Ferenc is két sebet kapott; már-már elesett hőszök hullái képeztek újabb választófalat a küzdő felek között, midőn a jobboldali rohamoszlopnak sikerült a kőgránátzápor dacára az új rés magasságáig jutni.

A küzdelem most új állomáshoz érkezett.

A jobboldali rohamoszlop a védő törököt oldalba fogta s Abdurramán kénytelen volt a harmadik fal romjai mögött készült elsáncolás védelmére szorítkozni és a jobboldalit a három rohamoszlop egyesült erejének átengedni. A sűrű, de mégis aránylag gyenge tüzelés nem akadályozhatta most már a támadókat, hogy a legbelső falrészlet mögött emelt cölöpzeten keresztül ne ugorjanak és ott sorrendbe ne álljanak, hogy azután a szemközt álló s a brandenburgiak rohamoszlopa által már-már baloldalán szorongatott janicsárok tömege ellen rohamot ne intézzenek. De erre nem lett szükség. A janicsárok csak egy sortűzet adtak a zárt rendben, ércfal gyanánt közeledő kereszténységre s azután gyorsan meghátráltak.

A török e gyors mozdulatának oka a brandenburgiak bevonulása volt, amellyel a küzdelem ismét új helyzethez jutott. A brandenburgiaknak az árok nehézségei és a török állhatatos védelme elle-

nére sikerült rövidesen elérniök a cölöpsort s miután néhány elszánt tiszt példájára első soraik, karddal és lándzsákkal a kezükben átvették magukat a cölöpökön, a balfelől amugy is szorongatott török engedett s a brandenburgiak, rohamoszlopuk vezetőjének, a hős Fritzschler ezredesnek halálán elkeseredve, tömegesen nyomultak be a harmadik fal mögé. A török akkor az egyesült császáriak, magyarok, brandenburgiak elől gyorsan meghátrált s a mai Verbőczy-, Fortuna-, Országház- és Uri-utcák végében előre elkészített utcatorlaszok mögé vonult, hogy mellvédjei mögül, meg a körülötte fekvő házak ablakaiból megkezdjen egy kétes kimenetlű, véres és hosszú utcai harcot, míg az éj beáll s az ostromlókat visszavonulásra, a harc beszüntetésére készíti.

Csakhogy ember tervez, Isten végez. Amint a török hátrafordult, a keresztények ércfala egy pillanat alatt felbomlott és a győzelem kéjétől s a bosszu vágyától ittas ostromló csapatok nem parancsszóra, hanem ösztönszerűen ugrottak a hátráló törökre, vele együtt, vegyesen nyomultak a torlaszok mögé s megakadályozták nyílásaiknak a nyársbakokkal való elzárását.

A várbeliek sorsa e pillanatban eldőlt. Azoknak lelkét, akik harmadfél hónap óta a bátorság annyi csodával határos példáját nyújtották, a félelem szállotta meg; az a vasfegyelem, melynek fönntartására elég volt Abdurramánnak egy bűvös tekintete, most, hogy utcák és házak csoportja választá el a védőket egymástól, egy pillanat alatt ezer darabra szakadt: a törökök felbomolva megfutottak. A győzelem bódító italától megrészegült kereszténység utánuk futott.

A fővezér, aki az eseményeket a sarki bástyáról figyelte, e körülmények közt megálljt kiáltott. Souches altábornagynak megparancsolta, hogy az üldözésben nagyon is előrenyomult katonaságot vonja vissza s a rések és cölöpsorok mellé helyezze el; egyidejűleg Croy herceg tábornagynak megbízást adott a vár fontosabb pontjainak a megszállására. Alig állott ki Croy herceg a bécsi kapu előtti kis téren a csapatok élére, már látta, hogy a Zsidó-utcában — a mai Verbőczy-utcában — nagy tömeg török katona nyomul elő, melyet a hőslélkü parancsnok, Abdi basa, gyűjtött egybe, hogy még egyszer, utoljára szembeszálljon a győzőkkel. Croy tehát ez ellen a tömeg ellen indult s egyidejűleg rajokat bocsátott az Iskola-téren bal- és jobbfelől, meg hátulról nyíló utcákba is, hogy ekként a basát teljesen körülkerítse. A törökök ezt a mozdulatot észrevették és futásnak eredtek. Csak egy kis csapat maradt az Iskola-téren, méltó a világ legnagyobb festői ecsetjére. A leghivebb, a legkitartóbb török tiszt, annyi dicsőség és annyi szenvedés osztályosai, térdeltek ott egy galambösz férfi körül, görcsösen kapaszkodva megrongyolódott kaftános foszlányaiba. Az egyik térdét ölelte át az aggastyánnak, a másik lábafejéhez tette vérző homlokát, a harmadik lecsüngő bal karját fogta

körül összekulcsolt kézzel. A véres, löportól füstös arcu, marccona hadfiak rimánkodva kérték, könyörögtek az élő szoborhoz: jöj-jön velük, meneküljön, mentse meg drága életét a romok közül, hisz Konstantinápoly és Jeruzsálem kulcsa, a megalázott Buda, örökre veszve van! De az ősz ember tagadólag intett:

„Ha nem tudom megvédeni ezt a reám bizott várat, haljak én meg itt!”

Mellét verő szakállára lepergő könnyecseppjeivel összefolyt piros vére, kirántá magát az esdeklők kicsiny köréből, megsuhintá feje fölött azt a győzelemhez szokott szélesvégű görbe kardot s kitárt mellette rohant a rájövő ellenségre. S midőn a vesztett csata ez elbúsult istene összerogyott a diadalittas keresztes fegyverek halált osztó csapásai alatt, a lehunyó nap martirkoszorút font utolsó sugaraiból az eleső Abdurramán feje köré s aztán elkábulva a nagyszerű jelenet látásától, a Jánoshegy mögé bukott...

Ismerettár

Előzmények. A XVII. század közepén hazánk elérkezett erkölcsi, anyagi és számbeli mélypontjához, amelyhez foghatót egész történelmünk folyamán hiába keresnénk. A felkelések és kuruc mozgalmak, amelyek majdnem mindig magyar földön játszódtak le, — csaknem teljesen kiélték a még magyarnak maradt területeket. Az ország középső — legtermékenyebb része már régen pusztává lett a török hosszú és minden kulturát megsemmisítő uralma alatt. A magyarság megtizedelve nemcsak a török, tatár, császári zsoldosok kiméretlen átvonulásainak, zsarolásainak és sarcolásainak esett áldozatul, hanem a kuruc-labanc hadak is őt irtották, fosztogatták. Jellemző e század anyagi állapotaira, hogy 1685-ben a felvidéken több mint 3000 ember halt éhen, mások pedig, akik életben maradtak, nem egyszer emberi hullákat faltak fel csillapíthatatlan éhségükben.

A lakosság száma is ijesztően megfogyatkozott. A Hunyadi Mátyás halála idején lévő mintegy 5 milliónyi lakosságból alig volt 2 millió, az is négy országrészben tengette életét: a török uralom alatti részeken, Erdélyben, Thököly országrészében: a Felvidéken és — a magyar királyság területén. Legsomorubb azonban az volt, hogy ekkora pusztulás láttára sem akadt senki, aki mellénk állt volna. Lipót császár és király jóakaratu és vallásos ember volt, de nevelése és környezete teljesen lehetetlenné tették, hogy fokozottabb figyelemben részesítette volna a magyarságot, amely ezeitben csak terhet jelentett birodalma többi részeire. Ez magyarázza meg azt, hogy mindenáron békét akart a törökkel. Hiszen csaknem teljesen üres kincstára, megvesztegetett miniszterei miatt úgy sem gondolhatott volna a török elleni harcra, vagy éppen annak hazánkból való kiűzésére.

A kezén lévő tiz felvidéki vármegye megvédése s a végvárak fenntartása aránytalanul sokba került. Tanácsosai — így első sorban Kollonics érsek — nem is szüntek meg befolyásukat latba vetni a császárra, hogy Magyarországnak megmaradt kis töredékét olvassza be birodalmába. Lipót azonban hallani sem akart erről s rendületlenül kitartott a magyar királyság területének fenntartása mellett.

Pedig éppen elég baja volt birodalmának fenntartásában. Nyugati szomszédja, a harmincéves háborút követő westfaliai békében szinte európai hegemoniára szert tevő francia királyság nem nyugodott s mindenáron a Habsburgok hatalmának megtörésén fáradozott. A „napkirály“, XIV. Lajos, aki ezidőben Franciaország trónján ült, egész diplomáciai ügyességét és ravaszságát felhasználta, hogy a császár háta mögötti Lengyelországot és annak uralkodóját, Sobiesky III. Jánost érdekkörébe vonja Lipót elleni akciójában. A szintén üres kincstárral rendelkező lengyel uralkodó hamar kapható volt — busás francia aranyak ellenében — a szövetségre. Lipót felismerve a veszedelmet, kiaknázatlanul hagyta a véletlenül nagy sikerűvé lett szentgotthárdi diadalt s a vasvári békében olyan engedékenységet gyakorolt a levertt törökkel szemben, ami méltán megbotránkozást keltett Nyugaton. E béke ugyan nemsokára bajt hoz reá a Thököly-féle felkelésben, amit csak nagyobb engedmények árán tud leszerelni úgy-ahogy. Alig csillapulnak le azonban Thököly Imre felkelésének hullámai, máris hire járt, hogy az új török szultánok — Köprüli Mohamed és fia, Köpdülizádé Ahmed nagyvezir alatt megerősödött török hatalom most már véglegesen meg akarja hódítani Magyarországot. A kurucok, akik az utóbbi időben már ugyis elpártoltak a „kuruckirálytól“, látva annak kielégíthetetlen étvágját, most a haza elleni bűnnek tartották volna a török uralom újabb terjeszkedésének segítését. Így hát felajánlották szolgálataikat Lipót királynak.

Ilyen teljesen reménytelen állapotok voltak hazánkban a török uralom alóli felszabadulás előtt. Egy, csak egyetlen államfő volt egész Európában, aki szívéen viselte Magyarország sorsát s mindent megtett annak felszabadításaért: az akkori római pápa: XI. Ince.

XI. Ince (családi nevén *Odescalchi* Benedek) nagytekintélyű — a gazdag olasz bankár Odescalchi-családból — származott. Előbb katona lett, majd az egyházi pályára lépett, ahol gyorsan haladt előre. Már 31 éves korában biborossá nevezték ki, majd mint ferrarai követ és novarai püspök tett nagy szolgálatokat a pápaságnak. Már ezidőben feltűnt a szegények iránti szeretetével és gondoskodásával, úgy, hogy anconai helytartó korában már csak mint a „szegények atyját“ nevezik mindenfelé. Amikor pápa lett (1676—1689), elhatározta, hogy egész életét a pogány töröknek

Európából való kiűzésére szánja. Mint bankárcsalád gyermeke, kiválóan értett a pénzügyi dolgokhoz s trónra lépve, azonnal hozzáfogott az egyházi állam pénzügyeinek rendezéséhez. A legszigorubb takarékossgot vezette be az egész vonalon, több felesleges hivatalt megszüntetett, korlátozta a fényűzést, fellendítette a földmívelést, ipart és kereskedelmet. A zsidók uzsorájának letörésére állami zálogházat alapított. De nem elégedett meg az egyházi állam jövedelmeivel, a török elleni harc céljaira áldozta fel a katolikus országok egyházi adóit és a szerzetes rendek vagyonának egyrészét is. Hét esztendei szakadatlan diplomáciai munkával sikerült elérnie Magyarország felszabadítását a török uralom alól.

Az a kérdés, milyen *eszközökkel* volt képes ennek a feladatnak megoldására, ha azt meg a tulajdonképeni uralkodója, Lipót sem tartotta lehetségesnek az adott körülmények között? Az ima és erélyes buzdításon kívül két fontos eszközzel érte el céljainak megvalósítását: kitűnő diplomácia előkészítésével és hatalmas anyagi áldozataival.

Hatalmas *diplomáciai munkája* a következő volt. Jól látta azt, hogy a korrupció közepében élő *Lipót* császár teljesen tehetetlen diplomáciai tekintetben. Azért maga veszi kezébe ennek intézését. A legelső sikere az, hogy Lipótot ráveszi merev békepolitikájának elhagyására a törökkel szemben, különösen azáltal, hogy *Kara Musztafa* — az időközben nagyvezir — támadó hadjáratával (1683) megszegte a *vasvári békét*. Nem kisebb jelentőségű volt azon sikere, hogy rábirta XIV. *Lajos* francia királyt a semlegeségre Lipóttal szemben s tőle 20 évi fegyverszünetet csikart ki e célra. Harmadik nagy diplomáciai sikere az volt, hogy rávette a pénzéhes *Sobiesky János* lengyel királyt francia barátságának feladására, ami 90 ezer tallérjába került a pápának. De hogy a lengyel király keletről is biztosítva legyen a török elleni hadjárat idejére, annak biztonságáról is gondoskodott s létrehozta a *lengyel-orsz meg nem támadási szerződést*, szintén hatalmas anyagi támogatás fejében. Sokkal nagyobb feladatot jelentett azonban a *német fejedelmek támogatásának megnyerése*, mivel ezek legnagyobb része franciapárti volt. Így nyeri meg kiváló diplomáciai munkával Lipót támogatására a bajor, lotharingiai s brandenburgi választókat, ez utóbbiak egymaguk 8000 fegyverest küldtek Lipót segítségére. *Spanyolországot* — mivel az a hadjáratban közvetlenül részt nem vehetett — hatalmas egyházi adókkal sújtotta s e jövedelmeket mind a hadjárat céljaira fordította. De ennél is tovább ment s létrehozta Velence és Spanyolország között a békét, így *Velence* is részt vehetett a török elleni hadjáratokban. De megmozgat mindent a hadjárat sikerének biztosítására. Jellemző e munkájára, hogy a „semlegességet“ fogadó francia király udvarából is számos francia főúr csatlakozott a felszabadító hadjáratban résztvevőkhöz. Táborba szólitotta a *svédeket*, sőt még a

perzsa sah-hal sem feledkezik meg szövetséget kötni azon célból, hogy keletről támadja meg a török birodalmat. Diplomáciai előkészítő munkájának megkoronázása az u. n. „*Szent Liga*” volt, amelyben az ő protektorátusa alatt Lipót császár, Sobiesky János és Velence szövettek egy koncentrikus támadásra a török kiűzése céljából. Ezt a hatalmas diplomáciai működést akkor Európa egyetlen nagyhatalma sem tudta volna elvégezni s hozzá még ilyen sikerrel, ezt meg kell állapítanunk.

De nem kisebb jelentőségű volt XI. Incze pápa anyagi támogatása sem. Tudjuk, hogy a felszabadító hadjárat 80 százalékát ő teremtetten elő. Erre a célra fordította az Odescalchi-vagyon jövedelmeit, az egyházi adókat. Ezért tiltja meg az ünnepélyek tartását s követeli meg egyházi államában a legnagyobb takarékossgot, amit saját magára és közvetlen környezetére is szigorúan alkalmazott. S amíg minden jövedelmét a felszabadító hadjáratra fordítja, maga a legnagyobb szegénységben élt. De mindezekon kívül is támogatta a hadjárat sikerét. Pápa legátusaival (Buonvisi) maga készítette el a hadjárat haditervét, ő állíttatja fel az egész világon elsőnek a katonai kórházat, amely 12.000 katona befogadására volt alkalmas. Amikor Buda várának ostromát hírül vette, 2 héten át virrasztott s a felszabadítás napján — szeptember 2-án — konzisztóriumot hívott egybe, amelyen — talán éppen azon órában, amikor a felszabadítók meghágták Buda falait, kijelentette az összegyűlteket előtt, hogy ezórában nagyfontosságú dolgok történnek, amelyek örömére válnak a keresztény világnak. Buda elfoglalásának örömnapiját, szeptember 2-át, szent István magyar király tiszteletére az egész katolikus világra kötelező egyházi ünneppé tette. Egyike volt az újabb kor legnagyobb és életszentességben is legkiválóbb pápáinak. Hazánk mindenestre egyik legnagyobb jóltevőjét tiszteli benne.

Bécs ostroma és felszabadítása. Lipót király még egyre a török béke meghosszabbításán fáradozott, amikor 1683-ban az új török nagyvezír, Kara Musztafa megindította hadait, hogy miután 1681-ben az orosz háborút befejezte, Lipót ellen forduljon. A nagyvezír — aki még abban a hitben élt, hogy Thököly segítségével végre az egész Magyarországot megszerezheti, sürgősen támadásba kezdett. A török sereg közeledtére (1683) a XIV. Lajos által országától megfosztott Lotharingiai Károly herceg alatt a császári sereg Pozsonytól délre kezdett gyülekezni, vele voltak Esterházy Pál nádor magyarjai is. Mikor azonban a török már Győr alatt járt, nyilvánvaló lett, hogy Bécs ellen indul s azt akarja megvívni. Lotharingiai Károly tehát elvonult seregével s úgy Bécsét, mint hazánkat is sorsára hagyta egyenlőre. A császári főváros 1683 közepétől kezdve gróf Starhemberg Rüdger parancsnoksága alatt hősiessen védelmezte magát, míg végre megjelentek Lotharingiai Károly felmentő seregei, mintegy 70.000 ember, köztük Sobieski személyes vezetésével 15.000 lengyel. A felmentő sereg szeptember 12-én áradatként söpörte el az elbizakodott nagy-

vezir seregét, aki futtában meg sem állott Nándorfehérvárig.

Bécs felszabadításának hatása Európában. Bécs felszabadításának híre nagy örömet keltett Európaszerte s mintha újból feléledt volna az egyetemes keresztény szolidaritás hatalmas eszméje, amely valaha átfogta egész Európát s amelyről újabban évszázadokon át megfeledkeztek. Most, éppen az új érzelmi szolidaritásban egyszerre szégyenletesnek látják, hogy a török rendetlen hordája minden rend és fegyelem nélkül hogyan garázdálkodik a bécsi síkon s mint hullik szét egyszerre a keresztény sereg első rohamában. Így alakul ki lassan az a közfelfogás, hogy elérkezett végre a török Európából való kiűzésének ideje. E hatalmasan megnyilvánuló közhangulat alól még XIV. Lajos sem tudta magát kivonni, így lépett egységre XI. Ince pápa közbenjárására Lipót császárral a semlegesség ügyében. Azt azonban már nem tudta megakadályozni, hogy még alattvalói, udvaroncai is részt vegyenek a török elleni harcban.

Bécs felmentése elsősorban azonban Lipót császárra volt hatással. Ő, aki mindeddig csak a nyugati égbolt felhőit látta a politikai élet egén a legnagyobb veszedelemnek, most egyszerre a szíve mélyéből csatlakozik a „Szent Ligához“, amelybe a pápa nevében Bunvisi bibornok és Marco barát viszik bele (1654). Most megnyílnak előtte egy távolabbi cél perspektívái s nemcsak Magyarországnak felszabadítását véli elérni, de a balkáni szlávok felszabadítására és a töröknek Ázsiába kergetésére igyekszik. Tudta azonban, hogy erre a roppant feladatra egyedül nem vállalkozhat. A pápa által létesítette „Szent Liga“ mind a három felet kötelezte a török megtámadására, akit így tehát egyszerre három oldalról: a lengyelek Moldva felől, a császár Magyarországon át, Velence pedig a tengeren, a Balkán-félsziget partjain támadott meg. Lipótnak eddig akták intézésében elvesző politikai érzéke most a magyar királyi méltóság tudatában emelkedett fel az egyetemes keresztény szolidaritás régióiba. Pogányverő szent elődei, Szent István és Szent László példáján felbátorodva, Magyarország Nagyasszonyának köszöni meg váratlan diadalait. S valóban, a felszabadító hadjárat első részén (Bécs felszabadításától — Budavár elfoglalásáig) ez az egyetemes keresztény szolidaritás ismerhető fel.

A hadjárat diplomáciai előkészítéséről, annak anyagi támogatásáról már szövegtünk XI. Ince pápánál, így hozzákezdhetünk a felszabadító hadjárat lefolyásának ismertetéséhez.

A felszabadító hadjárat kezdete. Még Bécs felszabadításának esztendejében Párkánynál éri nagy vereség a törököt, majd Esztergom kerül vissza annyi idő után. Bár ezek nagy győzelmek voltak, a hadvezetésben nagy hibák mutatkoztak, mivel nem volt egységes vezetés s mindenben a haditanács akart vezetőül eljárni. Végre is *Buonvisi* bibornok teremt rendet a kérdésben, amikor a

pápai segélyek további fizetésének megvonásával arra készítette a birodalmi fejedelmeket, hogy belenyugodjanak *Károly herceg* fővezérletében, bár mindegyik megtartotta továbbra is külön seregét.

Lotharingiai Károly komoly, megfontolt, felelősségteljes módon végezte feladatát: nem szívesen kockáztatott, sokat tanácskozott, de azért ha sikert remélt, haladéktalanul kész volt döntő ütközetbe vetni seregét. Erre a kiváló hadvezéri tehetségre pedig soha nem volt nagyobb szükség, mint most, amikor az egyes segítőhadak vezérei szerették lebecsülni a török ellenálló erejét. Sobieski lengyel király nem volt nagy stratégia, különben is Bécs felszabadításánál megsértődött, így sem ő, sem serege nem vettek részt a magyarországi hadjáratokban, hanem ezektől függetlenül harcolt, anélkül azonban, hogy célját — Kamenic várát elfoglalhatta volna.

Károly főherceg az ország felszabadítására indulva három sereget alkotott. Az egyiket Horvátországnak délre, a másikat Felső-Magyarországon Thököly ellen, míg a harmadik, fősereggel maga indult a Duna mellett. Még 1684-ben kezére kerül *Visegrád*, majd Buda alá vonul — bár akarata ellenére, mivel jól tudta, hogy a török itt sokkal erősebb, semhogy ez alkalommal a siker reményével vehetnék fel vele szemben a küzdelmet. A török felmentő sereg valóban *Erd*-nél döntő vereséget mért a keresztényekre, a budai basa pedig megtartotta a várat. E harcokról az elesettek számának nagysága nyújt hű képet. A mintegy 55.000 főnyi keresztény, nagyrészt német, kevesebb magyar seregből a 109 napos, eredménytelen ostromban mintegy 23.000-en estek el.

A következő esztendőben a háború — a haditanács készültsége miatt — csak nyár derekán kezdődhetett el. Károly főherceg elfoglalja *Érsekújvárat*, ugyanekkor a déli sereg az *északi hidat* rombolja szét, míg az északi sereg, Carafa és Caprara vezetésével *Felső-Magyarországot* szállotta meg. Ezzel megnyílt az út Erdélybe is a császári seregek számára.

Buda visszafoglalása. Az 1686-i hadjáratot újabb diplomáciai előkészítés előzte meg, melynek egyik eredménye a brandenburgi választóval kötött egyesség s 7000 kitűnő porosz katona részvétele lett a hadjáratban. A koncentrált támadást magában foglaló haditerv Károly hercegé volt, de kivitelében már nagy akadályokba ütközött. Lipót császár veje, Max Emmanuel és a Badeni örgróf a sereg megosztását követelték. Lipót már hajlandó is lett volna a sereg egységének megbontására, a lelkes *Marco* atya azonban megakadályozta ezt és keresztül vitte a császárnál, hogy Buda ostromát hajtsák végre, Károly főherceg fővezérlete alatt, de a bajor választónak külön parancsnokságával.

A seregek juliustól gyülekeztek. A lotharingiai herceg seregében mintegy 24.000 császári, 7000 brandenburgi, 4000 sváb,

3000 frank katona volt Starhemberg Rüdiger, Caprara Aeneas, Croy Jenő herceg, Souches és Pfalz-Neuburgi herceg, a német lovagrend nagymestere, Dünewald régi lovassági tábornok, gróf Pálffy Károly János, a brandenburgi Schöning altábornagy, a Baden-Durlachi őrgróf és Rabatta gróf főhadbiztos vezetésével.

A bajor választó hadtestében a bajorok Serényi János gróf alatt, összesen 8000 bajor, 4700 zász, 8350 császári katona, összesen 20.500-an voltak.

A magyarságot eleinte a különböző szárnyakra, Erdély ellen, az egri török megfigyelésére küldött hadtestekhez osztották be. Carafa alatt gróf Csáky László, Barkóczy Ferenc, Petneházy Dávid vezették Thököly volt kurucait, akik így kerültek Buda ostromához. Eredetileg Buda ostrománál csak 3000 főnyi magyarság volt az öreg gróf *Esterházy János* főkapitány vezetésével, de később a főkapitányságokból, várakból egyre többen csatlakoztak hozzájuk, akiket egyideig fizetetlenségük és fegyvertelenségük tartott vissza. Így került Buda alá *Koháry Istvánnak*, az egri törököt figyelő hadcsapatából az ifju *Bercsényi Miklós* séllyei kapitány, gróf *Erdődi György* lévai, *Botlyán János* esztergomi huszárkapitány, több *Pálffy*, *Balassa*, *Batthyány*, *Czobor*, úgyhogy végül *Koháry* és *Csáky* összes csapatainak csatlakozásával 15.000 főnyi volt a magyarság száma. Az ostromnál minden német csapat élén 50—100 magyar hajdu küzdött.

Résztvettek az ostromban a már említetteken kívül nagy számmal olasz, spanyol, angol és skót urak, valamint hatvan barcelonai mesterember, akik fogadalmat tettek, hogy a török visszaszorításában fegyveresen működnek közre.

A vár ostroma június végén kezdődött.

Károly herceg június 12-én indult meg Buda felé a Duna jobb, a bajor választó pedig annak balpartján, haladt előre s Pestet megvéve a Margit-szigetnél hidat vert, melyen át maga is a budai partra huzódott. Június 18-án Károly herceg már megszállotta a Budára menő főbb utvonalakat. A Duna is megélénkült: a naszádok és mindenféle hajók lepték el, amelyek eleséget és másféle készleteket hoztak s a parton kirakodták terhüket. Már 19-én megindultak a harcok. A török ugyanis kirohanást intézett egy nagyobb csapattal a várból s egy szállítmányt akart hatalmába keríteni, azonban minden eredmény nélkül: véres vereséggel volt kénytelen visszatérni a várba. Ugyenezen nap Botlyán János, az esztergomi huszárok vitéz hadnagya, a Fehérvárról Budára igyekvő török lovas csapatok hátába került, azokat két tűz közé szorította s csaknem egy szálíg megsemmisítette őket. Másnap még merészebb tervre határozta magát. Hírét vette, hogy a budai törökök családjukat és kincseiket a Csepel-szigetre küldték, honnan a szomszéd palánkokról menekülőkkal katonaság fedezete mellett vizen akarnak Belgrádba jutni. Botlyán a győri és esztergomi naszádo-

sokkal s huszáraival, akik a part mentén haladtak, éjjel Csepel-szigete felé indult. Mig huszárai a parton levő török csapatot verték szét, a naszádosok és hajduk a szigetre törtek, az ott található török férfiakat levágták s valami 100 nőt, — köztük a budai pasa ifju nejét, — foglyul ejtették s roppant zsákmánnyal tértek vissza.

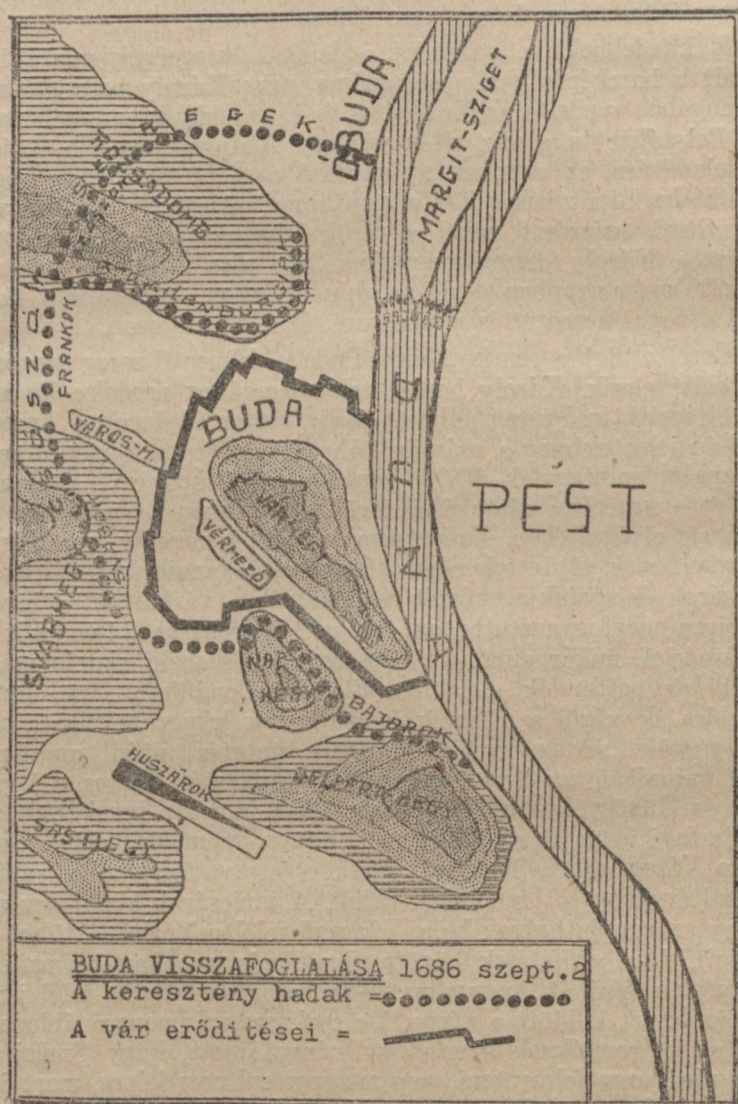
Az ostromló hadak elhelyezése a vár körül az 1684-iki tapasztalatok alapján történt. Minthogy a nagyszámu lovasságot a vár megvivásánál nem használhatták, Károly herceg mintegy 3500 főnyi kivételével Fejérvár vidékére küldte azt, mivel a felmentő török sereg arról volt várható. Miksa Emánuel bajor választó fejedelem parancsnoksága alatt lévő bajor és szász hadak a Gellérthegyen és a Naphegyen helyezkedtek el a tulajdonképeni vár körül félkörben. Károly herceg serege nagy iv alakban a Várheggyel szemben lévő többi magaslatot szállta meg a Dunáig. Alatta, a Rózsadombtól nyugatra a brandenburgiak foglaltak helyet, míg a svábok a Svábhegyen állottak fel. A magyar hajduk a német csapatok élén állottak mindenhol, míg a magyar huszárságot Pálffy és Bottyán alatt dél felé küldték felderítő szolgálatra a felmentő sereg elé. A várat az öreg Abdurrahman bása védelmezte, 7000 főnyi vitéz és elszánt őrség élén, a természet által nyújtott nagyszerű védelmi lehetőségek és az akkori haditechnika teljes kihasználásával.

Az ostrom egész ereje a Várhegy két végső széle ellen irányult. A bajorok a Gellért-hegy felől a tulajdonképeni Vár, a császáriak a Várhegy északnyugati részén levő város ellen küzdöttek. A Várhegy alján levő külváros, melyet ugyancsak erős fal övezett, a mai Viziváros, rövid harc után, még június 24-én a császáriak kezébe került, akik ott sáncolták el magukat. Június 25-én kezdték meg a fűtőárkok ásását, amelyek a Várhegy erődítéseire fele vezettek. Az ágyuk is napról-napra rongálták a falakat, de azért minden lépésnyi tért nagy áldozattal kellett megvenni a töröktől. Károly herceg már július 5-én megtudta, hogy a török nagyvezír fölmentő sereggel igyekszik Buda alá. Mielőbb döntésre akarta tehát vinni a dolgot s július 13-án este rohamot intézett a Várhegy ellen. A csapatok minden hősiessége sem tudott azonban eredményt elérni. A rohamban mintegy 1200 főnyi tiszt és önkéntes vesztette életét. A bajoroknak néhány nap múlva sikerült ugyan egy fontos erődítményt birtokukba venni s július 22-én a Várban lévő nagy puskaaporos raktár (mintegy 8000 métermázsá löporral) a levegőbe repült, mely alkalommal 1500 török vesztette életét. A harc nagy hévvel folyt mindkét részlől s kézigránátvés, akna, ellenaknák, fedett sáncok mindkét oldalról szerepeltek. Az ostromok földalatti előkészítése napokon át tartott, a császári műszaki katonák azonban rosszabbaknak bizonyultak a törököknél. Tüzes Gábor barát, a híres pirotechnikus, új szerkezetű bombái-

val felgyújtotta a török sánckarócölöpzetének egyrészét, Abdurrahmán basa azonban halálra szántan folytatta az ellenállást.

Az ostromlók július 27-én újabb általános rohamot próbáltak. A támadók esti hat órakor csodálatos elszántsággal vetették ma-

gukat az utjukba eső török védművekre. De a török még elszántabban védekezett s a falakról zsákokban dobálta le a löport, mely meggyulladva rettenetes pusztítást okozott az ostromlók sorai-ban. Az egyik ponton azonban egy magyar csapatnak s a vele küzdő brandenburgiaknak sikerült a vár fokára jutniok. Egy magyar hős,

győri hajdu, már a magyar zászlót is kitűzte a falra, néhány társa a várba is behatolt s több ágyut beszegezett. Bár több külső védőmű a császáriak kezébe került, a roham mégsem érte el tulajdonképeni célját: Buda maga a töröké maradt s 600 magyar és mintegy 5000 német lett a harc áldozata ismét.

E küzdelmekben, valamint a fellépő betegségek miatt igen lepadt a harc képes gyalogság száma, mire Károly herceg sürgősen magához rendelte az Erdélyben és Eger vidékén működő hadakat. Felszólította a vár vitéz védőjét, Abdurrahman basát is a vár feladására, ez azonban az átadást csak akkor akarta végrehajtani, ha Lipót békét köt a szultánnal. Minthogy ez nem volt teljesíthető, másrészt mivel a török felmentő sereg egyre közelebb jött, Károly herceg augusztus 3-án újra általános rohamot intézett, mely azonban ismét meghiúsult. Egy nyíllövés a fiatal Jenő, savoyai herceget is megsebezte, de nem súlyosan.

Ezzel eltűnt a remény, hogy Buda a felmentő sereg megérkezése előtt elesik. Károly herceg tehát magához rendelte lovasságát, biztosította Pestet, táborát pedig erősen elsáncolta. Augusztus 8-án jelentek meg a császári tábor közelében a felmentő sereg előcsapatai, mintegy 8—10.000 janicsár, 5000 spahival. A Szulejmán pasa vezérlete alatt álló török sereg maga sem bizott feladatának elvégzésében. Ezért nem is mertek megütközni Károly herceggel, csak tüntettek ellene, figyelmét akarták lekötni, míg a janicsárok és spahik egyrészt belophatják a várba, hol a hosszú harc igen megfogyasztotta az őrséget. Augusztus 14-én volt az első kísérlet, mikor mintegy 9000 janicsár és spahi akarta magát áttörni az ostromlók gyűrűjén. Eleinte ellenállhatatlanul hatoltak előre, de végül a németek és magyarok lekaszabolták legnagyobb részüket. A nagyvezir többszöri tüntetés után augusztus 20-án hajnalban ismételte meg merész kísérletét. Ekkor a Lipótmező és Hűvösvölgy felől mintegy 1200 janicsár igyekezett az erődítményi övön át a várba jutni. Lopva nyomultak előre s egészen a Városmajorig hatoltak, amikor észrevették őket s valóságos hajtóvadászatot rendeztek rájuk. A janicsárok közül így alig néhány százan juthattak be a Vérmező felől a Várba, a többi ott pusztult el az erődítések között. Szulejmán azonban harmadszor is megtette a próbát. Augusztus 29-én hajnalban Óbuda felől ismét 3000 janicsárt küldött a várba. De csaknem valamennyi áldozatul esett az ostromlóknak s ezzel nyilvánvaló lett, hogy Szulejmán Buda várát sem felmenteni, sem megsegíteni nem képes, mert időközben a vár megvívása is egyre jobban haladt s a falakon széles rések támadtak.

A haditanács végre szeptember 1-re *általános rohamot* rendelt el Buda elfoglalására. Az általános roham azonban csak másnap, szeptember 2-án volt végrehajtható. E napon, amely akkor hétfőre esett, verőfényes őszi időben kellett a kockának el-

dőlnie. Délben még 2000 főnyi svéd sereg érkezett Károly hercegehez, ki a roham előkészületét olyan ügyesen leplezte, hogy a török azt hitte, nem a várat, hanem a nagyvezírt szándékozik megtámadni. Délután 4 óra felé azután megváltozott a tábor képe. A rohamesapatok feltűntek a vár közelében s pontosan 5 órakor felhangzott a támadásra jelt adó hat ágyulövés, mire a roham megkezdődött. Ellenállhatatlan erővel nyomultak előre a hősök, köztük Fiáth János, Ramocsaházy Endre és Petneházy Dávid vezetésével a magyar hajduk.

(Az ostromot *Károlyi Árpád* leírásában külön közöljük.)

Hasztalan védekezett az őrség csodálatraméltó kitartással. A támadók megmázták a falakat s bejutottak a vár azon részeibe, ahol ma a Ferdinánd-laktanya s az államnyomda állanak. Abdurrahman basa a mai Iskola-téren gyűjtötte össze megmaradt janicsárjait s harcolva esett el. A vár a császáriak kezére került, bár a török egyideig a házakból folytatta még az ellenállását.

Közben a bajorok a tulajdonképeni várat vívták, de sokkal hevesebb ellenállással találkoztak, mint a császáriak. Ezek elfoglalva a belső bástyákat, utcai harcban tódultak a mai Disz-tér és a királyi palota felé. E sikerek hallatára a bajorok is előretörték s egy kis csapat a 22 éves Pechmann Márton vezetése alatt végre bejutott a várba. Este hat órakor megszűnt az ellenállás. A megmaradt őrség, az asszonyok és polgári egyének, zsidó kereskedők, akik mindnyájan résztvettek a védelemben, a várpalota egyik udvarába szorultak s ott tették le a fegyvert. A zsidóság egy része templomaikban imádkozott, midőn hirtelen betörték az ajtót s a győzelmes császáriak vágni-ölni kezdték őket. Az utcákon is folyt az öldöklés s Károly herceg az akkori jog szerint, megengedte katonáinak a rohammal megvett város háromnapis zsákmányolását. E zsákmányolás közben több helyen tűz támadt s minthogy senki sem törődött az oltással, másnap reggel Buda lángtengerben állott. A város annyira leégett, hogy Károly herceg szerint egyetlen lakóháza sem maradt épen. Csak Mátyás király híres székesegyháza, a Nagyboldogasszony temploma — mely a török korszakban mecset volt — s néhány raktár nem égett le. Az utcákat mintegy 4000 holttest borította s a tűz dacára a katonák folytatták a zsákmányolást. 6000 török és zsidó, férfi, asszony és gyermek került a katonák kezére.

Mivel a város lángban állt, az ünnepélyes Te Deum szeptember 3-án a bajor választó táborában történt meg. Másnap a herceg megtiltotta a további zsákmányolást, a tüzet eloltatta. Ötödikén Beck báró tábornokot nevezte ki várparancsnokká, a németeken kívül Koháry István alatt 2000 magyart hagyott benne, maga pedig a főszereggel szeptember 6-án megindult Eszék ellen. Sietett, hogy utolérje a nagyvezírt, aki szeptember 2-án közeledett ugyan Budához, de látva, hogy megkésétt, megfordult s a fejevári basát

nevezve ki a budai vilajet helytartójává, maga Eszékre sietett. Olyan gyorsan haladt, hogy Károly herceg nem érhetette utol. Így a császáriak és magyarok október 2-án Szegedet kezdték megvívni, melynek felmentésére Nándorfehérvárból nagyobb török had közeledett. A császáriak egyrésze Veterani tábornok alatt Barkóczy huszáraival a török elé ment s október 20-án Zentánál teljesen megverte. Alighogy a harc végetért, újabb 7000 török érkezett s ismételve hevesen tört a kimerült üldözőkre. Ezek azonban most is győzedelmeskedtek a törökön, mire Veterani és Barkóczy óriási zsákmánnyal tértek vissza Szeged alá, mely október 23-án megadta magát. Ugyanezen időben foglalta el Lajos badeni őrgróf Simontornyát, Pécsét, Siklóst és Kaposvárt. A török ellenállása megtört. Még ez évben Velence is nagy sikereket ért el Morea félszigeten, az 1686-i hadjárat tehát dus eredményeket hozott a keresztény seregek számára.

Véget ért a másfél százados török uralom s amint a nyugati nemzetek legtöbbje kisebb-nagyobb számmal képviselve voltak a budai táborban, éppen úgy Buda megvételének örömhírét az egész Európa viharos lelkesedéssel üdvözölte. Nagyszerű egyházi és világi ünnepélyeket rendeztek Franciaország kivételével mindenütt. Itthon is voltak hálaadó istentiszteletek, megkonduktak a felszabadulást hirdető harangok s a végvárakban örömtüzeket gyújtottak a leirhatatlan öröm kifejezésére. A templomokban pedig felhangzott a *Te Deum laudamus*...

Magyarország hosszú megpróbáltatása véget ért s új élet hajnal derengett a lelkeken...

(V L.)

Magyar zászló

Piros, fehér és zöld színben
Lengő magyar zászló,
Többet mesélsz a szívemnek,
Mint sok cifra száz szó.

Soha, soha el nem hagytad
A hős magyar népet,
Melyet annyi balszerencse,
Annyi veszély tépett.

Ott lebegtél vitéz magyar
Seregek élén büszkén
S vezetted a harcosokat,
Mint biztató tűzfény.

Te alattad vívta harcát
Rákóczi, Bem, Klapka,
Küzdelmüket a történet
Írta aranylapra.

Száttördelték szép országunk,
Hej, hogy fáj a szívem,
De te ott lengsz bátoritva
Mi fölöttünk híven.

S addig, míg te vezetsz minket,
Félre gond és bánat!
A régi, nagy Magyarország
Majd újból feltámad!

Feleki Sándor.

ÜNNEPI BESZÉDEK

Budavár visszafoglalásának ünnepére

Magyar Testvéreim!

Kevés dicsősége, sok szomorúsága van a magyar kalendáriumnak. Ezer esztendő történelmünkben egymást érik a fekete-betűs napok, amelyek mind-mind arról beszélnek nekünk, az utódoknak, hogy ez a magyar nép, mióta idekerült Európának erre a viharsarkára, azóta történelme a szakadatlan vértanúságok láncolata lett. De maga vállalta ezt a feladatot, amikor megszállotta ezt a földet s magáévá, magyarrá tette. Mennyire meg kell becsülnünk tehát azt a kevés pirosbetűs ünnepet, amely dicsőséget, örömnapot jelent számunkra. Ezek közül az örömnapok közül is talán a legnagyobb emlékezte hozott össze ma bennünket: amikor a másfél századon át idegen uralom alatt nyögő Budavára felszabadításának emlékét idézzük lelkünk elé. Nagy volt ennek az eseménynek hatása reánk, magyarokra, mert Budavár visszafoglalása jelentette nekünk akkor, kétszázötven évvel ezelőtt a feltámadáshoz vezető első lépést, amelyet tizenhat esztendő alatt jártunk meg, hogy végre felszabadulva az idegen elnyomás alól, újra megkezdhattuk önálló, állami életünk fejlesztését s újból való felvirágoztatását.

Annak a két és félszázada reánk virradt nagy örömnapnak szomoru előzményei voltak! Első előzménye Mohács volt, amely éppen olyan gyásznapija történelmünknek, mint 1918 október 31-e. Akkor a széthuzó nemzet bukott el a török szultán serege előtt; itt a széthuzó nemzet esett martalékául a reá leső martalócok ádáz bosszujának. Mohácsra azután elkövetkezett 1541, Budavár elvesztésének még szomorubb dátuma, ezzel kezdődött Magyarország feldarabolása s másfél százados keserű, kinszenvedéses küzdelme, élet-halál harca. 1918 október 31-re is elkövetkezett a feldarabolás szomoru órája, amikor 1920 június 4-én aláírták velünk saját halálos ítéletünket s feldarabolták az ezeréves szentistváni Magyarországot.

Ijesztő a hasonlatosság a két eseménysorozat között. De nem vigasztalan! Nézzük, miért?

Mi történt Buda várának elfoglalása után? Az ország közepére befészkelte magát egy pogány, alacsony kulturájú keleti nép: a török, amely nem tudott mit kezdeni az itt talált kulturértékekkel s pusztulni, veszni hagyta azokat, amiket egy fél évezred küzdelmes-munkás élete teremtett ezen a földön. A három részre oszlást szörnyű pusztulás kísérte. Teljesen elnéptelenedett vidékek, pusztává vadult tájak jelezték a barbár idegen uralmának kegyetlenségét. De még ez mind nem volt elég. A lakatlanná tett vidékre olyan söpredék népet hoztak magukkal a hódítók, akiket alig lehe-

tett különbnek tartani náluk: az oláhokat és rácokat. Ezek a betolakodott népek most kényük-kedvükre ülhetek bele azokba a hajdan virágzó falvakba és városokba, kulturközpontot jelentő főuri gazdaságokba, amelyek magyar gazdái menekülni voltak kénytelenek az irtóháborút folytató török elől. Az így betolakodott népség azután soha többé nem volt kapható arra, hogy a jogtalanul, — szinte rabló módjára birtokba vett földet visszaadja jogos tulajdonosának, akit évszázadok joga, hagyománya tett urává annak.

Am még ez sem volt elég: még a lelkek megosztlásának is el kellett jönnie, amikor a magyar a magyart azért gyűlölte, mert az más hiten volt s készebbnek mutatkozott a közös ellenséggel, a törökkel is barátságba lépni, semhogy békejobbot nyujtott volna testvérének, a magyarnak.

Elmondhatjuk, hogy az Isten különös kegyelme, vagy a mi Patrona Hungariae-nk különös pártfogása mentette meg Magyarországot a teljes pusztulástól. Leírhatatlan szenvedések típtörték, sanyargatták a magyart e másfél század alatt. És ha mégsem pusztult bele, az egyedül törhetetlen életakarátának, élnitudásának volt köszönhető. Letiporva is megujult, megtizedelve is újra talpra tudott állni, mert töretlen volt benne a hit, hogy élnie kell és élni fog és rendületlenül akarta ezt a hitet megvalósítani.

De csalódnánk, ha azt gondolnók, hogy ez a nagy életakarat az egész magyarságban egyformán élt. Ha meg kell itt emlékeznünk a magyarság egy rétegéről, ez a minden terhet és szenvedést viselő föld népe volt, a magyar jobbágy. Ez volt a nemzet alapja, ebből ujjalt meg újra Magyarország, belőle sarjadt új hajtása a kidöntött fának. Mert tudnunk kell, hogy minden szenvedés a jobbágyra szakadt ezen a másfél századon. Ő viselte a háromféle adót, amit a töröknek, földesurának és a királynak beszolgáltattott, amikor talán egy is éppen elég lett volna ahhoz, hogy koldusbotra jusson. Mindezekon felül a föld népe volt az, akit török és német, kuruc és labanc egyformán rabolt, ahol csak ért. Az ő marháját hajtották el, az ő feje alól huzták ki az utolsó párnát, ha éppen kedve volt rá a földjén átvonulóknak. De még ez sem volt elég: saját személyére sem volt biztonságban soha. Mert ha rátört a török, vagy a török nyomában járó tatár, az rabszija fűzte minden munkabíró családtagjával együtt s vitte nagy örömmel a keleti rabszolgavásárra, ahol mint igavonó barmot adták el messze idegenbe, hogy soha többé ne láthassa viszont családját, hazája szomorú földjét.

Ez a földesurától elhagyatott, mindenkitől kifosztott föld népe maradt meg továbbra is magyarnak. Pedig nem volt senki, aki megszánta volna. Saját uralkodója is lenézte a neki csak terhet és kiadást jelentő kis, koldusbotra jutott országrészt, ami neki jutott a hajdani gazdag Magyarországból. Volt idő, amikor már-

már úgy látszott, hogy semmi sem tudja megakadályozni többé ezt a három, sőt négy részre szaggatott országot attól, hogy örök időkre beolvasszák idegen népek, idegen országokba, mint magával tehetetlen nemzetcsonkot. És ime, mégis mit látunk? Ez a már elsiratott halott fölkel és járni kezd. Igaz, más segítette talpra, de nagy hite és akarata nélkül ez a segítség sem segíthetett volna többé.

Aki felsegítette és akinek ma köszönhetjük, hogy nem is olyan régen még magunkénak mondhattuk a csorbitatlan szent-istváni Magyarországot, az a római pápa, XI. Ince volt. Nem volnánk igazságosak, ha ezt ki nem emelnénk ebben az órában s nem hajtánánk fejet hálánk és tiszteletünk jeléül az előtt a nagy férfiú emlékezte előtt, aki egész hatalmát, egész életét, minden kincsét annak szentelte, hogy az annyi idő óta leigázott és darabokra tépett országot újra nagyvá s hatalmassá tegye s visszatérítse az európai népek együttesébe. Tisztelettel és hálával kell megemlékeznünk Európa azon népeiről, akik hallgatva a nagy pápa hívó, serkentő szavára, önzetlenül jöttek ide, hogy megvívják régen elveszett fővárosunkat, az akkor azt jelentő Budát s kiverjék hazánkból a pogányt.

De minden tiszteletünk és hálánk mellett sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy felszabadításunkért a legnagyobb áldozatot mégis csak a magyar nép hozta. Magyarok harcoltak az idegen hadak élén Budavár bástyáin, magyarok véreztek elsősorban mindenütt, ahol halni kellett, hiszen a magyar földről, a magyar hazáról volt szó elsősorban, hát hogyne áldozott volna, hogyne adta volna oda érte minden erejét, ha kellett, utolsó csepp véréét is. Budavár felszabadításáért éppen úgy megfizettünk, mint azután az egész ország feltámasztásáért, mert mindez a magyar katonák nélkül el sem lett volna képzelhető.

Am ez a nagy örömnép megmondolásra készítet bennünket is. Megmondolására annak, hogy minek köszönhetette hazánk a török uralom alóli felszabadulását? Annak, hogy elsősorban kiktartottak őseink minden szenvedésben, minden megalázásban s nem hánytorgatták fel a hazának, ha sorsuk szinte elviselhetetlen volt is! De megtanulhatjuk tőlük azt is, hogy ameddig él a magyarban a hit, amely akarában és cselekedetben is meg tud nyilatkozni, addig nem veszhetünk el, mert e két erő erősebb a pusztulásnál, a halálnál is!

Budavár visszafoglalása Magyarország felszabadításának első lépése volt! Ma is közel állunk ehhez az első lépéshez. A szörnyű és igazságtalan trianoni békeparancs rettenetes hibáit kezdik már látni és észrevenni Európa népei is, gondolkozó államférfiai is. Az idő és az igazság nekünk dolgozik! El fog jönni, el kell jönnie az órának, amikor Európa népei újból összefognak és együttes erővel, egy akarattal jönnek segítségére hazánknak, amely értük

és általuk jutott a második szétdarabolás állapotába! Ám ahogy a török alóli felszabadulást sem lehetett volna elképzelni a magyarság teljes és nélkülözhetetlen közreműködése nélkül, épp úgy ma sem képzelhető el Magyarország feltámadása a mi segítségünk és minden áldozatra kész közreműködésünk nélkül, hiszen ma is elsősorban a mi hazánkról, a mi földünkről, a mi elszakított és rabigában tartott magyar testvéreinkről van szó: tehát ott a helyünk az elsősorokban mindenütt, ahol áldozatot kell hozni, ahol harcolni kell.

Magyar Testvéreim! Akarjátok-e, hogy ez a nagyszerű megindulás elkövetkezzen? Akarjátok-e, hogy Budavár visszafoglalásához hasonlóan eljöjjön nekünk is a felszabadítás várva-várt órája, amikor megindulhatunk a régi, ezeréves határok felé és elérve a Kárpátok koszoruját, térdre hullva adjunk hálát a jó Istennek, hogy még egyszer visszasegített hozzám, hogy még egyszer visszaadta nekünk azt a földet, amelyet első szent királyunk az Isten-Anyának, Nagyboldogasszonynak ajánlott fel! Ha, akarjátok, akkor vállaljátok magatokra a Budát visszaszerző magyarok rettenetes áldozatait, vállaljátok magatokra az országot felszabadító magyarok önfeláldozását, mert enélkül nem szabadul fel a rabságba döntött drága magyar föld, enélkül sem teljesülhet százezrek vágya: a magyar feltámadás, hiszen a közmondás is azt mondja: segits magadon, az Isten is megsegít! Bennünket megsegített már a jó Isten sokszor, amikor hozzám fordultunk és segítségét kértük tiszta lélekkel, bűnbánó meaculpával. Volt-e valaha nagyobb szükségünk erre az Istenhez való fordulásra, erre a bűnbánó meaculpázására, mint most, amikor ezeréves földünk megmaradt csonkján úgy állunk itt, mint a költő mondta:

*„Szétszórt hajával, véres homlokával
All a viharban maga a magyar“*

Magyar Testvéreim! De engedjétek meg, hogy a költő szavaival végezzem:

*Ezt a megcsonkított hazát
Most még jobban kell szeretnünk.
Hogy odafenn, Isten előtt
Minden rögtört megféleljünk!
Esküszünk is, hogy míg élünk,
Erte mindent merünk, teszünk:
Őseinknél, apáinknál
Hitványabbak mi sem leszünk!*

Ugy adja az Isten!

Kedves Gyermekeim!

Szeretnétek most egy szép történetet hallani, gyermekek? Ha szépen figyeltek, elmondom nektek.

Hol volt, hol nem volt... Éppen kétszázötven évvel ezelőtt történt, hogy a török elfoglalta szegény hazánk legnagyobb ré-

szét. Százötven esztendő óta sanyargatta a magyarokat, százötven esztendő óta ült benn Magyarország legerősebb várában, a híres Buda várában.

Élt akkor egy szegény magyar fiu, aki egy kolostornak volt a kapusa. Ennek a szegény fiúnak Bottyány volt a neve. Engedelmes, jó fiu volt, így hát csakhamar megszerették a tisztelendő atyák, de legjobban a kolostor szent életű főnöke, Imre páter. Ez vette gondjaiba s úgy szerette, mintha csak saját édes gyermeke lett volna. De rá is szolgált a fiu, mert nem volt olyan parancsa a jóságos páternek, amit azonnal nem teljesített volna.

Egy reggel aztán így szólott Bottyány a jó páternek:

— Tisztelendő atyám. Engedje meg, hogy én is katona lehessenek. Vitéz magyar katona volt az édesapám, ott esett el a török ellen. Katona volt minden testvérem, őket is a török küldte a másvilágra. Én hát hogyan lehetnék hitványabb náluk...

— Nem ott van a te helyed, fiam, — szólta bele csöndesen a páter. — Ugyan mit tudnál ott csinálni, hiszen ki sem tanultad még a katonamesterséget, aztán meg olyan fiatal vagy.

— Pedig az szeretnék lenni, jó atyám, hiszen most már elkezdett a török kiűzésének ideje. Százötven évig türtük, szenvedtük gonosz uralmát, de végre meghallgatott a magyarok Istene s elküldte a feltámadás hajnalcsillagát. Ott szeretnék harcolni én is, atyám, amikor Buda várát megostromolják...

— Hát ha a jó Isten is úgy akarja, légy katona fiam, de aztán emberül megállj a helyed...

Imre páter hangja elcsuklott. Hivatlan könnyeit törülgette:

— Tudod, fiam, valahányszor Budára gondolok, sirni tudnék.

— Nem messze már az idő, amikor tisztelendő atyám mosolyogni fog, igen, szíve-lelke fog örülni, mert én mondom: Buda vára egyhamar a miénk lesz.

— Amen! — mondta rá Imre páter.

Hanem nagy sora volt annak, aki katona akart lenni. Előbb be kellett bizonyítani, hogy megállja a helyét minden veszedelem között. Dehát a mi Bottyánunknak nem azért volt végvári katona minden retyerutyája, hogy inába szállt volna a bátorsága. Sőt, azt tette föl magában, hogy ő fogja az első magyar zászlót feltűzni Buda falára! Sok vitézi tettére aztán úgy ismerték a nevét mindenfelé, hogy még a fővezér, Károly főherceg is maga elé rendelte egy szép napon, amikor már ott állottak Buda előtt.

— Azt a kegyet kérem kegyelmedtől — szólott előtte bátran a hős Bottyán —, engedje meg azt, hogy ott lehessenek a legelsők között, akik megmásszák a vár falait.

A fővezér az asztalra támaszkodott. Néhány pillanatig me-reven nézte Bottyánt, majd azt mondta:

— Teljesitem kívánságát... Közvetlen parancsnoka pedig a bádeni örgróf lesz.

Bottyán meghajolt, mire a bádeni örgróf hozzáietett; amugy magyarosan megszorította a kezét és örömmel sugárzó szemmel nézett az ifju hőstre.

A várban azonban nagy készülődéssel várták a keresztény seregek támadását. Jól tudta a török basa, hogy elérkezett a leszámolás órája s hogy most már nemcsak a magyar és német, hanem szinte az egész Európa keresztény népei összefognak, hogy felszabadítsák Buda várát s azután Magyarországot uralmuk alól. A vár parancsnoka, az ősz, de még mindig vitéz Abdurrahmán basa halálra készen mondta övéinek:

— Én, az utolsó budai basa vagyok... Hát Abdurrahmán nevére ne tapadjon szégyen. Szembenéztem száz halállal, nyugodtan teszem most is. — Aztán kiadta parancsait a vár védelmére. A kapuőrök mozdulatlanul ültek a kapukon belül. Az erődítéseken ott állottak már égő kanóccal a török tüzérek ágyuiknál, hogyha kell, megdördüljön a budai vár 215 ágyuja... éhes torkuk minden égtáj felé ásított. És ezek az ágyuk magyarokra éheztek... Abdi basa pedig összehívatta 10.000 vitéz janicsáriját s megesküdtek, hogy utolsó csepp vérükig védik Európa legerősebb várát, a csodaszépségű Budát.

A keresztény seregek ezalatt körülvelték a várat. A Gellért-hegytől, a Svábhegyen át. Törökvész és Rózeadombon át mindenütt keresztény katonák helyezkedtek el, hogy Budát — ha ugyan érkezne is felmentő sereg — nem közelíthetné meg a török.

Bent a várban elszántan készülődtek a támadásra a törökök, az életükkel nem sokat törődtek, miért is törődtek volna; ha nem sikerül a támadást visszaverni s magyar kézre kerül Buda vára, ugyis elveszett számukra Magyarország és otthon ugysem látnák őket szívesen.

Bottyán ezalatt ott serénykedett katonái élén a vár alatt, támadásra készen. Mikor azonban a török segítőcsapat mégis megérkezett Buda alá, Károly herceg, a fővezér őt küldte ki, mint legvitézebb magyar katonáját, hogy tartóztassa föl a törököt.

Vagy 15.000 török kerülgette ekkor már a várat, keresve a helyet, hol törhetnék át leghamarabb az ostromlók gyűrűjét. Egy szép napon, 1686 agsztus 8-án hajnalban aztán elszánt erővel estek neki Károly herceg vonalának. A keresztényeket a támadás annyira meglepte, hogy hirtelenében meghátráltak. Ez kellett csak a törököknek! Vérszemet kaptak és egyre-másra szorították a keresztényeket. Még egy-két lökés és a törökök áttörik a vonalat...

Ekkor érkezett meg Bottyán. Amikor a magyarok megpillantották, harsány hangon kiáltották:

— Éljen Bottyán!

A hős pedig lelkesen így vezényelt:

— Rajta! Rajta!

Ami erre történt, az mesébe illő, de szintiszta igazságot be-

szélek... a török elveszett egy szálig s a 15.000 főnyi seregtől csak egy tucatnyi török jutott a várba... Abdi basa kíséretével könnyes szemmel nézte a fölmentő sereg maradványát. Legyintett kezével, mintha mondaná: vége...

A vár épületei közül alig maradt épen néhány. Éktelen ropdések tátongtak rajtuk. Ezeket már nem javították ki. Amikor az utolsó basa a főmecsethez ért (a mai Mátyás-templom), hirtelen elsápadt s a szívéhez kapott... ha nincsenek mellette hanyattvágódott volna.

A mecset egyik fala kettévált s Isten csodája: Máriát látták a kis Jézussal!... Mária felmelte kezét...

Abdi betakarta szemét; halkán mondta:

— Rossz jel! A magyarok védőasszonya ellenünk van... A mi várunk nemsokára a magyaroké lesz... és mi a félholdért, ha kell, meghalunk...

— Mind egy szálig — mormogták a kísérők.

Nem tudom én azt most elmondani teljes hűséggel, milyenek voltak a keresztény katonák. Szeptember másodikára tüzték ki a rohamot... amikor lekerült a félhold Buda minden tornyáról és magyar nemzetiszínű zászlók kerültek helyükre.

Minden katona tudta pontosan, hogy 5 óra tájban majd eldördül hat ágyu és akkor rohanni fognak kövön, tüzön át s meg nem állnak sehol és aki elesik, ott marad, de újabb és újabb seregek támadnak és nincs megállás, csak fent a várban...

Ezt az elszánt támadást mindennap várták a törökök...

Szeptember 2-án meleg, verőfényes délután, pontban 5 órakor megdördült a hat ágyu s ahány keresztény katona volt, mind rohant... és ennek a támadásnak nem állhatott ellen a török. A várba szorult, de a lelkes magyar katonák csakhamar áttörték a hatalmas kapukat s száz-, ezerszámra ömlöttek a drága honi föld, ős Buda utcáira.

A bástyákra, tornyokra fölkerültek a nemzetiszínű zászlók, hatalmas éljenzések szálltak az ég felé és nehéz könnyesepek hulltak a földre...

Buda ismét magyar lett. A várban nem maradt senki, mert tüzvész, sűrű füst lepett el mindent. A nagy hőségben és égre csapó lángokban recsegték, ropogtak az épületek és omlottak be a falak.

Csak a nehéz sebesültek nézték révedező szemmel a tüzet... néhány perc volt csak az életük. Köztük feküdt az utolsó budai basa, Abdurrahmán is. fehér szakállán véres csikok piroslottak... fején széles hosszú seb tátongott. Élet már nem volt benne.

Ott feküdt a főmecset — most már Nagyboldogasszony templom küszöbén...

Másnap a Gellért-hegy déli lejtőin gyülekeztek a gyalogosok, tüzerek, huszárok. A tábor közepén állt az oltár teljesen ezabodon, zöld gallyak, virágok díszítették. Az égen egyetlen felhő sem volt.

Kékje csillogott. A napfény szeliden ömlött s aranypalástjával betakart rétet, oltárt, katonákat...

Ahitat fogta el a lelkeket és amikor Gábor szerzetes csengő hangon énekelte: Te Deum laudamus... ezer és ezer katona ajkán csendült fel:

— Téged Isten dicsérünk...

Szállt az ének föl az Egek Urához és sokan, sokan voltak, akik térdre borultak s zokogtak a mély, igaz örömtől...

Födetlen fővel állt a katonaság, Lotharingiai Károly herceg is és a budai gyermekek nagy bámuló tekintettel nézték a daliás hőseket s amikor megpillantották Bottyánt, közelebb furakodtak hozzá... ő volt az igazi hős... ő volt a hős Bottyán!

A vitéz katona mint érbe öntött szobor állt. Csak csillogó könnyei árulták el a melegsivű embert...

Az istentisztelet végén maga a fővezér állt az oltár magas lépcsőjére. Megemlékezett azokról, akik aranybetükkel irták be nevüket a történelembe. Érces, messzehangzó hangon beszélt s mindenki csodálkozott, amikor a hangja egyszerre fátyolossá vált... Szép beszédet akart mondani, de nyelve akadozott, ajka is remegett a szép szavak helyett s Bottyán felé fordulva ennyit tudott kimondani:

— Öfelsége, a király alezredessé nevezte ki a hős Bottyán Jánost...

Istenem, ha ott lettetek volna... a szemetek megtelt volna könnyel...

A huszárok nagy lelkesedéssel kiáltották:

— Éljen a hős Bottyán!

Erre száznál is több gyermek éles hangon sivitott:

— Éljen a hős Bottyán!

A hős arcán a fehér szín játszadozott a pirossal és katonái önzetlen szeretete könnyekre indította.

Igy lett a miénk Buda s vele nemsokára az egész Magyarország!

Ennek a nagyszerű napnak emlékét ünnepeltük ma, kedves gyermekek. Vessétek jól lelketekbe vitéz Bottyán Jánost s ha egyszer benneteket is hívni fog a haza, hogy újra felszabadítsátok drága hazánkat rabságából, kövessétek az ő példáját! Ugy legyen!

Buda tornyai alatt

Irta: Jártas Róza.

Arpád Vére! Magyar Fajtám! Kinos jelenünk et?!
 Ezeréves Multunk! ... Pörölyöddel kopogtatod
 Teelötted, — zsenge szírvvel ... Szittyavitéz mellünk!
 Sziklaerős égi hittél, — Csatabárdod belénk vágod!
 ... Valamikor, réges-régen ... Hős Kinizsi, Toldi Miklós,
 Sokszor leborultunk: Hunyadi, — Rákóczi, —
 Amikor a Dicső Harcok Eget dörget, — Zászlót lenget,
 Hősi Daliái, — S villámtűzzel kérdi:
 A ráunktörő ellenséget, — — Tudtok-e még karddal-kinnal
 Mint a kasza a kévéket: Vérvörögyeket sirni?!
 Vasöklével, vaskosokkal vágta! S, tudnánk-e még a vérünkkel
 Két karjával, ésszel-szírvvel, Vérszerződést írni? ...
 Vért nem sajnálta!
 — De a vártát állta! Arpád Vére, Magyar Fajtám!
 — Pedig, — Észak — s Dél Ezeréves Multunk,
 viharja, Teelötted ... szárnysegetten
 Kelet, Nyugat pogány karja E más nap: ismét leborultunk,
 Sziklával dobálta! ... Feleljetek: apák ifjak —
 Rabigába vágta! Rabgyászba-borultan;
 S ő: a vártát állta! Azt kérdezi Kárpát — Erdély —
 Bácska — Bánát — Lajta ...
 Arpád Vére! Magyar Fajtám! S Ósbudának büszke tornya:
 Ezeréves Multunk! — Felétek sóhajta: —
 Gyászdombokban, — Világosnál ... „Lobog-e még szittyavéred
 Mohi pusztán ... Budavárán ... A Riadó szóra?!
 S Mohács véres temetőjén: Rajta magyar! — Rajta!
 Megrogygató térddel — Csöndben járó álmodozók —
 Imádságos szírvvel: Lech-mezején, — tárogatók
 Csak Terád bámultunk! ... Hangját összetörte ...
 — Mint zugtad be a lelkünkbe: De hiába! — A hant alól
 Zengő ég villáma, — Felhangzik még Lehel
 Hej! — de tengervért ivott be csatakürtje ...
 Szent István Országá! — — Rá: fellobog a pásztortűz
 ... Annyi víz sem folyt tova A Négy Rabhatáron, —
 még Allja'ok rá igaz-ifjak
 Az öreg Dunába! Arpád pázsára! —
 Hősi Multunk! Szent Tűzoszlop! A z a l — s a z o n hozhattok
 Messziről világítsz! csak
 Bár a Magyar Hősök súlyos Szahadságot: a Magyar Hazára!
 Utjáról nem tágitsz! — ... Esküdjetek szent hűséggel, —
 ... Mivel méred kinkeserves A Szentkoronára!
 Összetört lelkünket? — — S Arpád — István
 Látton-látva, — pokolán szent vérével

*Iratok Uj Vérszerződést
Fajtánk oltalmára!
Magyar szabadságra!*

*Magyar Fajtám! Árpád Vére!
Ezeréves Multunk!
Im. ma újra, Teelőtted
Hit-tel leborultunk ....
És mint futó csillagocskák —
Naptüzedbe: mind-mind*

*Beléhulltunk ...
Uj reménnyel: szebb jövődöt
Vinni-várni: Tetőled tanultunk!
S Budavárán öröktüzet:
A szívünkbe gyujtunk!
És e tüzszel, kemény karral
Eggyéforrt szent akarattal —
Benned megujultunk, —
Esküszünk, hogy méltók leszünk
Ujra Hozzád, Ezeréves Multunk!*

T A N Í T Á S O K

A szép olvasás

Van-e olyan tanító, aki nem szeretne jobb eredményt annál, amit elért? Azt hiszem, kevés. Fogásokon, módszereken törjük a fejünket állandóan, hogy könnyebben, gyorsabban érjünk el nagyobb eredményt. (A mai termelés jelszavai!) De hát jól van ez így! Ez az **igazi nevelő** természetes tulajdonsága!

Mint az atlétikai versenyeken, ahol rekordokra törnek az atléták, úgy vagyunk mi is; a szellemi atlétikának sokféle ágából „**startolunk**,” sokféle eredményt várunk. Számolás, írás, olvasás, beszéd- és értelemgyakorlat, természeti és gazdasági ismeretek és a többi hosszú-hosszu sor. Az eredmény mindenben olyan legyen, hogy büszkén nézhessünk rá, s másoknak is könnyen megmutathassuk. Mintha azt mondanánk mi is, mint a világrekorder: Ki csinálja utánam?

Ebben a tagadhatatlanul nemes törekvésünkben aztán sokszor mellékvágányra futunk. Olykor többre becsüljük a végső, megmérhető **eredményt** a hozzávezető utnál. Nem arra törekszünk, hogy **tanítványainkban kifejlesszünk minden képességet**, hogy az **eredmény valóban az ő munkájuk gyümölcse** legyen. hanem csak mesterkedünk. Tudásuk, erejük, készségük bizony sokszor csak a módszerekre támaszkodó ideig-óráig tartó lát-szat.

Máskor viszont a nagyotakarásban megfeledkezünk a célokról és értékekről. Hiszen igaz, hallunk eleget a gyűléseken, olvasuk őket a szaklapokban, Tantervekben, utasításokban, — csak éppen a mindennapi életben feledkezünk meg róluk. Nem gondolunk arra, milyen **valódi eredmény** volna az, ha valamelyik tanítványunk így szólna egyszer otthon az édesanyjának: „Hallgassa csak, édesanyám, milyen szép költeményt olvastunk ma az iskolában!” Aztán hozzáfogna az olvasáshoz, de úgy, hogy jószülője nemcsak fiában, gyermekében gyönyörködnék, aki sebe-

sebben olvassa a könyvet, mint valamikor ő maga, hanem a költeményt is megérténé, élvezné, mert a felolvasás valóban értelmes, természetes, színes, mint általában az emberek beszélgetése.

Természetes, hogy ez nem új gondolat. Nincsen tantervi cél, amely nem hirdetné az értelmes, szép olvasást. Bizonyos, hogy sokan érték is el már szép eredményeket e téren. De miért csak sokan? Miért nem valamennyien?

Hogy hogyan tanítsuk meg a gyermeket az értelmes, szép olvasásra, azt bizony sokkal könnyebb megmutatni, mint leírni. Mert a holt betű nem fejezi ki a felolvasó hangjának muzsikáját, nem tud egy-egy odavetett gesztussal megmagyarázni olyan dolgokat, amelyek többet érnek minden utasításnál, — mégis megpróbálom.

Valamelyik órán Petőfi Sándor: **Kis-Kunság** című költeményét olvastuk. Meg is értettük. Nemcsak úgy, hogy tudtuk, mi az a „göboly“, „cserény“, vagy „délibáb“, hanem éreztük valamennyien, hogy mi is ott állunk a Nagy-Alföld közepén, a szép Kis-Kunság határtalan rónaságán s Petőfivel együtt mi is elragadtatással nézzük a nyiltarcu síkság ezernyi szépségét. Arról is beszélünk, hogy Petőfi Sándor itt született, mennyire szerette ezt az alföldet, hogy mindig, mindenholnan visszavágyott ide. Mert a szülőföld visszahív mindnyájunkat, bárhová vet is a sors.

Pedig ezt a költeményt nem is olyan könnyű olvastatni. Sorai nem egyenlő hosszúak, más a ritmus is bennük, az írásjelek sem adnak biztos utbaigazítást. Azért közösen megbeszéltük az egyes összetartozó gondolatokat. Ezeket aztán megjelöltük magunknak. Ott, ahol egy-egy gondolatnak vége volt, függőleges vonalat húztunk. Például:

Itten a lapályon

Egy ér nyulik végig, I meg se mozdul habja I

Csak akkor loccsan, I ha egy-egy halászmadar

Szárnyával megcsapja. I

Szép fővény az alja, I

Egészen lelátni sárga fenekére, I

A lusta piócák I s a futó bogarak

Tarka seregére.

Es így tovább, különösen ott, ahol ennek szüksége mutatkozik.

Azután a hangsúlyos szavakat jelöljük meg. Nem mondom, de éreztetem a gyermekekkel, hogy mindig a jelzót és határozót emeljük ki olvasás közben. Például:

Amott egy nagy ágas

Áll szomorún, I egykor kutágas lehetett, I

Mellette a gödör, hanem már beomlott, I

Be is gypepedett; I

Elmerengve nézi

Ez a kutágas I a távol délibábot. I
 Nem tudom I mit nézhet rajta? I hisz effélét
 Már eleget látott.

Ez már az olvasmány festése. Megjelenítjük, festjük a képet. Így dolgozzuk ki egy-egy kényesebb részét. A helyes, természetes hangsúlyozásra így vezetjük a tanulót. A kiemelendő szókat ők is aláhúzhatják. De ha nem is mondjuk, az ügyesebbje úgy is végzi, mert nagy dicséret jár azért, ha valaki szépen tudja olvasni.

Máskor meg a kísérő gesztus van nagy segítségére a helyes hangsúlyozásnak. Egy-egy szemrebbenés, apró mozdulat önként adódik. Ezek a természetes gesztusok értékesek. Ne tiltsuk el őket se tőle. De ne is utasítsuk rá a tanulókat, mert akkor tulzottak, természetellenesek lesznek. Inkább csak példát mutassunk rá. Aki ellesi, majd jól alkalmazza. Például:

Szélén I a sötétzöld
 Káka közt I egy-egy gém nyakát nyujtogatja! (Fejmozdulat fölfelé.)
 Közbe hosszú orrát üti víz alá I (a fejem lehajtom én is)
 A gólyafiak anyja I
 Nagyot nyel I (lehajtott fejjel szünet) és aztán
 Fölemeli fejét I (csinálom!) s körülnéz kényesen I
 (csinálom.)
 A vízparton I pedig töméntelen bibic
 Jajgat keservesen. I

Még könnyebb a dolog olyan költeménynél vagy olvasásnál, ahol párbeszéd folyik. Itt más-más hangon mondjuk az egyes szereplők beszédét. Ez teszi élénkké előadásunkat. Eleinte két — előre kijelölt — tanulóval mondassuk az illető részeket, azután, olvasás közben már a tanulók is alkalmazkodni fognak a kétféle beszédhez.

Ha így olvastatunk, nem lesz unalmas, lélek nélküli az olvasás. Fáradhatatlanok lesznek, ha magunk is egész szívvel mellettük állunk. De vegyünk észre minden igyekezetet is, s azt emeljük ki, dicsérjük meg, hiszen csak az igyekezetből származhat minden igazi, értékes eredmény. Természetesen, nem a Kis-Kunsággal kezdjük az ilyenfajta munkát. Ez már rekord számba megy. Hanem már az első osztály rövidke mondatainál igyekezzünk a természetes beszéd hangját felvenni. Aztán folytassuk az egyes olvasmányok alkalmas részletein, játék közben, ott és akkor, amikor idő és alkalom megengedi. Csak a kitartó, gondos, tudatos törekvés vezet célhoz itt is, s nem szabad elveszténünk türelmünket, ha egyetlen órai munkánknek még nem látszik meg a kellő eredménye.

Számolás

— I. osztály. —

Az 5 szétbontása

Irta: Horváth Ernő.

Mielőtt a tanításra áttérnék, néhány szót fűzök tanításom eljárásának indokolására.

Feladatom az, hogy egy számolási órán az I. osztályban az 5 szétbontásával foglalkozva rávezzem a tanulókat a számok szétbontására. Eljárásomban igyekeztem mindazon elveket érvényre juttatni, amelyeket a tanterv és utasítás előír. Tanításomban tehát ez alkolammal a következő formális fokozatok lesznek:

1. Ismétlés. Elvont és megnevezett számokkal.
2. Célkitűzés.
3. Számbontás. (Az 5 felbontása.)
4. Összefoglalás, alkalmazás.

Ismétléssel kezdem tanításom, mert meggyőződésem szerint nem lehet egy számolási órának az anyaga tisztán új ismeret nyújtása, hanem mint azt az utasítás is előírja: minden fokon minden műveletet állandóan gyakorolnunk kell. Ez a gyakorlás azonban nem merülhet ki tisztán nevezetlen számokkal való számoltatásban, mert tapasztalati tény, hogy a számolás tanításnál alsó fokon az elvont számokkal való számolás nagyon fárasztó a gyermekekre, ezért 5—8 percnyi idő után az ismétlést alkalmazott feladatokkal folytatom. Mivel a számolás tanításának a tárgyitanítás kiegészítő részének is kell lennie, azért igyekeztem olyan példákat felvenni, fogalmakat alkalmazni, melyekkel a gyermekek a beszéd- és értelemgyakorlatok alkalmával már megismerkedtek, de új irányban való alkalmazásuk ismétlésül szolgál. Ilyeneknek vettem az ár, árus, vevő és nyereség fogalmakat. (Ezekre ugyanis a számtan tanításánál igen gyakran szükségünk lesz!)

Tanításom következő fokozata a célkitűzés, melyet az ismert anyag felujtásához csatlakozok. Igyekeztem a tanterv azon követelményének is megfelelni, hogy tanításom alkalmával tárgyi célokat is tüzzek a gyermek elé, mert csak konkrét dolgokkal tudjuk érdeklődésüket felkelteni.

A 3. egységnél, a számbontásnál eljárásom azon követelményhez alkalmaztam, hogy a közvetlen szemléltetésről haladjak fokozatosan az elvonásig. A műveleteknek a tárgyakon való szemléltetése után következze a megnevezett számokkal való számolás s csak legvégül számoltassunk elvont számokkal.

A szemléltetésnél úgy a tanulók öntevékenységet, mint a rajzoltatást is felhasználom. Fontosnak tartom — különösen tömegtanításnál — mind a kettőt, mert nemcsak a megértést könnyítik meg velük, hanem annak ellenőrzése is könnyűvé válik. Az annyira elvont számviszonyok ismertetésénél, mint amilyen a

számok részekre való bontása, szinte lehetetlen az egész osztály figyelmét a tanítandó anyagra koncentrálni mással, mint az egész osztály közreműködő foglalkoztatásával.

Az összefoglalásnál és alkalmazásnál igyekeztem meggyőződni a tanultak megértésének fokáról egyrészt elvont példák megfejtése, másrészt alkalmazott feladatok megoldása által.

Tudatában vagyok annak, hogy kiválasztott tárgyegegységem egyike a legnehezebb, de egyúttal a legfontosabbaknak is e fokon. Fontos a számbontás nemcsak azért, mert általa a már megszerzett számfogalmakat a benne foglalt alkotóelemek megismertetése által megerősítjük és tisztázzuk, hanem azért is, mert a későbbi fokon, a nagyobb számokkal való összeadási és kivonási műveleteknél egyik számot mindig két részre kell bontani. Ha ezt ezen a fokon kellő gondossággal végezzük, akkor később az atváltás már semmi nehézséget nem fog okozni a tanulóknak.

(A rajzban bemutatott szemléltető táblát magam készítettem el a mutatom be.)

Részletes tanítás.

1. Meddig tanultunk már számolni, gyermekek? El tudod-e mondani a számokat 1—5-ig? Mondd el a számokat visszafelé! Mennyi 1+2? Mennyi 3+1? Mennyi 4+1? 5 — 1-et elveszünk, mennyi marad? 4 — 1-et elveszünk, mennyi marad? 1+2 mennyi? Ha 3-hoz kettőt adunk, mennyi lesz? Mennyi marad, ha 5 — 2-öt elveszünk? 3 — 3-at elveszünk, mennyi marad? Mennyi 1+4? 5 — 4-et elveszünk, mennyi marad? Mondd el a páros számokat 5-ig! Mondd el a páratlan számokat 5-ig!

Gondoltam egy számot, 3-mal kevesebb, mint 5, melyik az a szám? Melyik szám annyi, mint 2+2? Arra a számra gondolok, amelyik 4-gyel kevesebb, mint 5, melyik az a szám?

Ismétlés megnevezett számokkal. Mivel figyelmesek voltatok, játszani fogunk.

Tegnap láttam valakit közületek, aki gesztenyét vásárolt. Ezt játsszuk el! Jó lesz? Mi kell ahhoz, ha el akarjuk játszani? Gesztenyés néni. Mit árul a gesztenyés néni? Tehát gesztenye is kell hozzá. Mivel azonban az igazi gesztenyét már mind megettétek, én csináltam nektek! Miből van ez? (Agyagból.) Ezzel játsszuk most! De még valamit kifejeztünk, gyermekek? Hát a gesztenyét nyersen szoktuk megenni? Miért nem jó a gesztenye nyersen? Mit szoktak csinálni vele? Akkor tehát mire van szükségünk még? (Gesztenye-sütőre.) Hát a krétatartót nevezzük ki gesztenyesütőnek, az írón pedig megteszi gesztenyeforgatónak, hogy meg ne égesse az ujjunkat a forró gesztenye!

Most hát rajta, kezdhethük is már a játékot!

Hogy nevezzük azt, aki a zöldséget, gyümölcsöt árulja? Milyen árus? Helyesen beszél az, aki azt mondja: gesztenyés néni? Hogyan kell mondani? Gyere ki, te leszel a gesztenye-árus. (Egy kis szünetet tartunk.) Mit gondoltok, mire vár Géza? (Vevőre.)

Pista lesz a vevő! Igen ám, de ingyen Géza sem ad neki gesztenyét. Mi kell ahhoz, hogy vásárolni tudjunk valamit? (Pénz.) Nahát, mivel a gesztenyénk sem valódi, hát a pénz sem lesz az, hanem előveszünk mindnyájan 5 darab papírkorongot (már ott-hon elkészítették), ez lesz a mi pénzünk. Minden korong hány fillért ér? Hány filléred van?

Jőjjön ki az első vevő! Kérdezd meg a gesztenye-árust, mennyiért adja a gesztenye darabját? Mit gondolsz, a gesztenye-árus is 1 fillérért vette a gesztenye darabját? Többért vagy kevesebért? Miért adja akkor drágábban, mint ő vette? Minden eladónak van nyeresége azon, amit elad? Miért? Most vegyen Pista gesztenyét, mi pedig figyeljük, mi történik. Pistának volt 5 fillérje. Vett 3 fillérért gesztenyét, marad 2 fillérje. Miért? Most Károly lesz a vevő! Mit láttunk? Számítsuk ki, hány fillér bevétele van már a gesztenye-árusnak? Mennyiért vett gesztenyét Pista? Hát Károly? Hány fillér tehát a gesztenye-árus bevétele? Miért? Most Gyula jön ki gesztenyét vásárolni! De ő utközben találkozik egy szegény rokkant katonával. Mit gondoltok, miért nincsen lába ennek a bácsinak? Hol vesztette el? Tud-e így dolgozni úgy, mint más ember? Ki lesz a rokkant katona? Jőjj ki, te leszel az öreg rokkant. Itt vannak az utcák (a padok közei), erre járnak az emberek. Hová fogsz állani? Miért? Jőjjön ki Gyula gesztenyét venni! Mit láttunk? Mit adott Gyula, a szegény rokkantnak? Mondtuk neki, hogy adjon, jól tette, hogy adott? Miért? Mondd el Sanyi, mi történt? (Gyulának volt 5 fillérje. Elment gesztenyét venni. 3 fillérért vett gesztenyét, maradt még 2 fillérje. Utközben találkozott egy szegény öreg rokkant bácsival, adott neki 1 fillért, maradt 1 fillérje.) Miért? Most Jóska lesz a vevő, ő is találkozik a rokkanttal. Mondd el Lajos, mi történt? (Jóska adott az öreg koldusnak 2 fillért, Gyula is adott már neki 1 fillért, így az öreg rokkant már 3 fillért kapott. Miért? Olvas-sa meg az öreg rokkant a pénzt, annyi-e?

Jaj, de a gesztenye elfogyott! A gesztenye-árus hazamegy, mi pedig eltesszük megmaradt pénzünket.

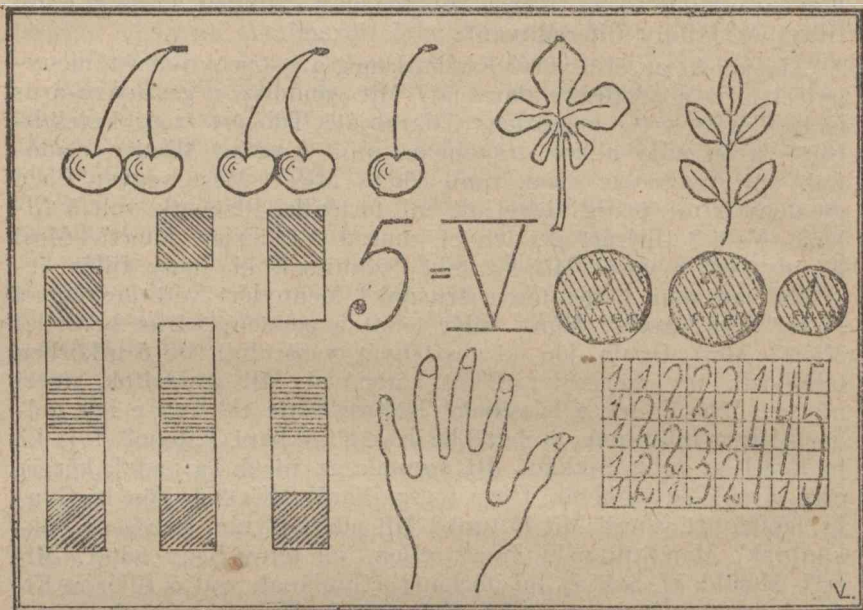
2. Célkitűzés. Figyeljétek csak, gyermekek! Milyen számokat tudunk már szétvenni? 2 annyi mint 1, meg mennyi? 3 annyi mint 1 meg mennyi? 3 annyi mint 2 meg mennyi? 4 az 1, meg mennyi? 4 az 2, meg mennyi? 4 az 3 meg mennyi? Ma, gyermekek, az 5-öt tanuljuk, hogyan lehet ezt a számot szétbontani, vagy amint otthon mondják: felváltani. Küldtetek már benneteket felváltani valami nagyobb pénzt? Erről beszéljünk most.

3. Számbontás. (Az 5 felbontása.) Mit gondoltok, hol láthatjuk legjobban meg, hányféleképpen lehet felváltani (eleinte ezt a használtabb szót mondom) az 5-öt? (Bemutatom a szemléltető képet.) Lásd a 360 oldalon.

Mit láttok a képen? (Kockákat, cseresznyét, kezét, leveleket, számokat.) (A szemléltető-képen látottak tüzetes megbeszélése.) Emeljétek fel a bal kezeteket! Hány ujj van rajta? Fogjátok

meg a jobb kezetek ujjaival a balkéz hüvelykujját! Hány ujjat mutattok? Hány ujjatokat fogtátok meg a jobbkezetekkel? Hány ujjatok áll szabadon? 5 ujj, tehát annyi, mint 2 ujj, meg hány ujj? Ugyanigy $5 = 3 + 2$; $5 = 4 + 1$.

Vegyetek elő most 5 papírkorongot! Tegyétek a világos oldalra egymás mellé úgy őket, mint az ujjaimat mutatom! Hány korong van előtted? Olvasd meg! Melyik az első, második, harmadik stb. Melyik az első, az utolsó, a középső? Mutasson mindenki az első korongjára! Fordítsátok a sötét oldalára! Hány sötét, meg hány világos korong van előtted? 5 korong annyi, mint 1 sötét korong, meg hány világos? Fordítsátok meg a második korongot is! Hány korong van most előtted? Hány sötét és hány világos? 5 korong annyi, mint 2 sötét korong, meg hány világos? Ugyanigy járunk el a következőknél is: $5 = 3 + 2$; $5 = 4 + 1$.

Vegyetek elő az irkátokat és az írót. Feri kimegy a táblához, ő a táblán, ti pedig a számolási füzetben rajzoltok karikákat. Először egy sötét és 4 világosat. Hány sötét és hány világos karikát rajzoltál? 5 karika annyi, mint 1 sötét karika, meg hány világos? (Itt a világos karikát színes írónnal rajzoljuk!) Rajzoltatok 2 sötét, meg 3 világos karikát! Hány karikát rajzoltál? Hány sötét, meg hány világos karikát rajzoltál? 5 karika annyi, mint 2 sötét karika, meg mennyi világos? stb. Ugyanigy: $5 = 3 + 2$; $5 = 4 + 1$.

Most én mutatom a táblán, ti meg figyeljétek! (Mutatom, a tanulók olvassák, akire mutatok, az hangosan mondja.) 5 karika annyi, mint 1 sötét karika, meg 4 világos karika stb. Ugyanigy:

$5 = 2 + 3$; $5 = 3 + 2$; $5 = 4 + 1$. Most olvassa el Pali egyedül! Olvassa el Péter is egyedül! Olvassuk el mindnyájan, de nem mondjuk hozzá azt, milyen színű. 5 karika annyi, mint egy karika. meg 4 karika stb. Ugyanígy: $5 = 2 + 3$; $5 = 3 + 2$; $5 = 1 + 4$. Olvassa le egyedül Bandi! Géza!

Olvassuk mindnyájan, de ne mondjuk azt sem most már, hogy karika! Így is végig mondjuk.

Most letörülöm a tábláról, ki tudja elmondani így?

4. Összefoglalás, begyakorlás. 5 annyi, mint 3 meg mennyi? 5 annyi, mint 2 meg mennyi? 5 annyi, mint 4 meg mennyi? Ti négyen kijöttök a táblához! Mindegyitek 5 vonalat fog felrajzolni a táblára. Feri 1 pirosat, a többi fehérét, Géza két pirosat, a többi fehérét, Laci 3 pirosat, a többi fehérét, Bandi 4 pirosat, a többi fehérét. Mi pedig figyeljük, jól rajzolják-e?

Alkalmazás. Tegnap 5 gyümölcsöt vettem. 2 volt közte alma, a többi körte, hány körtét vettem? Mikor a körték árát kifizettem, a gyümölcsárustól visszakaptam 5 fillért. Volt köztük 1 kétfilléres, a többi 1 filléres, hány egyfillérest kaptam vissza stb,

Költeménytárgyalás

— II. osztály. —

Irta: Székely Károly, Budapest.

György Vilmos: MESE

Vázlat:

- I. Érdeklődés keltés. a) hangulat megteremtése.
b) Előkészítés. Célkitűzés.

- II. Tárgyalás. a) A költemény bemutatása.
b) Részletes tárgyalás.
c) Dramatizálás.
d) A szereplők megbeszélése.

- III. Elmélyítés. a) Összefoglalás.
b) Alkalmazás: rajz, kézimunka (agyagból).

Részletes tanítás.

I. a) Szeretnétek-e mesét hallani, gyermekek? Miről meséljek ma nektek? Meséltem már tündérekről, óriásokról és törpékről, Karakán királyról, ma egy kis leányról mesélek, aki szívesebben lakott szalmatetős kicsi házban, mint a királyi palotában. Jó lesz? Kiről meséljek ma?

b) Előkészítés. Lehet az, gyermekek, hogy valaki szívesebben lak-jék szalmatetős házban, mint királyi palotában? (Nem igen. Mert a királyi palota sokkal szebb, mint a szalmatetős ház.) Ismerjük már, milyen a királyi palota? (Igen, beszéltünk már róla Karakán királynál.) Mit tudunk róla? (Milyen kívül, belül.) Ki tudná most szépen el-

mondani, milyen volt Karakán király vára? (A királyi palota kívülről szép tornyos, sok ablakkal és magas hegyen volt. Belül szép butoraiak voltak. Falai ki voltak festve. Nagy tükrei voltak, lámpái szépek, esupa aranyból és ezüstből valók. Ajtói előtt inasok állottak, szolgák, úgy nevezték őket: lakájok.) Mit gondoltok, ilyen volt annak a kis leánynak a háza is, akiről mondtam, hogy szalmatetős házban lakott? (Nem ilyen volt, hanem butorai bizonyosan fából készültek és nem voltak díszesek. Kint nem volt tornya a háznak és nem hegyen épült. Sok ablaka sem volt és azok is kiesinyek, a falak pedig csak meszelve lehettek.) Milyenek voltak a szobák? (Alacsonyak, a királyi palotában pedig magasak.) Milyen volt a padlója? (Fából készült. Talán nem is fából készült, hanem földes volt.) Milyen volt a kertje? (Kiesi. Fák voltak benne és növények, virágok is, de kevés.) Milyen lehetett az udvara? (Az is kiesi.) Mi lehetett benne? (Volt benne pad, kut, aztán személdomb, oda öntötték a szemetet. Még istálló is volt benne bizonyosan és háziállatok. Ló, szamár, tehén, sertés, kecske.) Baromfi nem volt? (De volt az is. Sok liba, tyuk, kacsa.) Látjátok, mekkora különbség volt a királyi palota és a kisleányka háza között... És ez a kis leány mégis szívesebben lakott a kis kunyhóban, mint a fényes palotában. Mit gondoltok, miért? Miért szeretett jobban lakni ott, a szalmatetős házban?

Célkitűzés. Ezt a mesét mondom el most nektek.

II. a) A költemény bemutatása.

b) (A megfelelő hangsúlyozással elmondott költemény után várok egy percre, hogy a gyermekek élvezhessék a hatást.) Tudjuk most már, miért nem akart a kis leány a királyi palotában lakni? (Mert szülei és testvérei a kis házban laktak.)

Vegyétek elő az olvasókönyvet, nyissátok fel a 102-ik olvasmányt és olvassuk el együtt ezt a szép mesét!

„Mesebeli kis királyhoz
Betévedt egy kis leány,
Hogy az éppen uzsonnázott
Tulipános udvarán.

Hol lakhatott ez a kis leány? (Szalmatetős kicsi kunyhóban.) Hol vannak ilyen kis házikók? (Falvakban, azok szélén.) Az ilyen kis falusi leányka láthat-e szép nagy házat, mint ti, kik Budapesten laktok? (Nem, mert falun nincsenek olyan szép házak.) Látott-e már királyi palástot a kis leány? (Nem, mert falun ez sincsen.) Mit érezhetett, mit gondolhatott az a kisleány, mikor a szép királyfi palotáját meglátta? (Örült, mert náluk, falun bizonyosan nem volt olyan szép palota. Csodálkozott, hogy milyen magas tornya van.) Olvassuk most azt, milyennek festi le ez a költemény a királyi házat!

„Ugy-e szép itt, ugy-e jó itt?
Nézz csak ide, meg oda!
Bársony itt a gyepes udvar.
Drágakő a palota.”

Mit olvastunk ebben a versszakaszban? (Tulipános az udvara

és drágakőből van a palota.) És mi van a tulipán körül? (Fü.) Mondd el a vers szavaival, milyen a fü! (Bársonyos.) Olvassunk tovább!

„Nézd, a libám ezüstollu,

Aranszörü a cicám.

Ugy-e, itt maradsz minálunk

Örökre, te kis leány?”

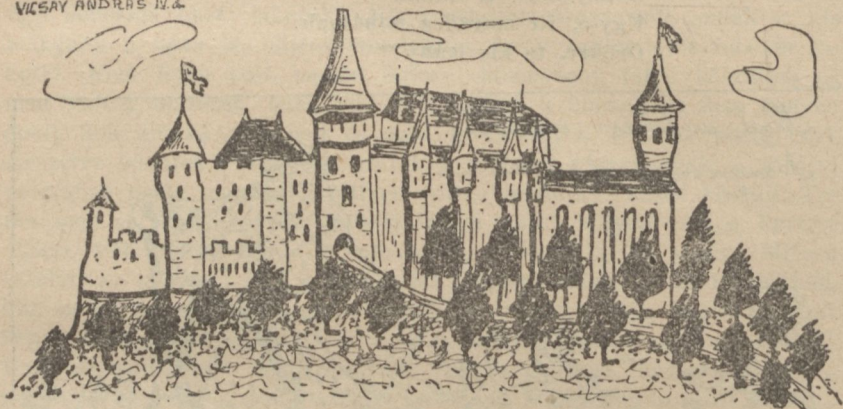

Miről beszélt most a király? (Az állatairól. Azt mondta, hogy a libája ezüstollu és aranszörü a cicája.) Most hunyjátok be a szemeteket, gyermekek! Gondoljátok el, merre van minden: a királyi palota, a selymes fü, az ezüstollu liba és az aranszörü cica. Mondd el, hogyan képzeled az egészet! (Egy szép nagy kertben áll a palota, drágakőből készült, sok tornya van. Körülötte bársonyos a fü, tele tulipánokkal, piros, sárga és fehér színűek és körös-körül bársonyos fü van. En egy nagyobb tisztást is látok ott! Arra kavics van hintve — szólnak bele a többiek. — A közepén asztal áll! És mellette ü! a király és uzsonnázik. Az asztalon jó, finom ételek vannak és drága edények, aranyosak. És szépen süt a nap... és kék az ég...) Nem fél a király, hogy lesül a napon? (Nem, mert napernyő van fölötte.) Láttatok ti már napernyőt? De nem kicsit, kézben vihetőt, hanem olyat, amilyen kertekben szokott lenni. Nagy piros színű, hosszú nyélen van. Ilyen alatt ült a király is. Kit látott bejönni a kertbe? (A kis leányt. Nézelődik, mert eddig nem látott még ilyen szép palotát. Megszólítja a mesekirály és mondja neki: Ülj le ide mellém és uzsonnázzál velem. A kis leány huzódózott, de aztán mégis letelepedett...) Igen, és a jó királyfi elbeszélgetett vele. De mikor vége volt az uzsonnának...? (Azt kérdezte, hogy jó-e az étel és azt mondta:

Nézd, a libámat, ezüst ám a-tolla és a cicám aranszörü. Es kérdezte, hogy ottmaradna-e örökre abban a szép, gyönyörű kertben, drágaköves palotában?)

VICSAY ANDRÁS II. A.

Gyermekek! Ha valamelyiknek közületek azt mondaná ez a királyfi, hogy maradjon nála örökre és lakjék abban a szép kertben...? (...örülne neki, hogy láthatná mindig a tulipános kertet, a szép palotát, a bársonyos fűvet, az aranszörü cicát és az ezüsttollu libát.) Igen, ezt minden nap láthatná, de aztán... (Nem láthatná a szüleit, meg a testvéreit...) És amikor a kisleányka ezt elgondolta? (Nem akart ott maradni.) De hogyan fogja ezt megmondani a királyfinak? Hiszen az olyan jó volt hozzá? Mit gondol majd róla, ha meghallja, hogy nem akar ott maradni? (Megharagszik.) Ettől félt a kisleány is. Azért azt gondolta, hogy nagyon, de nagyon szépen fogja neki megmondani, hogy nem maradhat. Olvassuk csak el, mit is mondott?

„Köszönöm a meghívását,
De el nem fogadhatom!
Szalmatetős kiesi kunyhó
Az a ház, hol én lakom.

A mi libánk közönséges,
S nem aranyos a cicánk;
De ott van a két testvérem,
S édesapánk, meg anyánk.

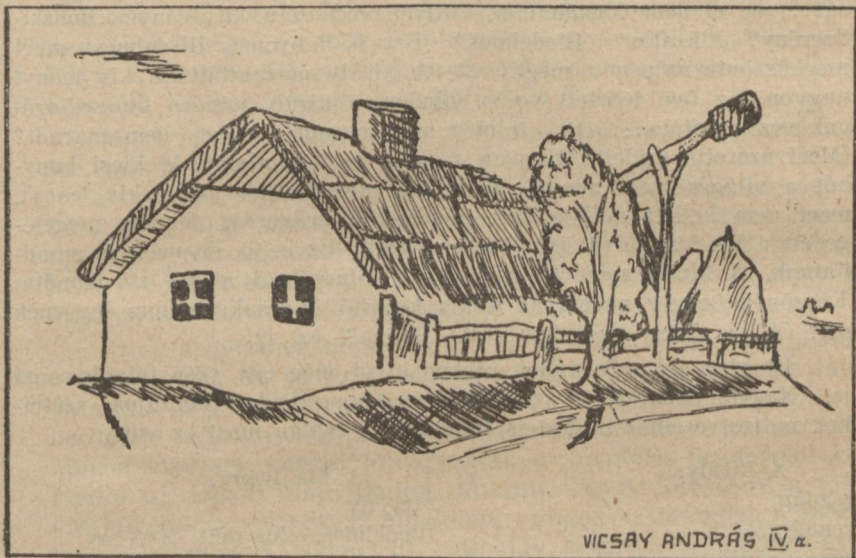
Ha ölelnek, ha csókolnak,
S fejem rájok hajthatom:
Szalmatetős kiesi kunyhó
A világért sem adom!”

Mit mondott a kis leány? (Nem fogadhatja el, mert ő kis kunyhóban lakik és ott vannak a szülei, meg a testvérkéi. Igaz, hogy az ő kunyhójuk szalmatetős, a libájuk közönséges és nem aranyos a cicájuk... De amikor együtt van a testvéreivel?... (Ha ölelnek, ha csó-

kolnak és fejét rájuk hajthatja, szalmatetős kicsi kunyhót a világért sem adja.)

Most már nemcsak tudjuk, hogy miért nem akart a kis leány királyi palotában lakni... (hanem érezzük is, hogy nagyon szerette szüleit.) Te elmennél-e?

c) Dramatizálás.

Most pedig olvassátok el hároman. Az egyik lesz a mesélő, a másik a kis leány, a harmadik a kis király.

(A mesélő elmondja az 1. szakaszt; a kis leány az utolsó hármát (4. 5. és 6.-ik szakaszt), a király pedig a 2. és 3.-ikat.)

d) A szereplők megbeszélése. Hasonlítsuk most össze a királyt a kis leánnyal? (A királyon szép ruha volt, a kis leányon nem volt szép. A királyon bársonyos palást volt, a kisleánnyon nem olyan, hanem egyszerű.) Igaz, De miye volt a királynak? (Szép nagy palotája és nagy kertje, sok szolgája.) Mása is volt még. Gondoljunk csak arra, amit olvastunk! (Szép virágai is voltak, tulipánok. Arany-szőrű cicája, ezüsttollu libája. (Hogy nevezzük az olyant, akinek annyi sok mindene van? (Gazdagnak.) A király nagyon gazdag volt. (Ezt felírjuk a táblára, hogy el ne felejtjük! De a király meg is hívta a kis leányt. Szerette volna, ha ott marad? Miért? (Mert a kis leány is az övé lett volna.) Szerette a király a vendéget? Milyen volt akkor? (Vendégszerető.) Ezt is fölírjuk! Mondjuk el még azt is, milyen volt a király háza körül minden! Kezdjük a házával! (A háza drágakőből volt, drágaköves palota. Az udvara szép virágos, tulipános. A gyep bársonyos. A cicája arany-szőrű. A libája ezüsttollu.) Ezeket is fel-írom a táblára. Így! (A királyra vonatkozó felírásokat a tábla bal oldalára írom!)

Nézzük most azt, milyen volt minden a kis leánynál? Milyen volt a háza? (Szalmatetős, kicsi kunyhó. A libája közönséges. A cicája nem aranyos, de a szülei és testvérei is ott voltak.) Milyen volt a király és milyen volt a kis leány? (A király gazdag, a kis leány szegény.) Ezeket is felírom a táblára!

Hogy köszönte meg a király meghívását? (Köszönöm a meghívását... de el nem fogadhatom.) Milyen volt ez a kis leány? Búszke, Szerény? Alázatos? (Illedelmes.) (Ezt is felírom.) Illedelmes, mert megköszönte szépen a meghívást. A király marasztalta a kis leányt nagyon. Az övé lehetett volna minden, a király minden kincse, drágaköves palotája... És ő még sem maradt! Miért nem maradt? (Mert szerette szüleit.) Hogyan mondta ezt? (Szalmatetős kicsi kunyhót a világerő sem adom!) Milyennek nevezhetjük ezt a kis leányt, mert nem kellett neki a sok mindenféle drágaság, hanem megelégedett a kis kunyhóval is? (Szerény volt.) Ez is jó, de mást is mondhatunk. A király mindent neki adott volna és ő mégis azt mondta: Köszönöm, elég nekem az a kis kunyhó is, csak szüleim legyenek ott! (A kis leány elégedett volt.) Felírjuk ezt is!

De volt a kis leánynak ezeken kívül még egy szép tulajdonsága is, (Nagyon szerette a szüleit.) Igen, ragaszkodott hozzájuk, szüleihez is, testvéreihez is. Ezt is felírjuk! (A táblán most ez van):

A király:

gazdag
vendégszerető
háza drágaköves palota
udvara tulipános
a gyep csupa bársony
libája ezüsttollú
cicája aranyszörű

A kis leány:

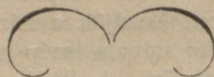
szegény
illedelmes, elégedett (szerény)
szüleit, testvéreit szereti
a háza szalmatetős kis kunyhó
a libája közönséges
a cicája nem aranyos.

Mit tanulhatunk ettől a kis leánytól? (Azt tanulhatjuk tőle, hogy ne a kincsekért vágyódjunk, hanem érzük be azzal, ami van; szeressük szüleinket, testvéreinket; inkább szeressük a kicsi hajlékot, mint a királyi palotát.) A szülők és testvérek szeretete többet ér a világon minden kincs-nél!

III. a) Meséljétek el ezt a szép költeményt!

b) Rajzoljunk le ebből a szép meséből valamit, amit a legjobban tudunk! (Rajzoljuk le azt, amint a mesekirály uzsonnázik; vagy amint megmutat mindent a kis leánynak; vagy a királyi palotát; vagy a szalmatetős kis kunyhót, — amelyiket akarjátok!

Odahaza, aki akarja, készítse el agyagból a kis házat!

Községünk keletkezése

III. osztály.

Lent a nyugalmasan hömpölygő szőke Tisza. Gyümölcsösök és szőlők partján; rétek, legelők, gémeskutak, gulya, nyáj, csendes, békés házsorok. Égbenyuló sudár templomtorony és szélmalmok a faluvégén. A távolban erdőkoszorús dombok, halmok. A folyó, a lombos fák, a bogárhátú nádfüdöles házak, a munkás, istenfélő jámbor nép, ez a szülőföld, a haza.

Miért is olyan szép ennek a földnek minden talpalattnyi része, minden göröngye, mely fölé gyermekkorunk ege borul...

Amelynek virágos rétjén az első csokrot szedted jó édesanyád-nak, az a hely szent. Költők megénekelték, világótjárt tudósok tanulmányozó szemmel közeledtek feléje. S az iskola? Már ő is kezd oltárokat emelni a szülőföldnek. Kitarja ablakait, hogy beáradjon azokon a szülőföld levegője, áldott melegsége.

Amíg a gyermek nem érkezett el az iskolaköteles korig, addig a mező, erdő, rét és liget iskolájába járt. Ott istenáldotta tanító oktatta a legkitünőbb módszer szerint. A tárgyakat szép sorrendben eléje állította: köveket, növényeket, állatokat és embereket. S lám, a gyermek szemei fölragyogtak a szemlélés örömeiben: kicsi kacsoi uj dolgok után kezdtek kutatni. Egyik fölfedezés a másikat követte: a virágok az ablakban, virágok az utszálon, a mezőn; tavaszi virágok a hóban, stb., stb. Így tágult a látóköre a gyermeknek.

S most bekerült az iskolába. De ez az élető nap, amely számára eddig mindent bearanyozott, nem lehet száműzött innen sem s az az áldott jó módszer: a „**tapasztalás**“ a szülőföld-iskolájában meg kell, hogy maradjon továbbra is számára.

Az iskolai munka kezdete és vége a szülőföld legyen s abból sarjadjon ki a többi tantárgy minden ága, gallya. A szülőföld legyen a talaj, amelyből az egész iskolai oktatás-nevelés kapja szellemi táplálékát, akkor mély és termékeny lesz. Az összes ágakban üde, gyors élet pezsdül: növekedés, gyarapodás s a szülőföld derűs ege alatt száz virágból ezernyi gyümölcs érlik.

A III. osztály beszéd- és értelemgyakorlatainak a szülőföldre vonatkozó részét kezdhetjük annak keletkezése ismertetésével. Ezt dolgozzuk fel most.

A tanítás anyaga: Hogyan keletkezett községünk? Az első település, a lakosság, jellegzetes életviszonyok. A lakóhely megszerettetése.

Tárgyi célja: Szülőföldünk (a községünk) keletkezésének ismertetése.

Nevelési cél: Az emberi szorgalom és összetartás erejének észrevétetése.

A tanítás vázlata.

I. Előkészítés: a) Kapcsolás. Az előző napi sétán tapasztaltak számonkérése. Milyen a mai szülőföld?

b) Hangulatkeltés. A tanító élménye. Találkozás az öreg emberrel, aki a régi községről beszélt.

c) Célkitűzés. Milyen volt a régi község?

II. Tárgyalás: 1. Tót telepesek a Mátra aljáról. 2. Hogyan kerültek ide? 3. A község megalakulása, fejlődése. 4. Hogyan magyarosodtak el? 5. A föld szorgalmas népe és élete ma.

III. Összefoglalás: A vázlat szerint, a táblai rajzon mutatva.

b) Elmélyítés. Mi változtatta meg a község képét? (A lakóhely, szülőföld szeretete, lakóinak szorgalma, a közös akarat, a sok munka.)

c) Alkalmazás. Mit kell tenni nekünk?

TANÍTÁS.

I. a) Hol sétáltunk tegnap, gyermekek? A községben. Milyen utcákon mentünk végig? A Budai-utcán, a Szegedi-utcán, a Csongrádi-utcán, stb. Mit láttunk a Majsai-utcában? (Széles, nagy utca volt, két szélén lombos nagy fákkal. Az utcán sok kocsi, autó volt. Nagy volt a forgalom.) Honnan vezet ez az utca? (Az állomásról.) Mit figyeltél meg, amíg végig jöttünk rajta? (A község szélén a csendőrlaktanyát, azután a mozit, majd a végén a Hősök szobrát.) Ki látott még mást? Milyen házakat láttunk, amíg jöttünk? Melyik volt a legnagyobb ház? Miért nem jártuk be az egész községet? (Mert elfáradtunk volna nagyon. Mert nagyon nagy.) De tudom, izlett is a vacsora, amikor a kirándulás után hazamentetek. Mit csináltakot vacsora után? (Aludtunk.) Volt nagy alvás. Mindenki pihent? Én sem.

b) Ahogy megvacsoráztam, sétálni mentem a kisleánnyal. Ahogy ideértünk a községháza elé, találkoztunk egy öreg apókéval. Mit gondoltok, honnan jött? Egy pillanatra ránéztem. Hiszen ő hozta tavaly nyáron a homokot. De régebből is jól ismerem. Mikor én még olyan kisgyermek voltam, mint ti, már ez az apóka is olyan töpörödött öreg volt, mint most. Nagyon öreg lehet már. Megszólítottam, megismer-e? Mit gondoltok, megismert? Bizony, csak a fejét csóválta. Mikor azonban megmondtam a nevem, megnézett jobbról is, balról is, nagynehezen aztán mégis rámismert. Azt mondta, hogy nem jár ő sehova, csak a templomba. Most is onnan jött. Már az embereket is alig ismeri meg, úgy megváltoztak. Megváltozott itt azóta minden. De azért emlékszik még rám gyermekkoromból. Ott lakott a mi utcánkban. Egyre változik a község képe is, sok olyan ház épült azóta, hogy szinte maga is eltévedne talán benne, pedig 80 éve lakik itt. De hiszen akkor nagyon jól ismeri a bácsi, — szólt bele kisleányom. „Éppen azért nem ismerem rá, lelkem kisasszonykám!” Mit gondoltok, miért nem ismeri fel ő a mai községben a régit?

Mert megváltozott. Kisleányom fülembe sugta: „Apukám, milyen lehetett a régi község? Nem olyan volt, mint ma?“ Egy percre látiam magam, amint kisgyermek koromban itt jártam községünkben iskolába... de mellettünk lépegetett az öreg apóka is, így hát gondoltam valamit. Meséljen öreg apóka valamit arról a régi községről. Átvezettük a templom melletti nagy kertbe, ott leültünk egy padra. Elgondolkozott s aztán mesélni kezdett. Lerajzolom ide a táblára. Ti is rajzolja be a füzetbe! — Itt van már közöttünk. Hallgassuk csak! Miről mesél?

c) Milyen volt a régi község? (Felirom a táblára.)

II. Nem tudom, — kezdte az öreg apóka, — megért-e majd a kisasszonyka. De azért majd megpróbálom, elmondok mindent töviről-hegyire.

1. Az én nagyapám szülei — kezdte a szót apóka — még nem voltak magyarok. Nem is itt laktak, hanem messze, arra fönn, a Mátra alján egy szép kis tótfaluban. Volt egy kis földesekéjük, meg tehénkéjük. Nagy volt a család, szerettek volna nagyobb földet, de mi kellett ahhoz? (Pénz.) Az pedig nem volt. Az a hír járta akkor nálunk, hogy Magyarországról kitakarodott az ellenség, a török. A királyné, Mária Terézia meg nagyon elszomorodott, ahogy a felszabadult földet megtekintette. Sehol egy falut, sehol egy várost nem talált. Ha volt is néhol egy-egy, az is olyan állapotban, hogy összeszorult a szíve annak, aki ránézett. És éppen az ország közepe, itt ez az áldott Alföld volt a legpusztább. Napi járóföldre nem talált az ember községet, árnyékot, ahol megpihenhetett volna. Akkor aztán kidobolták egy szép napon a mi falunkban, hogy odalent, a szép nagy Alföldön volna hely a mi számunkra is. Földet is adnak, adót sem kell fizetni tíz évig, csak szedjük össze kis vagyunkánkat és hurcolkodjunk oda. Gondolt egyet. Mit? (Eljönnek ide.) Felkészültek hát a nagy utra. Elindult 5—10 család. Mit hagytak ott? (Házat, földet, rokonokat.) Mit hoztak magukkal? (Butort, állatokat, gyermekeket, stb.) Meg is érkeztek szerencsésen erre a helyre, ahol a földet adták. Itt bizony akkor még nem volt község. Ház is csak azoké, akik már előttük ideköltöztek a Mátra aljáról. Az öreg apóka most botja végével a porba rajzolta, milyen volt akkor ez a hely. (Én is lerajzolom nektek a táblára.) Hogy hívták a nagy folyót? (Tisza.) Jöttek aztán fáradtan az uton. (Rajzolom az országutat.) Egyszer aztán megállították őket ezen a helyen. Itt, az országút mellett volt a hely, ahol le kellett telepedniök s új községet alapítottak. Mindenki akkora helyet kerithetett be, amekkorát akart. Fizettek érte? (Ingyen kapták.) Csak mit kellett tenniök?? (Meg kellett művelniök a földet.) Megtetszett nekik nagyon ez a föld. Házat építettek melléje, meg istállót. Mit csináltak a földdel? (Megművelték.) Mit vetettek bele? (Rozsot, burgonyát, kukoricát, stb.) Mi kellett az állatoknak? Mi szaladgált az udvaron? (Csirke, tyuk, kacsa, liba, stb.) Hol láttunk tegnap ilyen udvart? (Képszemlélte-

tés = a baromfiudvar.) A Pusztaszeri-utcában. Be is mentünk. Mit láttunk benne? (Baromfiakat, teheneket, takarították az istállót, tejeskannákat, stb.) Jó volt a legelő, sok tejet adták a tehenek. Volt fölőslég tejből is, tojásból is. Aztán a gabonából is maradt bőven fölőslég. Mit gondoltok, mit csináltak vele? (Eladták a piacon.) Itt is volt már akkor piac? Hová vitték eladnivalójukat akkor? (Szegegre, Félégyházára, Mindszentre, stb.) Gyűlt a pénz a ládafiába. Mit irhattak haza, régi falujukba a rokonoknak, mit gondoltok? (Itt jó az élet, jöjjenek ők is.) Csakugyan jöttek?

2. A nagyanyám már itt született, — folytatta tovább az apóka. — Emlékszem a kicsiny házakra, nagy kertekre, kukoricásokra, legelőre, a sok-sok csibére. A falu mellett volt egy nagy tó, az, ami még ma is megvan. De akkor sokkal nagyobb volt ám. Hát azon a nagy tavon csak úgy fehérlett a rengeteg liba, meg a kacska. Mi lakunk itt legrégebben, minket már csak úgy neveztek, hogy: Tót. Összemosolyogtunk kisleányommal. Ebben a községben csakugyan annyi a Tót név, hogy alig ismeri ki már magát az ember. Megkülönböztetésül harmadik nevet is vesznek fel, így vannak ilyen nevek: Tót Antal István, Tót Antal János, stb.

Mit tudtunk meg addig az öreg Tót bácsitól, gyermekek? (Elmondják.) Kik jöttek ide legelőször lakni? (Tót telepesek a Mátra aljából.) Mutassuk meg, hol lehet az a Mátra alja. (Képszemléltetés = Kép a Mátráról, vagy más, hozzá hasonló hegyvidékről.) Irjuk fel ezt is a táblára, hogy el ne felejtjük. (Táblai vázlat.)

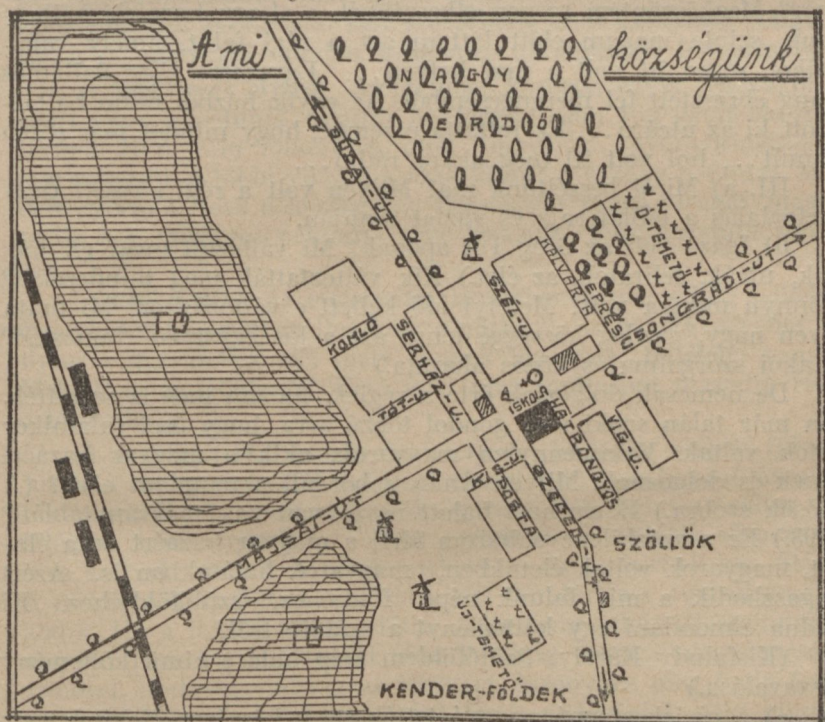
Akkor még csak két nagy utcája volt ennek a községnek. Az egyik ezen az országuton, a másik meg a rá keresztbemenőn. Itt épültek fel sorba a kicsi házak. (Táblai rajz.) Bizony az első telepesek alig tudtak magyarul, Mind tótul beszéltek. De nemcsak otthon, hanem még az iskolában is, a községházán is, csak azokkal kellett magyarul szólniok, akik idejöttek, hogy megvásárolják gabonáikat. Később már az iskolában is kezdtek magyarul tanulni. Amikor még én gyermek voltam, már csak az öregek tudtak tótul, a többiek már mind magyarok voltak.

3. Aztán dolgozni kezdtek. Művelték a jó földet, tenyésztették a sok baromfit, aminek mind jó ára volt a városokban, ahol eladták őket. Csakhogy idővel aztán szakadni kezdett ám a bocsor is, a ruha is, eltörött a kocsi tengelye, elkopott a szerszám. Mit kellett tenni? Hová vitték? A városba, Szegegre az iparoshoz. Sok volt a munka, kevés az iparos. Bezzeg otthon voltak elegenden! Mit irtak hát haza? Kik jöttek az első tót családok után? Eljöttek a többi rokonok, ács, bognár, asztalos, cipész, lakatos, kovács, stb.) Hogy fogadták őket? (Szívesen.) Most már nem kellett messzire menni, ha szükségük volt valamire. Hol találtak helyet? Szintén az országút mellett. Később aztán kereskedők is telepedtek le köztük. Ezek is itt nyitották ki boltjaikat az országút mentén. Mindenki

talált megélhetést is. Kik telepedtek le? (Iparosok és kereskedők.) Mit irjak a táblára?

Mikor azután már sokan voltak, természetesen kevés lett a hely az országút mellett. Már az én gyermekkoromban — mondotta Tót apó — apró utcák is voltak az országutak között. Hol láttunk ilyen utcákat, gyermekek? (Felsorolás.) Ha az utcán végig mentem, csupa ismerős, vagy rokon nevét láttam a műhelyek fölött. Bene, Buzder, Damacsek, Dancsok, Gyugel, Kriván, Krizsán, stb. Ki tudná már őket mind felsorolni! A mai címtáblákon már más nevek vannak. Miről beszélt az öreg Tót apó? Tudtok-e ti is ilyen neveket mondani? Milyen hangzásúak ezek? (Tót.) Hol olvashattok ma is ilyen neveket még? (A címtáblákon, de a Hősök szobrának márványán is!)

4. Eltelt az idő s bizony, én is megöregedtem, de megöregedtek a házak is. Szűk lett a hely, mert egyre több lett a család. Erre aztán új házakat építettek. Kisebbedtek a kertek, épültek az új házak. A két nagy-utca köze egészen beépült. (Rajzolom a táblára.) Milyen házakat építettek? (Itt az Alföldön nincsen kő, tehát vályogból építették a házakat.) Kikre volt szükség a házak építésénél? (Kőműves, napszámos, stb.) Ezek látták, hogy itt szükség van rájuk, elhatározták, hogy idejönnek lakni ők is. Hazamentek és kiket hoztak magukkal? (Családjukat.) Letelepettek tehát ezek is. Mit írjunk a táblára? (Vázlat.)

Mire emlékszik még Tót bácsi, — kérdezte nagy érdeklődéssel kisleányom. Erre a szép nagy templomra ni, amit ezelőtt éppen száz esztendővel építettek. Akkor már sok ház volt ebben a faluban, iskola is volt, így hát Szeged város felépíttette ezt a templomot. Hej, de régen volt, amikor én legelőször ebbe a templomba jártam? A Csongrádi-utca végén volt a szép Kálvária. Ezt az utcát akkor még Stáció-utcának nevezték. Csakhogy akkor még nagyon csöndes volt ez a tájék. A Kálvária mögött már a falu vége volt, szántóföldek, legelők, (rajzolom), itt meg a temető volt, a Kálvária mellett...

Nagyon későre járt már az idő. Tót apó felállott, elbucsuztunk tőle. No, ugye, hogy igazam volt, — mondta huncutkásan nevetve az öreg bácsi — hát nem változott meg minden azóta már? Megköszöntem szépen elbeszélését, s ahogy hazafelé ballagtunk, szinte magam előtt láttam azt a régi falut, amely valamikor régen itt volt a mai helyén... Egyszerre lágy dallamos hang ébresztett fel merengésemből. Az egyik házból rádió hallatszott ki az utcára... Ez juttatta eszembe, hogy mindez már régen elmúlt... hol volt itt még akkor rádió...

III. a) Miről beszéltünk ma? Milyen volt a régi község? Összefoglalás a táblai rajz és vázlat alapján.

b) Igaza volt az öreg Tót apónak? Mi változott meg? (A házak, utcák, feliratok, az élet.) Kik változtatták meg mindezeket? Könnyű munka volt? Mennyi idő kellett e változáshoz? Mi tudta ilyen nagy, gazdag községgé tenni azt a kis egyszerű falucskát? (Lakói szorgalma és közös akarata.)

De nemcsak dolgoztak érte a régiek, hanem meg is szerették. Ma már talán senki sem gondol többé arra, hogy ősei valamikor tótok voltak. Valamennyien magyarok, akik a magyar hazáért élnek és dolgoznak. Milyen emlékszobor áll a templom előtt? (A Hősök szobra.) Hány hősi halott neve van a márványtablán? (193.) Ez a százkilencvenhárom férfi a magyar hazáért adta életét, magyarok voltak életükben, magyarok halálukban is. Azért ragaszkodik a mi falunk népe földjéhez, szülőföldjéhez. Ki tudna elmondani egy költeményt a szülőföldről?

(Kisfaludy Károly: Szülőföldem szép határa című költemény elszavalása.)

c) A régiek széppé, naggyá tették ezt a községet. Nekünk már nincsen semmi tennivalónk? (A gyermekek tanácsolnak ezt is, azt is. Pl. Fásítás, az utcák kövezése, csatornázás, vízvezeték, stb., stb.) Lehet-e még szebb a mi községünk? Kik tehetik szebbé, nagyobbá, fejlettebbé?

Érdemes volt-e, gyermekek, meghallgatni az öreg Tóth-apót? Mit mondjunk akkor neki?

Most rajzoljátok le: milyen volt a mi községünk!

(V. L.)

Természeti és gazdasági ismeretek

A petunia

— IV. osztály. —

I. Előkészület. E tanítást a tanév legelső tanítási egységének tekintjük, amellyel nem csupán az a célunk, hogy a tanulók megismerjék a petuniát, hanem annak megismerése alapján ismerkedjenek meg általában a növények szerveivel, melyben azonban bennfoglaltatik a tanulók lelkét érintő pedagógiai cél is, hogy megcsodálva a természet nagyszerűségét, annak csodálatos berendezését, mindezekből kiérezzék a nagy Teremtő bölcsességét. Nem kisjelentőségű pedagógiai célt szolgálnak azon esztétikai vonatkozások is, melyeket minden kínálkozó alkalommal felhasználunk.

a) Módszeres eljárás. Szeptember közepén egyik leggyakoribb kerti virág a petunia. Semmi nehézséget nem fog tehát okozni a termőhelyen való fölkeresés, ahol mindjárt gyönyörködtetőleg észrevétetjük a többi virágot s ezek között a sokféle petuniát. Minden gyermek vesz a kezébe egy kocsányán függő virágot, magam pedig egy gyökeres példányt véve kezembe, félrehuzódunk egy fa alá.

b) Előkészítés. Az előkészítés keretében a már eddig felkeltett érdeklődést fokozom azáltal, hogy a növényt, mint élő egyedet állítom a gyermekek elé, mely életnek bizonyos feltételei vannak. Melyek azon feltételek? Erre felel meg tanításom második része, a tárgyalás.

c) A tárgyalás. A tárgyalást teljesen biológiai alapon folytatjuk le s ezt az emberrel, tehát az étellel való összehasonlítás alapján végezzük. Az embernek szüksége van élete fenntartásához táplálékra. A növénynek is. — Az embernek a táplálék elhasználására szervei vannak. A növénynek is. — Az embernek van utódja. A növénynek is. Tehát a növény létét fenntartja s utódról gondoskodik. Ha a tanuló ilyen, előtte eddig ismeretlen új szempontok alapján nézi azt a petuniát, amely eddig csupán megjelenésével, színével, illatával váltotta ki tetszését, bizonyára meg fogja érezni azt a csodálatot a Teremtő iránt, amit pedagógiai célul magunk elé tűztünk.

d) Begyakorlás.) Ebben a részben végezzük az összefoglalást s nevelői hatásul biztosítjuk a virágok szeretetét, gondozását.

II. A tanítás vázlata.

I. Előkészítés:

- a) Érdeklődés felkeltése. Utalás az életre s az élet fenntartásához szükséges szervekre.
- b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás.

- a) A táplálkozás és lélekzés szerveinek vizsgálata.
  1. Gyökér.
  2. Szár.
  3. Levél.
- b) A megtermékenyítés szerve: a virág és részei. A növény gondozása.

III. Begyakorlás:

- a) Összefoglalás.
- b) Erkölcsei hatás biztosítása.
- c) Alkalmazás.

III. Részletes tanítás.

I. a) (A kertben vagyunk.) Hol jobb, gyermekek, itt, vagy a tanteremben? Milyen jó itt a levegő! Szívjátok be mélyen! Szinte illata van. Mitől? Melyik virág tetszik neked? Hát neked? Nevezünk meg ismerős virágokat! Hát ennek a fölséralaku virágnak mi a neve? (Petunia.) Milyen színűek a virágai? Szagoljátok meg, van-e illata? Mikor van a virágnak legerősebb illata? (Alkonyatkor.) Mit keres itt az a sok lepke, dongó? Kergessétek el őket, hátha haragszik a virág, mert elszedik tőle a mézét? (Nem haragszik.) Miért nem? Nem tudjátok? Majd később beszélünk róla. Nézzétek, ez a másik szegény petunia hogy lehajtja a fejét s levelei milyen fonnyadtak. Mi baja? (Elszáradt, meghalt.) Hát a többi? (Él.) Mi mutatja, hogy él? (Színe, tartása.) Mi mutatja azt, hogy én élek? (Mozgás, stb.) Tehát mi, emberek is élünk, ez a petunia, meg a többi virág is él. Mire van neked szükséged, hogy élj? (Táplálékra, levegőre.) S mivel szerzed meg ezeket? Ha a petunia és a többi növény is ilyen szintén, mire van szükségük nekik is? (Táplálékra, levegőre.) Mivel szerzik meg ezeket?

b) Ma arról beszélünk, hogyan gondoskodott a jó Isten a növényekről, hogy éljenek. Tépjétek le egy-egy olyan színű petuniát, amelyik a legjobban tetszik nektek. Most ülünk le ide, a fa alá és beszélgessünk róla.

II. a) Tanultátok ti már (II. osztályban) azt, hogyan táplálkozik a növény? (Gyökerével felszívja a vizet a földből.) Mig kicsik voltatok, ez is elegendő volt. Ebben az évben azonban már többet is tudhattok erről. Most már megértitek azt is, hogy a gyökér nem szívja fel a nedvességet, hanem az **magától** megy, húzódik fel a növény száraiba, leveleibe. (Hajcsövesség.) Vizsgáljuk meg a gyökerét, milyen? Mire használja még? (Kapaszkodásra.) Azt mondtátok, hogy vizet szív fel a földből. De abba a vízbe mi jut a földből? (Feloldott ásványi anyagok, különösen sók.) Tehát, hogy ezek az ásványi részecskék feljuthassanak a növénybe s azt táplálhassák, mire van szükség? (Vízre.) S ha nem esik az eső, mit csináltok otthon a kertben? (Este, reggel öntözünk.) Ezt eddig is végeztétek, de tudtátok-e, hogy miért csináljátok? (Igy te-

szem öntudatossá a már sokszor végzett s ezután végzendő cselekvést.)

Micsoda tehát a táplálkozás egyik eszköze, úgy mondjuk szerve? (A gyökér.) A gyökéren át hová jut el a nedvesség s ezzel az ásványi részecskék? (A növény minden részébe.)

Azt azonban nem tudjátok, hogy az a táplálék, amit a növény a földből kap, nem volna elég neki. Lassan elpusztulna. Még valahonnan szerez ő magának táplálékot. Ki tudja, honnan? A levegőből! (Hát hogyan lehet ez?) Csodálatos ugy-e? Pedig így van! Mindjárt megértitek! Mi vesz körül bennünket? (Levegő.) Ennek a levegőnek két része van: az egyikre nekünk is nagy szükségünk van, mert nélküle megfulladnánk, ezt úgy nevezzük: oxigén. A másik része olyan légnemű gáz, amit mi nem használunk el, hanem kilehelünk lélekzéskor. Ezt úgy nevezzük: szénsav. Voltatok-e már olyan teremben, szobában, ahol nagyon sokan voltak? Ott is olyan jó volt a levegő, mint itt? Mit éreztetek? Hát ahol sokan alszanak egy szobában? Milyen ott reggelre a levegő? Mit gondoltok, miért olyan kellemetlen szaga az elhasznált levegőjü szoba? Mi hiányzik belőle? Mi van benne sok? Ez a szénsav! Milyen tulajdonsága van ennek a rossz levegőnek? (Rosszullétet okoz, tehát mérges.) Gondolkozzatok egy kicsit. Én is szívok be jó levegőt s bocsátok ki szénsavat helyette. Te is, a társaid is, minden ember, minden állat, sőt — amint majd beszélünk róla, — minden növény is! Hát akkor mi fog történni a levegővel, ha mindnyájan csak fogyasztjuk? (Megromlik, meghalunk.) És nézzétek, milyen nagyszerűen rendezte be a jó Isten a világot! Tudjátok-e, hogy mi tisztítja meg a szénsavtól a levegőt? A növény! Ha beszélni tudna, alighanem azt mondaná most: „Ti, emberek, féltetek a szénsavtól? Adjátok csak nekem, mert nagy szükségem van rá! Nála nélkül nem élhetek!” És a levelein levő apró nyílásokon át magába veszi a szénsavat. A szénsav pedig szénből és abból az anyagból áll, amit mi a levegőből elhasználunk. Miből tehát? (Oxigénből.) A növény a beszívott szénsavból megtartja magának a szénét, ez az ő igen fontos tápláléka s az oxigént bocsátja ki. Tehát honnan veszi a petunia és valamennyi növény a táplálékot? (A földből és a levegőből.) S ez az utóbbi miért jó nekünk? Mert a levegőt tisztítja. Kinek köszönhetjük ezt a nagyszerű elrendezést? (A jó Istennek.) Vizsgáljátok meg egy levél alakját! A levél egyik fontosságát már ismeritek, most megbeszéljük a másikat. (Részlet-célkitűzés.)

Mire van nekünk, embereknek a táplálékon kívül szükségünk? (Levegőre.) És ha nem lélekezünk? (Megfulladunk.) A petunia is és minden növény lélekzik. Tudjátok-e mivel? A levelel, sőt az egész testével is! Apró lyukacskáin megy be a levegő; megtartja magának az oxigént s a rossz szénsavas levegőt kibocsátja. De hát az előbb meg éppen azt beszéltük, hogy a nö-

vény oxigént bocsát ki? Hát akkor mégis csak megromlik a levegő? (Rávezetem őket, hogy sokkal több oxigént bocsátanak ki a szén-sav felhasználásakor, mint amennyit elhasználnak a lélek-zéskor.)

Ismétlő összefoglalás. Milyen szervekre van tehát szükség úgy a petuniának, mint minden más növénynek, hogy éljen? (Elmondják.)

Most menjünk egy lépéssel tovább! Tetszenek nektek a virágok? Lesz-e virág jövőre is? Ugyanez a petunia jövőre is meglesz? Hát? (Az utóda.) De hát hogyan lesz ennek utóda? (Részletcélkitűzés.) Ugy-e, észrevettétek, mennyi lepke, méhecske röpdös a virágok között? Sanyi kergette is őket! Pedig kár kergetni, mert a virágok nagyon örülnek ennek a látogatásnak! Sőt színükkel, illatukkal még csalogatják is őket. Még mézet is kínálnak nekik, csak jöjjenek! Hiszitek-e, hogyha ezek a lepkék, méhek, dongók nem repülnének a virágra, alig-alig lenne utódja! Miért? Hogy ezt megértsetek, vizsgáljunk meg előbb egy petunia virágot. (Vizsgálatom a virágot s azok részeit kívülről, majd kétfelé hasítva a virágot ismertetem, a porzókat, termőt, illetőleg annak részeit: a magházat, bibeszárat a bibével. Megértetem azután azt is, hogy a petuniának magja csak akkor lesz, ha az egyik virág porzójának pora rákerül a másik virág bibéjére, honnan lejutván a magházba, megtörténik a megtermékenyítés.) Miután ezt most már mind tudjátok, újból kérdelem, miért örül a virág a rovaroknak s miért csalogtja azokat magához? (Hogy a porzó porát magával vigye a másik virág bibéjére.) Tud-e erről az a rovar? Hát ki alkotta meg ilyen csodálatosan az egészet? (A jó Isten.) Tudtátok-e ti ezt eddig? Pedig hány-szor láttátok a virágot s rajta a méhecskéket! A jó Isten akarata folytán egyik segít a másikon! A virág mézet ad a rovarnak, az pedig segít neki abban, hogy utódja legyen. Ha van petuniamagod, mit kell tenned, hogy a kertedben szép virág legyen belőle? Hogyan kell ápolnod? (Elmondatom.)

III. a) (Az összefoglalást egészen konkrét alapon, biológiai szempontok szerint végzem.) Melyik szervre van szüksége a petuniának, hogy táplálkozhasson? Honnan kapja táplálékát? Mivel szerzi a földből? Milyen a gyökere? Szára? A levegőből mivel szerzi? Hogyan történik a táplálkozás? Mi a légzés? Milyen alakú a levele. (Tojásdad.) Mi a megtermékenyítés szerve? Melyek a virág részei? Hogyan történik a megtermékenyítés? Mi a rovarok szerepe?

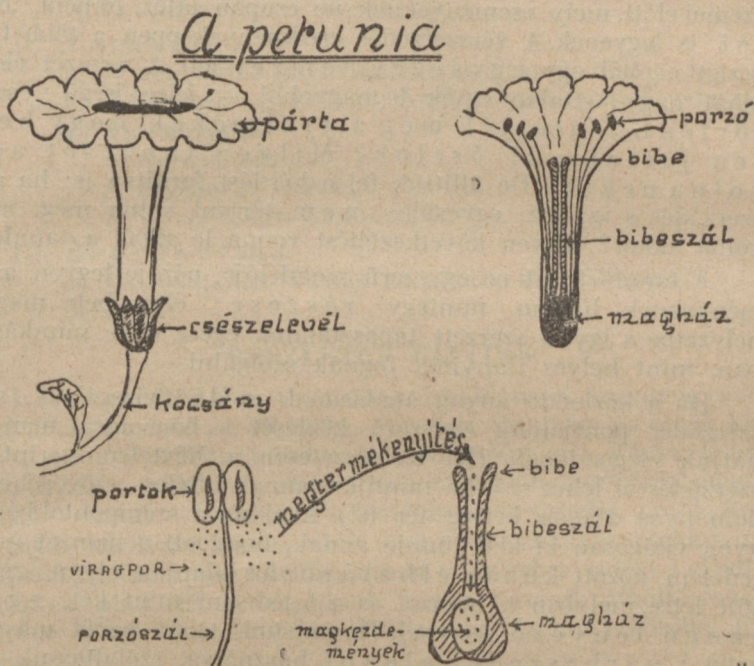
b) Micsoda csodálatos dolgokat tapasztaltál a petunia s így a többi növény életében? S azt a sok csodálatos, egyszerű dolgot ki alkotta? (A jó Isten.)

Miért tartunk mi virágokat magunk körül? (Hogy gyönyörködjünk bennük.) Milyen szép is egy virágoskert! A sok szép, színes virág!! Az egyik piros, a másik kék, sárga, fehér! Az illatjuk csalogatja az embert! Olyan jó köztük lenni! szinte megpihen az

ember lelke! Megszagoljuk, megcirógatjuk őket, ha letéptük, vízbe tesszük, hogy a szobánkban pompázzanak. Szeressétek, ápoljátok mindig a virágokat. Milyen szépen mondja egy költőnk: „Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet!”

c) Alkalmazásul a tanulók lerajzolják az itt feltüntetett rajzokat.

Történelem

— V., VI. osztály. —

Az etelközi vérszerződés

E tanításnak is, — mint általában minden tanításnak — kettős célja van: tárgyi és nevelési célja.

A tárgyi cél önmagától kínálkozik: megismertetni a tanulókkal a honalapítást megelőző és azt előmozdító eseményeket.

A pedagógiai célt a tanító azon tevékenysége biztosítja, amellyel észrevéteti a széthúzás súlyos következményeit, de ugyanakkor észrevéteti az egyesülésben, összetartásban rejlő óriási erőt is. Ez fogja a tanuló akaraterejét az összetartásra, erre a ma különösen szükséges nemzetet fenntartó szükségletre ösztönözni.

Módszeres eljárásunknak természetesen simulni kell kettős célunkhoz. Míg a történelem éppen tárgyánál fogva gyakran hangulatos, érzelmekre ható előadást kíván, amelynél a tanító egyszerű, de azért szép előadási készsége lép előtérbe, ez a tanítási anyag éppen pedagógiai céljánál fogva más eljárást kíván. Olyan helyzetet kell tudni teremteni, hogy az egész esemény mint drámai cselekmény vonuljon el a tanulók szemei előtt, mely eseményeknek ne csupán látói, hanem bírálói is legyenek. A vérszerződés eredményeképpen a több törzsre osztott népből egy egységes nemzet lett. A nemzet életében tehát nagy — talán egyik legnagyobb! — jelentőségű esemény történt, — ítéljék meg a gyermekek, hogy helyesen jártak-e el őseink? Milyen tanácsot adtak volna nekik? De állítsák fel a kérdést fordítva is: ha a vérszerződés s így az egyesülés nem történt volna meg, mi lett volna akkor? Milyen következtetést vonna le abból a tanuló?

A tanuló tehát ne egyszerű szemlélője, nézője legyen az eseményeknek, hanem mintegy részese; élje bele magát a helyzetbe s így a szerzett tapasztalatok egész élete munkásságában, mint helyes irányítók fognak szolgálni.

Ha a közlendő anyag átadásának módját vizsgáljuk, a vérszerződés pontjainak egyszerű közlését s boncolását nem tarthatjuk elegendőnek. (Itt természetesen a Névtelen szerinti vérszerződésről lehet szó, ha mindjárt annak hiteles „szövegéhez“ tudományos alapon kétség fér is!) Azokból a szempontokból nagyon világosan ki kell tűnnie annak, hogy ott a nemzet és a fejedelem között közös elhatározás alapján olyan szerződés jött létre, melyben a nemzet és a fejedelem mint két egyenrangú tényező szerepel. Teremtsünk tehát ismét más helyzetet s párbeszédese alakot használva, szóaltassuk meg a nemzet nevében beszélő törzsfőket s a fejedelmet. Mit ígért a nemzet? Azt, hogy mindenkor Árpád családjából választja fejedelmét. — Mit ígért a fejedelem? Azt, hogy mindenkor a nemzettel egyetértve cselekszik. Így fogja a tanuló megérezni már ekkor s a történelem folyamán később is mindig a magyar alkotmány nagy erejét.

Ami a vérszerződés külsőségét illeti, megértetjük a tanulókkal, hogy az az akkori szokásoknak megfelelően történt. Most más-ként történnék az ilyen szerződés megkötése, amint hogy a történelem későbbi folyamán is fognak találkozni más szerződésekkel, amelyek már nem olyan külsőségek között kötöttek.

A pedagógiai cél teljes biztosításával azután rámutatunk a jelen nagy veszedelmeire, melyektől csak az akarat, egyesülés, összetartás menthet meg bennünket. Végül a jelenbe s jövőbe vetett bizodalomnak, valamint a hazaszeretetnek megerősítéséül énekeljük a Magyar Hísekegyet.

Szemléltetésül a közismert Kovács M.: „Árpád pajzsraemelése” című s Székely Árpád: „Vérszerződés” című képét használjuk.

VÁZLAT.

I. Előkészítés.

- a) Kapcsoló ismételés. (A vándorlások áttekintése.)
- b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás.

- a) A magyarok folytonos vándorlásának oka.
- b) A törzsek egyesülése. Árpád fejedelemmé választása.
- c) Vérszerződés.
  - A nemzet ígérete.
  - A fejedelem ígérete.
  - A vérszerződés fontossága.

III. Begyakorlás.

- a) Összefoglalás. Utalás az ország mai állapotára.
- b) Ének.

RÉSZLETES TANÍTÁS.

I. a) Az előbbi óra anyagának ismételése és számonkérése. A magyarság eredete és őshazája. (Eredete finnugor és török keveredés. Az első őshaza a Volga mellékfolyóinak — Káma, Csuszovája, Bjelája — vidékén, majd innen áthúzódnak az Ural-hegység keleti — ázsiai — részére. Itt történik a keveredés, majd Kr. u. 460 táján leköltöznek — az uzok elöl — a Kaukázus északnyugati lejtőjére, itt élnek 830 körül, innen a Dnyeper vidéki Lebediába költöznek, ahol 889-ig maradnak. Innen történik átköltözésük az öt folyó (Dnyeszter, Dnyeper, Prut, Bug, Szereth) közébe, Etelközbe.

b) Célkitűzés. Melyik volt a magyarok utolsó pihenőhelye? (Etelköz.) Itt Etelközben egy rendkívül nagyfontosságú esemény történik a magyarokkal. Csodálkozni fogtok, de azt mondom, hogy ti is annak köszönhetitek, hogy most itt vagytok az iskolában, s hogy mindnyájan itt lakunk ebben a szép országban. Azt hiszem, szeretnétek megismerni azt a fontos eseményt, amely nélkül a jó Isten tudja, hogy a világ melyik részében lennénk most? Erről a fontos eseményről tanulunk ma.

II. a) Vizsgáljuk meg, mi kényszerítette a magyarokat a folytonos vándorlásra? (Mindig új legelőt kerestek barmaiknak.) Igazad van. De miért hagyták olyan hamar oda Lebediát? (A szomszédos besenyők folyton támadták őket.) Miért nem verték meg a besenyőket? (Nem bírták.) Talán gyávák voltak? (Nem.) Hát mi lehetett az oka? Gondoljatok csak arra, hogyan éltek a magyarok akkor együtt? (Törzsekre oszolva.) És mi a véleményed erről? (Nem voltak olyan erősek, mintha együtt tartottak volna.) Igazad van. A törzsek csak egyes nagyobb hadjáratok, vagy háború al-

kalmával választottak maguknak fővezért, s ahogy a háborúnak vége lett, megint külön-külön éltek. Ennek pedig csakhamar meglátszott a következménye? (A bessenyők folyton szorongatták hol az egyik, hol a másik törzset.) S ha összefogtak volna? (Jaj lett volna a besenyőknek!) Milyen tanácsot adott volna a törzseknek, ha akkor éltél volna? (Azt, hogy egyesüljenek, hogy erősebbek legyenek.) Helyesen gondolkodtál!

b) Éppen ilyen okosan gondolkodtak az akkori magyarok is. Belátták, hogy abból, hogy ők így törzsekre oszolva élnek, még végzetes baj lehet. Vajjon mi baj lehetett volna? (A törzseket a szomszédos népek egymás után mind elpusztíthatták volna.) S akkor itt volnánk most?

Ezért kimondták a törzsek, hogy egyesülni fognak. Választanak a törzsek vezetői maguk közül egyet, aki mindnyájuknak parancsol s aki az egész nemzetet vezeti. Összegyűltek a vezérek és tanakodtak, hogy ki lenne erre alkalmas közülük? Mint ha itt látnám magam előtt őket! Egyikre is gondoltak, a másikra is, amidőn megpillantották maguk között a hosszú, ezüst szakállú Álmot, aki mellett ott állt deli fia, Árpád. Daliás szép ember volt Árpád. Magas, izmos, büszke tekintetű, bátor férfiú volt, aki nem egy csatában mutatta ki vitézségét s nem egy tanácskozásban mutatta meg bölcsességét. S amint a vezérek gondolkodva nézik Árpádot, egyszerre egy szívvvel-lélekkel kiáltják: „Árpád!” Te vagy a legkülönb köztünk, te légy a mi vezérünk, fejedelmünk, s mi oda követünk, ahová te vezetsz!” S abban a pillanatban, mint az azidőben szokásos volt, pajzsukra emelték Árpádot s körülhordozták az ujjongó magyarok között. — Nézték ezt a képet, amelyen ez a szép jelenet van lerajzolva. (A tanulók a képet szemlélik s szemlélődésükben néhány szóval irányítom őket: pl. vajjon mit érezhetett Árpád, mikor körülhordozták a pajzsos? Miért tartja kihuzott kardját a feje fölött? Ha meg tudna szólalni, mit kiáltana? stb.)

c) Micsoda öröm lehetett őseink között Árpád megválasztásakor? Szinte magunk előtt látjuk a bátor, okos tekintetű Árpádot s az ujjongó embereket! S ekkor a vezérek közül a legöregebb így szólt: „Árpád! Mi megválasztottunk fejedelmünké s mi most nagy ígéretet teszünk neked! Ígérjük, hogy amíg a te családodból utódok élnek, a nemzet mindig abból fogja választani fejedelmét!” Árpád erre megígérte, hogy minden nagyobb dolog előtt gyűlésbe hívja a népet s tanácsát meghallgatja; amit pedig közösen fognak szerezni, abból mindnyájan közösen fognak részesülni.

A magyarok ezután megígérték, hogy a fejedelemhez mindig hűek lesznek s aki hűtlen lesz, annak vére ontassék. A fejedelem pedig kijelentette, ha ő vagy utódai megszegnék az egyességet, átkozottak legyenek.

Tehát látjátok, hogy itt egy szerződés kötött két fél között. Melyik volt az egyik szerződő fél? (A fejedelem.) Melyik a má-

sik? (A nemzet.) Mit ígért a nemzet? Mit ígért a fejedelem? Be kell-e tartani mindkét félnek azt, amit a szerződésben ígér? Kitől kapta a fejedelem hatalmát? (A nemzettől.) Látjátok, ez a több, mint ezer év előtt megkötött szerződés alkotja még ma is — bár egyelőre királyunk nincsen — alkotmányunk alapját. Olyan esemény történt tehát Etelközben, hogy még a mai nap is és ameddig Magyarország áll, s lesz egy darabja, érezteti hatását.

Dramatizálás.

Játszuk el ezt a jelenetet! Te légy a fejedelem. Szépen, okosan beszélj, mintha maga Árpád szólna! Pista meg a nemzet nevében beszél. Előbb mondja el Pista a nemzet ígérését, azután Sanyi a fejedelem ígérését. (Ezt a dramatizálást azonban csak olyan kartársak csináltassák, akik biznak magukban, hogy elég szuggesztív egyéniségük van, mellyel a komolyságot feltétlenül meg tudják tartani, mert az ilyen dramatizálásnak a történelemmel kapcsolatban is igen nagy nevelői értéke van, de csak akkor, ha eleve biztosítható a siker. Gyenge akaratu kartársak azonban tartózkodjanak minden ilyentől, mert megeshet, hogy ez a nagy-jelentőségű esemény nevetségesbe fullad s ezzel többet ártunk, mint használnánk!)

Igy történt ez a jelenet is, csak természetesen sokkal fenségesebb volt. S amikor az ígéretek megtették, annak megtartására egy előttünk különös módon, — török szokás szerint — feltépték karjukon a ruhát s egy éles törrel belevágtak karjukba s a kicsurranó vért egy közös edénybe, kupába bocsátották, miközben ezt mondták: „Igy ontassék vére annak, aki e szerződést meg nem tartja!” Tehát vérükkel pecsételték meg szerződésüket s ezért nevezzük ezt vérszerződésnek. Nézzétek csak ezt a képet, melyet Székely Árpád híres festőművésznünk készített erről a jelenetről. (A képet a már említett módon párbeszédes alakban vizsgálgom.)

Nagyon különös arccal nézed ezt a jelenetet! Miért? Hát most nem így készítik a szerződést? Igazad van. Gondoljatok azonban arra, hogy hány szerződést nem tartanak ma be, még a nemzetek sem egymás között. Ez a vérrel is megpecsételt szerződés azonban egy évezreden át kiállta a próbát. De más szempontból sem lehet elismételni ezt a szokást. Miből állott az akkori magyarok egész élete? (Örökös harcból.) Azokban a harcokban pedig sok vért láttak bizony őseink! De meg a vitézségüket, bátorságukat is azzal mutatták ki, hogy nem félték vérüket ontani! Ezért aztán az ilyen nagy ígéreteknél is, mint amilyen e szerződés volt, az akkori szokás szerint jártak el s hogy ki-mutassák, hogy mennyire fontosnak látják ezt a szerződést, a vérüket áldozták érte: egymás vértestvérei lettek!

III. a) Mondd el, mi történt Etelközben! Milyenné tette ez a vérszerződés a magyarokat? (Erőssé.) Mi által? (Az egyesülés által.) Mi történt volna, ha nem egyesülnek? (Gyengék maradnak

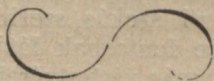

s a körülöttünk levő ellenségek valószínűleg elpusztítják őket.) Mire adtak példát ezen cselekedetükkel őseink? (Hogy egyesítsük erőnket. Tartsunk össze s akkor az ellenség nem bír velünk.) Van erre most is példánk? Szükség van erre ma? Mit tettek a mi ezeréves szép hazánkkal? Most szétdarabolták nemzetünket, szétszaggatták hazánkat. Egy-érzés fűz azonban össze bennünket, innen és túl a trianoni határokon: az, hogy mindnyájan magyarok vagyunk! Össze kell hogy fűzzön, fogjon bennünket most is a szenvedés, mert ott is szenvedés ma az élet, ahol nem szabad ma magyarnak lenniök testvéreinknek, de nekünk se lehet boldog életünk addig, amig testvéreinket rabságban, elnyomásban látjuk! Őseink cselekedetéből azt tanulhattuk, hogy az összetartás, az erők egyesítése erőssé, naggyá teszi ismét a nemzetet! De ha széthuzunk, mindnyájan csak a magunk baját-bánatát nézzük s a hazával nem törődünk, csak addig, amíg annak hasznát látjuk, ha nem a hazának, hanem a hazából akarunk élni csupán: akkor nem lesz itt többet feltámadás, kedves gyermekeim!

Két nagy példa áll előttetek, kedves fiai: az egyik a honfoglaló hősöké, akik látva tarthatatlan helyzetüket, össze tudtak és akartak fogni, hogy egygé, erőssé és hatalmassá legyen a nemzet. Mi lett az eredménye összefogásuknak: az új haza, Magyarország! A másik nagy példa, ami előttetek áll: a közelmúltban volt szörnyű világháború! Tudjátok, hány magyar ember áldozta fel életét ezért az egységes, ezeréves Magyarországért? Hétszáz-ezer! Amíg ők álltak határainkon, addig nem jöhetett ide be ellenség büntetlenül! Mert az a hétszáz-ezer hős magyar egyet akart: a hazát megvédeni minden ellenség ellen! Meg is védelmezték! Itt nem volt az ő életükben idegen egyetlen egy sem. Csak amikor ők már elejtették kezükből a fegyvert s véresen hulltak le a harcterek piszkos porába, akkor került ebek harmincadjára a mi ezeréves hazánk... Fájdalom rá gondolni is... Urrá lett sokakon az ősi bűn: a széthuzás s ez juttatta Magyarországot Trianonhoz! Láttátok most fiai, mit tesz az összetartás és mit a széthuzás, a pártoskodás! Nos, hát válasszatok! Előttetek a példa, melyiket akarjátok?! Akkor énekeljük el együtt a Magyar Hízek-egyét!

Ugy legyen!

(Tanítás után lerajzolják a vérszerződés megkötésének jeletét, ahogyan tudják s elképzelik. Néhány nap múlva pedig rajzuk felhasználásával fogalmazást írnak róla.)

SZAVALÓ-KAR

Tizenhárom*

Ábrányi Emil költeménye után.

(Bánatosan, visszafojtott keserőséggel, a végén visszatartva és sejtetően.)

- I. Szóló: Ősz volt...
 II. Szóló: Október...
 III. Szóló: Ámde akkor tőlünk
 III. Korábban elszállt a vándormadár.***
 I. Szóló: Elfogyadt minden.***
 II. Szóló: Temető volt minden.***
 III. Szóló: Vértől piroslott*
 III. a sötét határ.***
 III. Szóló: A méla erdőn harkály koppanása
 III. Szóló: Ugy hangzott.***
 III. mint koporsó-szőgezés.*****
 II. Szóló: Vagy tán szekercék csatlogása volt az?***
 III. Szóló: Jelentve, — hogy kilenc bitófa kész?*****

(Hosszabb szünet.)

- III. S kihozták őket** egy bus* őszi reggel.***
 I. Szóló: Milyen látvány volt,***
 I. édes Istenem!***
 II. Szóló: Külön harcoltak husz csatában!***
 II. És most*
 II. Találkoztak mind***
 II.+III. a vesztőhelyen...*****
 III. Gyászolt az ég***
 II. Sirtál Te is, Teremtőm,*
 II. Szóló: Bár úgy végzéd,
 III. Szóló: hogy így haljanak ők!*****
 II. Szóló: S a néma csöndben***
 I. Szóló: (visszafojtva) még egyszer***
 III. Szóló: utolszór,***
 II.+III. Szóló: Egymás szemébe néztek a dicsők!*****

(SZÜNET.)

- II. Szóló: Mikor a nap kelt,***
 III. akkor áldozott le
 III. Szóló: Tizenhárom nap!***
 I. Lassan fölpirult

* Mivel a szavalókar betanításához kellő idő szükséges, azért közöljük augusztusi számunkban, hogy sikeresen betanítható legyen.

- II. Szóló: A nagy,*
 II. tüzes gömb*****
 III. Szóló: (keserűn) s a magyar vitézség
 II. Tizenhárom napja
 II.+III. éjbe hullt*****
 II. Szóló: Orozva jöttél***
 III. Szóló: s megfojtottad őket
 III. Tolvaj halál! (ff)
 II. Szóló: Nem merted nyílt csatán!*****
 I. Ó** ennyi hős!**
 II. mióta a világ áll,*
 III. Szóló: Egyszerre nem halt meg
 II.+III. soha tán!*****

(Hosszabb szünet.)

- II. Szóló: Nem voltak ők
 I. Szóló: könnyelmű ifju népek,
 I. Kiket rajongás vak hévvel ragad.***
 II. Szóló: Mind férfi,
 II. mind hős,**
 I. Szóló: mind szép,*
 I. tiszta lélek!
 III Szóló: S úgy haltak,***
 II.+III. mint a rablógyilkosok!*****

(SZÜNET.)

- II. Szóló Ki volt náluknál
 II. tiszteletreméltóbb?***
 III. Szóló: És kik szenvedtek
 III. aljasabb halált?****
 II. De zord bakóik rosszul számítottak,
 III. Mert a gyalázat*
 I.+II. fönségükre vált!****
 II. Mert FÖLTAMADTAK ŐK IS!**
 III. MINT A NEMZET!
 III. Szóló: Melyért meghaltak!
 I. S most láthatlanul
 II. Itt élnek köztünk***
 III. intő mesterekként,***
 I. Kiktől a szív
 II. nagy dolgokat tanul,
 III. Szóló: Ha csüggedünk,***
 III. ha meglep a kísértés,
 II. Hogy lanyhán védjük
 II.+III. jussunk igazát!***
 II. E gyászos korban megtanítanak arra:***
 II.+III. Hogyan szeressük
 I.+II.+III. bátran a hazát!

(SZÜNET.)

- II. Szóló: VIGYAZZATOK!!
- II. Ha megtartott az Isten,
- I. És biztatóbb jövődő int felénk,
- II. Nem érdemelnénk egy napot se többet,
- III. Ha egyszer őket
- I.+II.+III. elfelejtenénk!***
- I. Szóló: Mert bármily szép
- I. a kegy pompája,
- II. Szóló: fénye.
- III. Szóló: Még szebb a könny***
- III. mit értük könnyezünk!****
- II. ŐK HIVEK VOLTAK SIRIG A HAZAHOZ!
- III. Hozzájuk hát mi is hűk leszünk!
- I.+II.+III. Hűk leszünk! (ff)
- II. Szóló: Mig szivünknek lesz egy
- II.+III. dobbanása,***
- I. Mig koszorut bír fonni
- I.+II. a kezünk,***
- II. Mig a szabadság szebb a
- III. szolgál-láncnál,
- I.+II. Mig egy könnyünk lesz:*****
- I.+II.+III. (mf) EMLÉKEZÜNK*****
- I.+II.+III. (halkan, elhalón) emlékezünk.

Lapunk egyik számában már közöltük a szavaló-kar összeállításának s a kiválasztott költemény betanításának módjait. Azok kedvéért, akiknek esetleg ez elkerülte volna figyelmét, újból szóvá tesszük e helyen is.

A legelső és talán egyik legfontosabb dolog a szavalókar tagjainak helyes összeválogatása. Az összeválogatás mindig attól függ, hogy milyen anyag áll rendelkezésünkre. Összeállítható teljesen tanulókból, teljesen felnőttekből, vegyesen tanulókból és felnőttekből, csak fiukból, vegyesen, fiukból és leányokból. A lényeges az, hogy kizárólag csak tiszta, csengő hangú tagokat vegyünk be a karba, az viszont nem baj, ha nincsen zenei hallásuk, mivel a szavalókar — mint azt már neve is mondja: *szaval*, és nem *énekel*. A tagokat azután három csoportba osztjuk: magashanguak-, közép- és mélyhanguak csoportjára. Ennek minden összeállítása szavaló-karban meg kell lenni. A magas hangúak szólama lesz az I. kar (a szavaló-karnál ezt csak így jelezzük: I), a középhanguaké a II. kar (II.), a mélyhanguaké a III. kar (jele: III.) Minden szólamból kiválasztunk egy vagy két (ahogy a szükség kívánja) szóló-tagot, akinek a szólamban a legcsengőbb hangja és legtisztább kiejtése van. Ezek lesznek a szólók, jelük = I. Szóló, II. Szóló és III. Szóló.

A betanításnál vigyázzunk, hogy akár külön-külön beszélnek az egyes szólamok, akár együttesen, mindig a saját megszokott hangmagasságukon mondják (szavalják) mondanivalóikat. A betanítást a szöveg pontos és alapos megtanulásával kezdjük. Mindenkinek tudnia kell az egész költeményt. Azután olvasás-próbákat tartunk egyes szólamokkal külön-külön. Majd a Szólókat próbáljuk a szólamok között s végül az összes szólamokkal és szólókkal tartunk próbákat.

A szólamok betanításánál vigyázzunk arra, hogy mindaddig olvasó próba legyen, amíg a megtanulandó szöveg hangsúlyozva nem megy. Csak amikor már ezzel rendben vagyunk az egyes szólamok keretében, akkor térjünk rá a Szólók, majd az összpróbákra.

A szavaló-kar felállítása a következő: a vezető szemben áll a karral. (Lehetőleg olyan magasan, hogy mindenki jól láthassa intéseit.) Az I. szólam (I. kar) áll a középen, a vezetővel szemben. Ettől jobbra, vagyis a vezető balkeze felől áll a II. szólam (II. kar), míg az I. szólamtól balra, a vezetőnek jobb keze felől áll a III. szólam (III. kar.) A Szólók az egyes szólamok közepén, az első sorban állanak fel. A szavaló-kar felállítása tehát a következő:

I. Szólam	II. Szólam	III. szólam
(magas hangok)	(közép hangok)	(mélyhangok)

Vezető

(Arccal a szavaló-kar felé)

Közönség.

Az egyes szólamok a közönség felé fordulnak arccal.

Meg kell még emlékeznünk a szavaló-karban használatos jelzésekről. Ezek a következők: A rendesen szedett szavak = a rendes beszéd hangján mondandók.

A vastag betűkkel szedett szavak: nyomatékosak (hangsúlyos szavak.)

A NAGY BETŰVEL IROTT SZAVAK = erősen kiemelt, lassabb ütemben kimondott szavak, melyeket rendszerint több szólam mond egyszerre.

A dinamika (hangsúlyozás) jelzésére a zenében használatos jelek vannak: így pp = pianissimo (igen halkan), p = piano (halkan), mf = mezzoforte (félig erősen), f = forte (erősen), ff = fortissimo (igen erősen) és fff = fortetissimo (legerősebben).

költemény címét és íróját az I. Szóló mondja.

Mesedélutánok rendezése

Az iskola nevelő-oktató munkájának egyik — ma már — nélkülözhetetlen eszköze a mesedélután. Csak az újabb időkben jöttek rá a mesedélutánok nagy nevelő értékének hatására. Pedig minden fáradságot megérdemelnek ezek a kedélyes délutánok, különösen, ha azokat úgy rendezzük, hogy a gyermekeknek nemcsak élvezetet szórakozást, hanem lelkük megnyilvánulásának is alkalmat szerez. A mesedélutánoknak ketős értéke van. Egyrészt nagyszerű kiegészítői az iskolai nevelőmunkának, másrészt a gyermekek közreműködésével lehetővé tesszük azt, hogy megtanulják és gyakorolják a biztos fellépést, aminek később is nagy hasznát veszik.

A mesedélutánokat havonként rendezzük, mégpedig úgy, hogy októberben kezdjük, s májusban tartjuk az utolsót. Minden mesedélutánra egy-egy tárgyat állítunk be, mégpedig olyat, ami egyuttal időszerű is. A Gyakorlati Pedagógia — felismerve a mesedélutánok fontosságát és nevelő értékét — minden hónapra egy-egy teljesen feldolgozott mesedélutánt közöl.

A most következő 1936—37 tanévben a következő teljesen kidolgozott mesedélutánokat közöljük:

1. októberben: akik életüket adták a hazáért; (az önfeláldozó hazaszeretetről),
2. novemberben: nagyjaink, halottaink emlékezete, (mit köszönhetünk az ősöknek?),
3. decemberben: a jószívű szeretet; (karácsonyi ünnepély),
4. januárban: a kötelességteljesítés, mint boldogulásunk alapja; (rend a lelke mindennek!),
5. februárban: becsüljük meg a magyar munkát, magyar ipart! (akkor lesz gazdag és megelégedett a magyar, ha pártoljuk a hazai ipart),
6. márciusban: a magyar nép szabadságszeretetről; (a magyar szabadságharcok gyermek-hősei),
7. áprilisban: a természetszeretetről; (becsüljük meg a természet ajándékait, mert minden a jó Isten alkotása),
8. május: az édesanya iránti szeretetről, háláról.

Az egyes mesedélutánokat úgy készítjük elő, hogy minden alkalomra kiadunk gyermekeknek szavalni való költeményt, ami természetesen szerves összefüggésben áll mesedélutánunk tartalmi körével. A költemények megválasztásánál legyünk tekintettel arra, hogy a kiválasztott vers a gyermekeknek való legyen, minél erősebben domborítsa ki azt az erkölcsi értéket, amit mesedélutánunk tárgyal. Az egyes mesék és szavatelatok közé énekszámokat is teszünk. A mesedélután közepén nagyobb szünetet tartunk. Ezen szünetben meguzsonnáznak a gyermekek, uzsonna közben tréfákat mondunk, vagy meghallgatjuk a gyermekek élményeit, közben azonban mindig módját ejtjük, hogy valamilyen illem szabályt (étkezés, ülés, társalgás tisztaság, köszönés stb.) megbeszéljünk. Az uzsonnát rövid játék követheti. Azután folytatjuk mesedélutánt.

nunkat, majd azt bevégezve, nótázva hazatérünk. Rossz idő esetén, vagy télen az iskola legnagyobb helyiségében rendezzük mesedélutánjainkat. Mindenkor vigyázzunk arra, hogy az szellős, levegős legyen.

A mesedélutánok anyagát nagy haszonnal felhasználhatjuk iskolai nevelő-oktató eljárásunkban, az ott hallott meséket, költeményeket, dalokat maguk a gyermekek is elmondhatják, az ügyesebbek rajzot készíthetnek róluk. A szabadban rendezett mesedélutánok felérnek egy-egy kirándulás értékével, ami nagyban elősegíti a tanító és gyermek viszonyának szorosabbra fűzését, a gyermeki lélek szabad megnyilatkozását a tanító előtt, ami minden nevelésnek alapfeltétele. Beszélgeszünk el ilyenkor a gyermekkel, érdeklődünk otthoni élete után, lássa a gyermek, hogy minden érdekel bennünket, ami vele történik. Ha ezt sikerül elérni, nevelő munkánk sokkal eredményesebb lesz, de olyan értékeket adtunk — fejlesztettünk — ki a gyermekben, amelyeknek az mindenkor nagy hasznát veszi. A gyermek szereti a mesét. És ha figyelembe vesszük azt, hogy hány gyermek nem kapja meg ma ezt a gyermeki léleknek annyira szükséges szórakozást, mikor szülei egész nap munkában, műhelyben, gyárban dolgoznak, akkor bizonyára teljes értékükben látjuk majd mesedélutánjaink hasznát és szükségességét. Adjuk meg a gyermekeknek azt, amit ma — a család és szülők helyett — az iskolának kell megadnia, hogy megmaradhasson a gyermek annak, ami: ártatlan, üde ember-palántának!

ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁS

I.

Közgazdasági alapfogalmak

Isten legjelesebb teremtményének, az embernek ősi családi életét, vallási és erkölcsi fejlődését a Biblia mondja el. A természettudomány földünk kialakulását korszakokra osztja, ebbe a fejlődésbe helyezkedik el az ember is. Az anyaföld mindent megőriz az ember számára, mert magába rejti a legrégebb emberi alkotásokat is. Ezeket a kutató ember ismét napvilágra hozza, hogy a földben talált leletekből következtessen, magyarázza az ősök életét.

Svájcban, Franciaországban több barlangból szedték elő az emberi csontvázak mellett talált durva kőszerszözöket, melyek az őskori ember használati tárgyai voltak. Hazánkban a baráthegyi (Liptó-megye) és a haligóci (Szepes-megye) barlangokban bukkantak ilyen leletekre. Ezek igazolják, hogy az őskor emberének faoduktan, sziklaüregekben, barlangokban a természet adott rejtekhelyet, lakást. Táplálékát és ruházatát növény- és az állatvilágban kereste fel. Amíg ébren volt és láthatta veszedelmes ellenségét, a feléje rohanó vadállatot, addig megvédelmezte értelmi fel-

sőbbsége és ügyessége. Éjjel azonban, ha álomba merült, biztosítania kellett életét a vadállatok támadásai és az időjárás viszonyosságai ellen. Ezért huzódott barlangokba. Később már tudatos tervszerűséggel cölöpkunyhót épített a víz tükre fölé. Cölöp-építmények maradványai találhatók Svájcban a zürichi, nálunk pedig a Fertő-tó egyes kiszáradt részein. Ugyanitt találtak már szenet, sőt hamut is, amelyek azt bizonyítják, hogy az ember akkor már kitalálta a tűz élesztésének módját. A tűz kezelése a gazdálkodás újabb tudatos fokára juttatta a kezdetleges embert. Tűz által készíthette most már agyagból a kiégett cserépedényeit. Észrevette azt is, hogy a tűz az ércből kiolvasztja a fémeket és így ismerhette meg az első rézdarabot, amit hajlíthatott, kalapálhatott, sőt formába önthetett.

Foglalkozása leginkább élelmiszerének megszerzésére irányult, tehát eleinte csak halászott és vadászott. A borsodmegyei Szihalom község határában kőkorszakbeli dombosorok rejtegették a konyhahulladékok között talált kő- és csontszerszámokat, agyag- és cserépedényeket. Azóta e leleteknek se szeri, se száma. Ezek igazolják, hogy a tűz használata már ételeit is izesebbé tette, életmódját izlésesebbé változtatta. Értelmének fejlődése által mindig jobb fegyvert készíthetett életének megvédésére, vagy vadászati támadásaihoz.

Már a kőkorszakbeli leletek mutatják, hogy az ősember az állatot nemcsak ellenségének tekintette, hanem néhány állatfajt magához szoktatott és háziállattá szelidített. Vadászatai közben az apróbb állatokat: juhot, sertést, ludat kicsiny korától gondozta, tenyészthette maga körül. Építhetett nekik is menedékhelyet és etetgette azokat, hogy szaporítsa és ezáltal élelmiszerét biztosítsa. Amikor azután állatai eledelét megizlelte, a növénytermelést is megkísérelte és ezáltal földmiveléshez kezdett. Ekkor már a barlanglakást állandó lakóhellyel cserélte fel, melyet állatai számára is maga építhetett, hogy a zord téli időszakokra takarmányt gyűjthessen számukra. Ezek már a *takarékos gazdálkodás* jelenségei.

Az őskori ember lelkében már ott élt a szép iránti érzék is. Kőbaltákon, tőralaku eszközökön egyenes- és görbevonalu idomok rajzai — kőlapokon, korongokon mammuth, barlangi medve, rénszarvas stb. vésett alakjai láthatók. A bronzkori leletek között már egészen tetszetős alaku, csinosan vésett kar- és lábperecek, csatok, fibulák találhatók.

Az Isten eszméje is ott élt már az őskori ember lelkében, mert egyes sirleletekből a halhatatlanság, a tulvilági élet magasztos eszméjére következtethetünk. Az Orkney szigeteken (Anglia mellett) faragatlan nagy kövekből készült kőkamarákat, sírgödröket (dolmen) találtak ezerszámra, amelyek mindegyikében a csontváz mellett kő- és csonteszközök voltak, rendszerint az elhalt vadászeszközei. A gyermeksíroktan agyagból készült játé-

szereket: babákat, sipokat, lovacskákat helyeztek el, nyilván azzal a szándékkal, hogy kedves foglalkozásukat a tulvilágon is folytathassák. De tudjuk azt is, hogy élükre állított nagy sziklakövek-ből terjedelmes kört (kromlech) alakítottak ki, ahol istentiszteletre gyűlhetek össze, itt mutatták be áldozataikat a szellemeknek, akiket tiszteltek és hittek. Franciaországban, Angliában és másutt is sokféle sziklaemlékek (menhir) állanak, melyeket kiváló embertársaik megbecsülésére állítottak és hagytak hátra az utókornak érdemeik elismeréséül. Mindezek azt bizonyítják, hogy a családi élet alapja, az emberszeretet s az istenfélelem már az őskori ember lelkében is ott élt.

Igy mondja el a történelem a primitív ember családi és gazdasági életét. Megismerjük ebből az emberi munka keletkezését és célját. Az ember azért dolgozott, gazdálkodott, hogy életét, egészségét, családját, utódjait és fajtörzsét fenntartsa. Ezek mind *életszükségleteinek kielégítésére* irányultak. Megtaláljuk a primitív ember történetében a földmivelést és később külön foglalkozásként az ipart is. Gazdaságában tervszerű munkát végzett azzal is, hogy az erő kifejtéséhez állatokat alkalmazott és ezekkel is dolgoztatott. Lelki szükségletei közé tartozott az istenfélelem és a gyermekszeretet, mert a sirgödrökben a tulvilági életre szánt gyermekjátékok és a felnőtt halottak használati tárgyai, ékszerei erre vallanak.

Ezek a történeti tények igazolják, hogy az ember már az őskorban is gazdálkodott. Gazdasági tevékenysége nem volt elszigetelt, mert még a kezdetleges fokon is megvolt a társas jellege. A műveltség emelkedésével azután a társas kapcsolatok egyre jobban kifejlődtek.

Életszükségletek. A földmives a szántóföldön, a munkás a gyárban, az iparos a műhelyben, a kereskedő az üzletben a bíró, a pap, orvos, tanító, hivatalnok stb. a saját munkakörében dolgozik, hogy fizikai (testi), vagy szellemi munkájával megkereshesse azokat a szükséges anyagokat, amikkel életét, testi épességét fenntarthatja. Minden embernek táplálékra, ruházatra, lakásra van szüksége és testét mosakodással, fürdéssel kell tisztán tartania, alvással pihentetnie, hogy egészsége megmaradjon. Nemcsak testünket kell azonban fenntartanunk, hanem lelkünk életét is gondoznunk kell. Így bánatunkban, szükségünkben, vagy más alkalmakkor az Istenhez fordulva imádkozunk, ha igazságtalanság ér bennünket, az igazságra vágyakozunk s azt keressük, ha szórakozni akarunk, társaságba megyünk, olvasunk, irunk, mind-ezek lelki javakat adnak. A lelki javak oly értékűek, melyek hiánya által a börtönbe zárt rabot is avval büntetik, hogy lelki szükségleteit nem gondozzák. Nem beszélgethet, nincs szabadsága, nem mehet társaságba, nem szórakozhat stb. *Életszükségleteinket tehát két csoportra osztjuk: testi- és lelki szükségletekre.* (Az erkölcsi szükségleteket = igazság, jóság stb. a szellemi szükségletekhez számítjuk.)

A *javak*. A kenyérkereső édesapa és a háztartást vezető édesanya azért fáradozik, hogy a családtagok ne nélkülözzenek, hanem megkapják a szükséges élelmiszereket, ruházatot, megfelelő lakást. Gyermeküket taníttatják, játékot, szórakozást szereznek nekik. *Azokat a dolgokat, amelyek szükségleteink kielégítésére valók, javaknak, jószágnak nevezzük.* (Régen a marha, jószág volt a vagyón fokmérője: pl. sok marhája van.)

Testünk fenntartására szükséges dolgokat *testi (anyagi) javaknak*, a lelki életünk gondozására szükségeseket pedig *lelki (szellemi, erkölcsi) javaknak* nevezzük. Testi javak pl. az étel, ital, ruházat, lakás stb. Lelki javak: a könyv, zene, iskola, templom, jótékonyosság, színház stb.)

Felhasználás szerint is csoportosíthatjuk a javakat: a levegőt, napfényt, vizet *szabad javaknak* nevezzük, mert ezeket — ahol a természet megadja — bármikor szabadon megszerezhetjük. Valamikor a gazdátlan föld és az erdők fája is szabad jószág volt. Amikor azonban a föld benépesült, ezeket a javakat is az emberek csak fáradságos munkával szerezhették meg és ezáltal váltak *gazdasági (kötött) javakká*.

Ismét más szempontok szerint külön csoportba tartoznak azon javak, amelyeket közvetlenül táplálkozásunkra, életünk fenntartására fordítunk, ezek *fogyasztási javak*, ilyenek pl.: az élelmiszerek, ruházatunk stb., vannak azután olyan javak, amiket hasznos tárgyak (új javak: előállítására) elkészítésére használunk, ezeket *termelési javaknak* nevezzük. Ilyenek pl. a különböző szerzőszámok, gépek és a különféle ipari nyersanyagok = fa, szén, vas, gyapjú stb.

A *javak hasznossága és értéke*. A piacon, ipari műhelyekben és kereskedelemben mindig csak azokat a javakat keressük és vásároljuk, amelyekre éppen szükségünk van, mert ezeket *használhatjuk*. Addig használjuk az egyes javakat, amíg alkalmasak arra, hogy szükségleteinket kielégítsék. Az orvosságot csak betegségünk alatt, a piros tojást húsvétkor, a gyászruhát csak kegyeletünk ideje alatt használjuk. A jószág minden változás nélkül is elvesztheti hasznosságát, ha szükségleteinket már nem elégíti ki. *Hasznosságnak mondjuk tehát a javak alkalmasságát arra, hogy szükségleteinket kielégítsék.*

A javakat vagy gazdaságunkban használjuk fel, vagy helyettük más jószágokat cserélünk. Eszerint becsüljük, vagy értékeljük a javakat. A javak értéke ennél fogva kétféle lehet: *használati és csere-érték*. A használati értéket az emeli, vagy csökkenti, hogy a javakat életszükségleteink kielégítésére okvetlenül be kell-e szerezniük, vagy sürgősen nincs rájuk szükségünk. A javak csere-értékét pedig az teszi drágává, vagy olcsóvá, ha előállításuk, vagy megszerzésük nehezen, vagy könnyen megtörténhet-e.

A *gazdálkodás*. Általában csak a földmívelést szokás gazdálkodásnak nevezni. Csakhogy a munkás, az iparos, a kereskedő,

orvos, pap, hivatalnok s a többi ember is gazdálkodik ám. Mindenki megszerzi a szükséges javakat, ezeket felhasználja és készletre összegyűjti. Nemcsak ma éhes az ember, ezért gondolni kell a holnappal és a jövővel is. Nemcsak ma kell ruha, cipő stb., hanem máskor is, ha melegebb idő van, könnyű, szellős ruhában járunk, ha hidegebb, akkor melegebbe öltözünk, nehogy megfázzunk. Esőben még esőernyőt, vagy esőkabátot is hordunk, nehogy betegek legyünk. Ezért kell a megszerzett javakkal gazdaságosan, takarékosan bánni és azokat számítással fogyasztani. Az eltartható javakat ezen kívül még gondosan meg is kell őriznünk. Az elfogyasztás és elhasználás közben is takarékoskodnunk kell, mert később sajnálhatjuk, hogy javaink hamar elfogytak, vagy elpusztultak. A megtakarított javakból készletet gyűjthetünk magunknak, ezt azután később másra használhatjuk fel. *A gazdálkodás tehát olyan tevékenység, mely a javak megszerzésére, felhasználására és készletgyűjtésre irányul.*

A gazdaság. Minden embernek megvan a saját gazdasága. Így számítjuk az ember javainak összességét, tehát az iparos műhelyét, annak felszerelését, a földmives földjét, vetőmagkészletét, könyveit stb. *Gazdaságnak nevezzük az ember egész jószágkészletét és tervszerű berendezését.* (A gazdálkodáshoz szükséges javak és eszközök összessége.)

Minden ember gazdaságának két része van. Az egyik a *háztartás*. Itt gondoskodunk a szükségletek közvetlen kielégítéséről, vagyis a javak elfogyasztásáról. Megfőzik, megsütik az edelt, takarítják a lakást, megvarrják a ruhát, kimossák, vasalják a fehérneműt, elteszik tőle az ételneműeket stb. A gazdaság másik része a keresetre való berendezés. Ezáltal új javakat, értékeket állítanak elő, vagy a javak megszerzésére való pénzt szerzik meg. Ez a *kereseti gazdaság*. A földmives a földjén és állatai között, az iparos a műhelyében, a kereskedő üzletében, az orvos rendelőszobájában és a betegek mellett, a tanító az iskolában tanítással keresi meg kenyerét. A háztartást a családanya, a kereseti gazdaságot rendszerint az apa vezeti.

A gazdaságosság. A jól megmunkált földön az ügyes kertész előbb egy korábban és utóbb egy későbbben érő növényfajta termését is elő tudja állítani és értékesíteni. Ismeretes az is, hogy a családapa azzal a tervvel veszi meg iskolábajáró gyermeke tanszerait és könyveit, hogy ezeket majd annak öccse, huga is használhassa. *A tervszerűen gazdálkodó ember arra törekszik, hogy minél kisebb áldozattal, minél nagyobb hasznot érjen el. Ez a gazdaságosság elve.*

Közgazdaság. Az emberek gazdasági tekintetben egymásra vannak utalva. A kereskedő éppen úgy, mint a tisztviselő a tejet a földmivestől, a lisztet a kereskedésből, a húst a mészárosától, hentesétől, a ruhát a szabótól stb. szerzi be és csak úgy tud megélni, ha ezek öneki szolgálatára vannak. Éppen így, ha betegek

vagyunk, az orvoshoz fordulunk, ha házat akarunk építtetni, mérnökhöz megyünk. Az iparos eladja csinált áruit. A vevő neki pénzzel fizet s a pénzen azután megveszi azt, amire neki és családjának éppen szüksége van. Így azután mindenki csak akkor tud megélni, ha mások gazdasága segít rajta, viszont ő meg segít másokon. A községek, városok lakói és a nemzet egyes tagjai egymásra vannak utalva. De az egyes országok sem lehetnek meg egymás nélkül, ezek is egymásra vannak utalva. Ha valamilyen anyag, vagy áru nálunk nincs, azt idegen országból hozzuk be, viszont mi kiviszünk olyan árut, amit más országban nem termelnek, vagy készítenek. Az egyes emberek, vidékek, országok gazdasága szoros kapcsolatban van egymással. *Az embereknek egymásra utalt gazdaságai együtt alkotják a közgazdaságot.* A közgazdaság csak akkor virágozhatik, ha a különböző foglalkozású emberek kölcsönösen támogatják egymást, hiszen szükségleteink kielégítése tekintetében egymásra vagyunk utalva.

Közgazdaságtan. A közgazdaságtan az a tudomány, amely foglalkozik a javak termelésével és előállításával, azok fogyasztásával, a termelőt és fogyasztót összekötő kereskedelemmel, a jövedelem megoszlásával. E szerint a közgazdaságtan foglalkozik:

1. A termelés ágaival.
2. A fogyasztással.
3. A forgalommal és intézményeivel.
4. A jövedelemmegoszlással.

Ezekről részletesebben következő előadásainkban szólnak.

(Folytatjuk.)

(—)

A gázharc módjai

II.

Harcszabályzatunk a technika mai fejlettségére épült. A technika azonban rohamos léptekkel halad s utjában megállás nincs. Számolnunk kell azzal, hogy a holnap oly műszaki megkeleteseztet hozhat, melyek rést ütnek a harcászati eddigi elvein. Számolnunk kell a jövő háborújában a gőzzel, villannyal, elektromágneses sugarakkal, gázzal stb. Különösen nagy és fontos szerepet fognak játszani a kémiai anyagok, melyek már az elmúlt világháború vége felé nagy teret hódítottak s azóta állandó kísérletek tárgyai és „igen szép jövőt” ígérnek. Ezek között első helyet foglalt el, ugynevezett trónvárományos: a gáz.

A gázharc eljárás módozatai igen változók. Eddig ismeretesek:

1. fuvó eljárás,
2. lövő eljárás, tüzérségi gázgránátokkal,
3. vető eljárás, aknavetők és gázvetőkkel,

4. gázkézigránát, gázpuskagránát, gázzrakéták és gázröppen-
tyűk alkalmazása,

5. légierők felhasználása gázbombák és gázpermetezéssel,

6. harckocsikról lövő és fuvó eljárás alkalmazása,

7. a terep előzetes megfertőzése.

A gáz harc lényege a meglepetésben rejlik. A gáz most fegy-
ver tehát, s akkor lesz hatásos, ha:

alkalmazása meglepetésszerű,

az ellenség gázvédelmét kijátssza,

az ellenséges gázvédelmet kimeríti.

Ez utóbbi esetben azonban igen sok gázanyagnak hosszú
időn át való alkalmazása szükséges.

1. A gázfuvó eljárás.

Ez volt az első fecskéje a kémiai háborúnak, mely mond-
hatni nagykörűségét 1915 április 22-én Yper-nél érte el. Alkal-
mazásánál több fontos körülmény játszott közre. — Éspedig:

a) Felszerelés, vagyis azon eszközök, melyekkel a gáz állás-
ba szállítható s ott beépíthető. A világháboruban a gáz befoga-
dására nagy ürtartalmu vastartályok, — gázpalackok — szolgál-
tak, melyek belsejét, hogy a gáz meg ne támadja, ónozták. A
palackok ürtartalma általában 20 liter volt. A palack egyötöd-
részét nitrogén foglalta el, melynek jelenléte azért volt szüksé-
ges, hogy a gáz a tartályból való kibocsájtáskor meg ne fagyjon.
Egy töltött gázpalack súlya kb. 40 kgr. volt, vagyis egy ember meg-
terhelésének a súlya.

b) Személyzet külön e célra kiképzett szakcsoportokból, me-
lyek a világháboruban a német hadseregnél két gázezredből, ná-
lunk egy gázszázalóaljból került ki.

c) Gázpalackok beépítése. A szakértő által szemrevételezett
és kiszemelt helyeken a gázpalackok csoportonként — átlag 10-
ével, u. n. palack ütegekben egyesítve — lettek beépítve oly
mennyiségben, hogy a támadási arcvonalszakasz minden méterére
nagyjában egy palack jutott. A beépítés alkalmával az áruló je-
lektől (csörömpölés, kopácsolás, nagy sürgés-forgás) óvakodni
kellett. Ezért a beépítés helyére egyenként, pokrócokba csavarva
és palackkosarakban szállították éjnek idején a gázpalackokat. A
palackokat, ellenséges tűzérő találatai ellen megvédendő, az
ellenségfelőli árokfal alatt kavernaszerűen beásták. A beásott tar-
tályokból a gázt ólomcsövekkel (fuvócsövek) vetették a mellvé-
den át az ellenség felé. E fuvócsöveket, hogy a gyorsan kiáramló
gáz reakciója vissza ne görbítse, fakampókkal, gyepféglákkal,
kellett megrögzíteni. Az egész beépítési folyamatot repülők ellen
is leplezni kellett.

A beépítés igen fáradságos és körülményes volt.

d) Időjárás rendkívül fontos szerepet játszott, különösen en-
nek legelső tényezője, a szél. Mert sikeres gázfuváshoz állandó
irányu, egyenletes, 1.5—2.5 m/sec. szél volt szükséges. A szél

minősége különösen döntő befolyásu volt, mert egyes lökészerű szelek a gázfelhőt rendszerint szétszaggatták.

Az évszakok kiválasztása hőmérséklet szempontjából is nagy fontossággal bírt, mivel a gázok kiterjedését a hőmérséklet nagyban befolyásolta. A meleg tudvalevőleg kiterjeszti a testeket s a gázoknak meglévén a terjedékenységi hajlamuk, nagy melegben végrehajtott gázfuvásnak pl. egyszerűen semmi eredménye sem lett volna, mivel a gáz a melegben kiterjedve felemelkedik és elszáll.

A föld délben némi meleget sugároz ki, mely hősugárzás következtében déltől éjjelig sikeres gázfuvást végrehajtani nem lehetett. Eső és friss hó szintén gátló körülmények.

e) A terep tekintetében a sík, kopár volt kívánatos, mivel hepe-hupás terepen a gáz csak a mélyebb részeket lepte el. Kiálló dombok szigetekként emelkedtek ki a gázfelhőből.

Fű, cserje, gabona, bokor magába szívja a gázt. Folyó, tó nem képez akadályt a gázfelhő előtt, mivel az keresztül siklik fölötte. Erdőben a gáz megülekszik. Erdő előtti terepről kerülni kell a gázfuvást, mivel erdők közelében a széljárás kiszámíthatatlan; gyorsan változik és kavarg.

30 százalék emelkedésig, erős széllel még sikerülhet a gázfuvás.

f) Gáztámadás. Minden gázfuvást megelőzőleg a csapatok idejekoráni tájékoztatása és előkészítése, előretolt figyelők bevonása elsőrendű szükséglet volt. A kifuvás idejére a palackütegek legénysége (3—4 ember) kulcsokkal a palackok zárócsapjait meglazítva a lefuvási parancsot várta, melyre a gázt rendszerint 2—4 hullámban bocsájtották az ellenségre. A gáz a fuvócsővből való kiömléskor a tapadó erő következtében sokáig megtartotta sugár alakját, miáltal egyideig csóvákban ömlött az ellenség felé. A palackokból kiszabadult gázfelhő eleinte 2, majd később 5 m. magasan, 3 m. sec. sebességgel terjedt. A lefuvás ideje általában 3—10 percig tartott.

GYAKORLATI FOGÁSOK ÉS ELJÁRÁSOK

Nemrégén alkalmam volt megtekinteni egy német iskolában a fogalmazástanítást, jobban mondva a fogalmazás tanításának módszerét. Megfigyelésem arra irányult, vajjon az a módszer, amellyel a fogalmazást teljesen eredeti uton tanítják, eredményes-e?

Erre a kérdésre a leghatározottabb igennel felelhetek. Kérdés már most az, miben áll ez a módszer? A válasz erre is egyszerű: mind-egyik gyermeknek egyéni figyelmet szentelnek, mellőzik a tömegtanítást. A tanuló a fogalmazás tanításában az első órától az utolsóig egyéni utmutatásokban, egyenkénti oktatásban részesül, lépésről-lépés-

re halad, s csak akkor jut tovább, ha az előző utmutatásokat már teljesen elsajátította és követni tudja.

Itt láttam, hogy a fogalmazás eredményesen nem tanítható sem osztály-, sem csoportkötelékben; minden gyermeket külön-külön kell rá megtanítani, hogyan írjon. Kérdés már most, mi módon kell ezt az egyéni fogalmazástaniítást végezni?

Németországban minden iskolában csakis az tanítja a fogalmazást, aki maga is tud írni. A fogalmazásnak ez a tanítása tehát inkább művészetnek, mint tudománynak tekinthető. Rövid, egy-két hetes tanfolyamot tartanak s ezen idő alatt mindvégig gondosan összeállított fokozatosan nehezedő problémák elé állítják a gyermeket, amely föl-kelti és ébren tartja a tanuló érdeklődését, amelyet tehát állandóan könnyűnek fog tartani, mert feladatai mindig lépést tartanak képességeinek fejlődésével.

Az a kérdés már most, nem rettenetesen unalmas-e ez a gyermek számára? Nem fognak-e visszariadni az ilyen feladattól a tanítók? Véleményem szerint a fogalmazásnak ez a módja nem oly unalmas, nem is elriasztó. A tanítónak megvan a maga kitűzött célja, amelyet el akar érni: alkotó munkát akar produkáltatni a gyermekkel.

Azt is mondtam már, hogy itt a fogalmazást csakis olyanok tanítják, akik maguk is jól írnak. Ennek valóban ez a rendje, mert a fogalmazás művészet, tehát azt úgy kell tanítani, mint művészetet. Az a tanító, aki nem tud jól írni, — itt természetesen nem a helyesírásra, hanem a szép, szabatos, meggyőző és érdeklőtő írásra gondolok! — ez tanítja a fogalmazást, mint tudományt, tantárgyat, ami aztán meg is fog látszani a tanulók munkáján is. Ez azt jelenti, hogy az ilyen tanító helyesen tanítja az elméletet, de hibázik a kivitelben, a gyakorlatban. Pedig aszerint fogják munkáját elbírálni, hogy milyen készséget árulnak el tantiványai. Nem mondom éppen, hogy valami jeles író legyen a tanító, de arra igenis alkalmasnak kell lennie, hogy kifogástalan leveleket, cikkeket, történeteket tudjon írni, s gyakorolnia kell magát, hogy ezt a képességét megőrizze. Vagyis más szóval: ne azon a jogcimen tanítsa a fogalmazást, mert ismeri annak elméletét, — azt az elméletet, amelyet aztán gyakorlatilag nem tud alkalmazni, hanem „jól írjon.“

Megjegyzem még, hogy nem az osztálytanítás ellen kívántam itt felszólalni. Elismerem, hogy számos téren eredményesebb az osztály- vagy csoport-tanítás, mint az egyéni oktatás. De meg vagyok róla győződve, hogy számos olyan esetben is élünk vele, amikor pedig csakis egyéni munka vezet célhoz. Arról is meg vagyok győződve, hogy a fogalmazás tanítása nem vezethet a kívánt eredményre, ha 30—50 vagy még több gyermeket akarunk rá egyszerre megtanítani. Nem elméletet hirdetek, csak leszögeztem azt, amit láttam s a gyakorlat bizonyít.

Smith K.

Szerkesztői üzenetek

Előfizetőinknek és Olvasóinknak kívánjuk, hogy az új tanítási évet megújult erővel, friss munkakedvvel és új bizakodással kezdjék meg a gondjaikra bízott magyar jövő javára!

Örömmel jelentjük, hogy jelen számunktól kezdődően jóval változatosabb tartalommal jelenünk meg. Tanításokból minden számunkban minden hónapra és osztály számára közlünk egy teljesen kidolgozottat, természetesen tantárgyakként váltakozva. Reméljük, ezzel hasznára lehetünk Előfizetőinknek.

Azt is örömmel kell jelentenünk, hogy kiadónk áldozatkészségéből jelen számunktól kezdve egy ingyenes kézimunka-mellékletet adunk, úgy a leányok, mint a fiúk számára. Reméljük, a magyar kézimunka és magyaros díszítésű fa-munkák felelevenítésével hasznára leszünk az iskola munkájának.

Mint Előfizetőink látják, ennyi új dologgal akarunk kedveskedni szíves pártfogásukért, amivel eddig is megajándékoztak. Hisszük, hogy az a nagy bizalom és szeretet, amellyel eddig is kitüntettek Előfizetőink, a jövőben csak erősödni fog! Mi legalább is minden törekvésünkkel azon vagyunk!

Adjon Isten jobb jövőndőt!

A Gyakorlati Pedagógia előfizetési ára változatlanul évi 6 pengő.

Minden előfizetőnk

és aki 1936—37. tanévre előfizet, vagy az előfizetést befizette a GYAKORLATI PEDAGÓGIÁRA, az alant felsorolt könyveket mélyen leszállított árbán kapja:

BESZÉD- ÉS ÉRTELEMGYAKORLATI MINTATANÍTÁSOK tekintettel az értelmi és akaratú nevelésre. (60 mintatanítás)	P 1.50
EGÉSZSÉGTANI MINTATANÍTÁSOK (50 mintatanítás)	P 1.20
MAGYAR MEDENCE	P 1.—
NÉPMŰVELŐDÉSI ELŐADÁSSOROZAT I., II., III. (170 előadásra.) A három kötet csak	P 3.20
ELŐSZÖR IGAZSÁG, AZUTÁN BÉKE	P 1.50
MAGYARSÁG TÖRTÉNETE I. rész: Ósidőktől a mohácsi vészig	P 5.—
MAGYARSÁG TÖRTÉNETE II. rész: Mohácsi véstől napjainkig	P 5.—

CSURY FERENC SZEGED

ÓRA-, ÉKSZER- ÉS RÁDIÓSZAKÜZLETE

Alapítási év 1911. **KÁRÁSZ U. 16.** Telefon 28—69.

Nagy javítóműhely.

A szegedi Fogadalmi templom motorikus felhúzású percenként kiváltó toronyórájának tervező-készítője. Szállított toronyórákat 25 templom részére. A szegedi harangjátékóra tervezője és készítője.

Országos ipari kiállításon 9 aranyéremmel kitüntetve.

Toronyórák átvilágítható opálüveg számlappal, villamos órák, önműködő jelzőórák, Westminster-ésegység dallamos ütészaltali-álló- és ingaórák Ébresztő-, kar- és zsebórák, arany, ezüst ékszerek és évőszerek nagy raktára.

Kérjen árajánlatot; toronyórát részletfizetésre is szállítunk

Csendőrség, vámőrség, közhivatalok kedvezményes szállítója.

KOVÁCS HENRIK könyv-, papír-, írószer- Szeged, Kárász u. 13. szám. nagykereskedés

Iskolai füzetek, író- és rajzszer, iskolai értesítők, töltőtollak, (rozsdamentes tollal 1.50-tól, aranytollal P 4.50-től.) Írógépkellékek, horgászati kellékek, KELOK íróinták, töltőtolltinta és okmánytinta.

Tisztelettel van szerencsém értesíteni, hogy sikerült a „KELOK” tinták délmagyarországi gyári képviselőjét és lerakatát átvenni. Ezzel egy régen nélkülözött tintát hozok forgalomba, mely készítési módja szabadalmazás alatt áll és szintetikus uton, teljesen savmentesen készül. Ezen „KELOK” tinta főbb előnye, hogy *universalis*, tehát tintatartóban és töltőtollban egyformán jól használható. Továbbá előnye még, hogy nem ülepedik, nem szárad be, színét sem az idő, sem a nap ki nem veszi, a tollat nem rozsdásítja és így minden író tollat a teljes elkopásig használhatunk.

A „KELOK” tinta készül okmányozáshoz is, mely „KELOK-OKMÁNY” név alatt jön forgalomba. A „KELOK-OKMÁNY” tintával írott szöveget a papírról semmiféle törölő-, vagy marószerszettel nem lehet eltávolítani, ezért olyan okmányoknál, melyek hamisításoknak vannak kitéve, nélkülözhetetlen. (Megemlítem, hogy az áll. rendőrség legtöbb kapitányságánál utlevelek kiállítására a „KELOK-OKMÁNY” tintát használják.) Továbbá házassági-, anyakönyvkivonatok, születési bizonyítványok, járlatlevelek, takarékbetétek, stb. kiállításánál nélkülözhetetlen.

1 literes üvegben . . .	P 4.—	Negyed literes üvegben . . .	P 1.50
Fél literes üvegben . . .	P 2.60	0.60 m ³ -es üvegben . . .	P —.80
0.40 m ³ -es üvegben . . .			P —.60